

**Міжнародна науково-
практична конференція**

**International scientific
and practical conference**

10 вересня 2025 р.
м. Житомир, Україна

September 10, 2025
Zhytomyr, Ukraine

**Наука та освіта в
сучасних дослідженнях**

**Science and education in
modern research**

Міжнародна
науково-практична
конференція

Наука та освіта в сучасних дослідженнях

Матеріали

10 вересня 2025 р.

м. Житомир, Україна

International
scientific and practical
conference

**Science
and education in
modern research**

Proceedings

September 10, 2025

Zhytomyr, Ukraine

Наука та освіта в сучасних дослідженнях : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Житомир, 10 вересня 2025 р.). Research Europe, 2025. 148 с.

До збірника ввійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Наука та освіта в сучасних дослідженнях", яка відбулася 10 вересня 2025 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робочі мови конференції: українська та англійська.

Матеріали конференції опубліковані мовою оригіналу та в обсязі, наданому авторами. Збірник відформатовано та підготовлено до публікації в уніфікованому стилі без змін змісту окремих тез доповідей. Автори несуть повну відповідальність за достовірність фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації, поданої в їхніх матеріалах.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

**Research
Europe.org**

IHRC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© Міжнародний гуманітарний
дослідницький центр, 2025
© Research Europe, 2025

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910>

Science and education in modern research : proceedings of the International scientific and practical conference / International Humanitarian Research Center (Zhytomyr, 2025, September 10). Research Europe, 2025. 148 p.

The collection includes the proceedings of the International scientific and practical conference "Science and education in modern research", which took place on 10 September 2025. This collection is intended for scientists, educators, students, government officials, business representatives, and the general public.

Working languages of the conference: Ukrainian and English.

The conference proceedings are published in the original language and as submitted by the authors. The collection has been formatted and prepared for publication in a unified style, without altering the content of individual contributions. The authors are fully responsible for the accuracy of the facts, proper names, quotations, statistical data, industry terminology, and other information presented in their materials.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, proper citation of the authors is required when using any scientific ideas or materials from this collection.

**Research
Europe.org**

IHRC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© International Humanitarian
Research Center, 2025
© Research Europe, 2025

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ

.....

TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

.....

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Деремешко К. В.

Розвиток творчих здібностей учнів під час уроків біології. 11

СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ

.....

SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION

Алексеева Г. М., Загребя Т. С.

Інноваційні підходи до персоналізованої ІТ-освіти
через інтерактивні ресурси та відкриті цифрові платформи. 14

Гумовська І. М., Каратнюк-Гумовська А. О.

Використання штучного інтелекту для розвитку професійної
комунікативної компетентності майбутніх викладачів-германістів. 18

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Швець О. В.

Роль SMART-технологій у формуванні цифрової компетентності
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. 21

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Сібіль О. І.

Ціннісно-цільові орієнтири організації
позакласної виховної роботи. 26

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

.....

SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Буртова Є. Д.

Педагогіка турботи у викладанні

"важких тем" майбутнім психологам. 31

Карпенко А. А.

Сутність поняття "професійна підготовка". 33

Кириєнко О. О.

Теоретичний аналіз сучасного стану дослідження проблеми
формування професійної компетентності майбутніх фахівців
спеціальності А4 Середня освіта (біологія та здоров'я людини). 35

Опачко М. В., Петечук А. Р., Царук Д. В.

Управління освітнім процесом в умовах нестабільності:
адаптивні моделі та емоційно-інтелектуальні стратегії. 40

Суховерша М. В.

Інформована згода і конфіденційність у
дистанційному консультуванні: навчальні кейси. 45

Тютюнник С. В.

Педагогічні засади організації тренінгу "Психопросвіта
онлайн" у професійній підготовці майбутніх психологів. 49

Шкляр П. С.

Інтеграція проблеми гендерно чутливої допомоги
у післявоєнному супроводі у зміст професійної
підготовки майбутніх бакалаврів з психології. 51

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

.....

SECTION 6. ADULT EDUCATION

Горденко А. П., Паламарчук С. І.

Цифрова компетентність педагога. 54

СЕКЦІЯ 7. ТОЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

.....

SECTION 7. EXACT AND NATURAL SCIENCES

Берлов О. В., Біляєва О. М.

Аналіз забруднення повітря методом CFD моделювання. 58

Біляєв М. М., Семененко П. В.

Комплекс програм для вирішення задач тепломасопереносу. 60

Бондаренко О. Ю., Бондаренко М. Є.

Rosa pendulina L., європейський ендем у
флорі пониззя межиріччя Дністер – Тилігул. 63

Kadurina, A. O., Saranchuk, K. A.

Assortment of plant species on areas
with amateur greening (Odesa). 67

Саранчук К. А., Якуба І. П.

Аматорське озеленення м. Одеси (Київський район):
стан та оптимізація умов вирощування рослин
у зв'язку із укоріненням інвазійних видів. 71

СЕКЦІЯ 8. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

.

SECTION 8. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Губарева Д. В., Бибик Д. Д.

Психологічна резильєнтність майбутніх психологів
при роботі з дітьми, травмованими війною. 76

Марченко О. Г.

Цифровізація професійної підготовки
практичних психологів. 80

Semigina, T.

Bridging standards and transformation: developing
social work competences globally and locally. 82

Сириця К. С., Фесенко О. С.

Трансформація адміністративно-правового регулювання митних
процедур в умовах військової кризи: проблеми та перспективи. 86

Халангот Д. О., Приймак Н. С.

Неможливість створення єдиної світової держави. 88

Шевчук О. Р.

Модернізація державного управління виробничою
сферою у системі сталого розвитку території. 91

СЕКЦІЯ 9. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

.

SECTION 9. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Белий М.

Управління розвитком підприємства в
мінливих умовах зовнішнього середовища. 94

Корягін В. М.

Фінансова і економічна складова організаційно-економічного механізму підвищення ефективності господарської діяльності інтегрованих корпоративних систем в будівельній галузі. 97

Лавошник А. О.

Мотивація як одна з концептуальних засад формування підприємницької компетентності у слухачів курсів підвищення кваліфікації з цифрового маркетингу. 100

Malyugin, O. V., Kisilova, I. Yu.

Ecological security as a component of the economic security. 103

Немировський Ф. В.

Об'єкти та суб'єкти системи управління економічної безпеки підприємства. 106

Nefedov, K. E., Kisilova, I. Yu.

Principles and concept of forming an enterprise's economic security system. 109

Пархаєва Н. В.

Сучасні технології продажу в роздрібній торгівлі України. 112

Сук П. Л.

Застосування методу розподілу витрат майбутніх періодів на основі чистого доходу від реалізації готової продукції. 115

Шакун Є. Д.

Теоретико-методологічні засади моделі фінансово-економічної безпеки закладів охорони здоров'я. 120

СЕКЦІЯ 10. ІНОЗЕМНІ МОВИ

.

SECTION 10. FOREIGN LANGUAGES

Бондаренко І. Г.

Дискурс моди в сучасній лінгвістиці. 124

Романов І. І., Романов І. В.

Військова термінологія та воєнні злочини: нові горизонти іншомовної підготовки здобувачів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання на заняттях з іноземної мови. 126

Стукало О. А.

Вплив іноземної мови на професійне
спілкування майбутніх фахівців. 129

СЕКЦІЯ 11. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

.

SECTION 11. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Гончарук Г. О., Ровінський К. Б., Галонза О. М.

Застосування компетентнісного підходу у фізичному
вихованні: шлях до всебічного розвитку студентів. 132

Кашуба М. М., Салабай О. О., Гончарук О. Г.

Інноваційні технології як засіб підвищення
рівня фізичного здоров'я студентської молоді. 136

Прохоров О., Афандієва Л.

Навчання гри в шахи, як засіб соціалізації
осіб з різними видами інклюзій. 139

СЕКЦІЯ 12. ФІЛОСОФІЯ

.

SECTION 12. PHILOSOPHY

Виливок М. В.

Інструменти подолання освітніх втрат: e-learning. 141

Федорченко І. В.

"Множинні гроші": цільовий розподіл
як критерій розрізнення. 143

Хайлак Д. В.

Бінарність коду функціональних підсистем
суспільства: системна диференціація. 145

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

.....

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Деремешко К. В.,

УДК 37.091.21:001.895

здобувач другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПІД ЧАС УРОКІВ БІОЛОГІЇ

Творчість - це здатність дивуватися і пізнавати, уміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, націленість на відкриття нового та схильність до глибокого усвідомлення власного досвіду [2].

Нашому поколінню дуже пощастило: ми живемо на стику століть та тисячоліть, нам є що порівнювати, у чому шукати позитивні та негативні сторони. Відбувається інтенсивне накопичення інформації та знання старіють настільки швидко, що якщо їх постійно не оновлювати, впоратися з більшістю видів робіт практично неможливо.

Тому ми постійно вчимося. Однак, на жаль, іноді не тому, що є справжньою, загальнолюдською цінністю. Аналізуючи те, що відбувається, можна зробити висновок - на початку третього тисячоліття у суспільстві відбувається розрив цивілізації та культури - цивілізація втрачає людську подобу.

"Гуманність перестає бути істиною", - стверджував Г. Ващенко, звертаючи увагу на знецінення культурно – етичних принципів та ідеалів, спрямованих на вдосконалення людини та людства. Шлях до відродження культурних ідеалів можливий лише через зміну принципів освіти [1].

Сьогодні у школі відбуваються суттєві зміни. Якщо раніше основним завданням освіти була передача культурного досвіду як системи завершених знань, то в даний час кожен учитель прагне до того, щоб його учні в майбутньому стали всебічно освіченими людьми, здатними до самостійного вибору, вчинку, відкритого діалогу.

Як добитися таких результатів, учнів думати, розмірковувати? Девізом сучасного вчителя мають стати слова відомого німецького педагога О. Дистервега (1790-1866): "Поганий вчитель підносить істину, а хороший - вчить її знаходити".

Сучасний стан освіти характеризується тенденцією гуманізації та гуманітаризації навчання. Необхідно пам'ятати, що учень, що сидить за партою, - не об'єкт для

педагогічних впливів, а суб'єкт зі своїм внутрішнім світом, системою цінностей, індивідуальними особливостями, маленька особистість, самобутня та унікальна. На уроках біології необхідно допомогти дітям усвідомити цінність та унікальність оточуючого світу, красу життя, навчити відчувати, слухати та чути [3].

Систематичне використання завдань творчого характеру не лише стимулює процес засвоєння знань, а й сприяє розкриттю творчого потенціалу кожного учня, створює умови для оригінальних ідей та нестандартних рішень.

Подібні завдання можна використовувати на різних етапах вивчення нового та закріплення вивченого матеріалу, для постановки проблеми та актуалізації знань учнів, осмислення біологічних понять, законів, теорій, їх закріплення, застосування, узагальнення.

Різні за змістом та ступенем складності завдання сприяють осмисленому засвоєнню теоретичного матеріалу, виробленню певних умінь та навичок, мобілізації життєвого досвіду, творчому застосуванню теоретичних знань у практичній діяльності. Учні навчаються оперувати фактами, не бояться висловлювати та доводити свої ідеї.

Особливістю творчих біологічних завдань є використання об'єктів – живих рослин, гербарного та колекційного матеріалу, фіксованих препаратів, лабораторного обладнання. Такі завдання, пов'язані зі спостереженням та творчою працею, сприяють розвитку мислення, підвищенню якості знань, формують інтерес до вивчення природи.

В результаті активного застосування подібних завдань на практиці, склалася ціла система, в основі якої лежать передбачувані результати.

- Завдання – проблеми, які сприяють формуванню в учнів дивергентного мислення, вмінню бачити протиріччя у різних ситуаціях, виявляти та формулювати проблему.

- Комунікативно-творчі завдання мають на увазі спілкування, спрямоване на розподіл обов'язків у процесі колективно-творчої діяльності, на пошук засобів взаємодопомоги та співробітництва, засобів взаємоконтролю. Вони передбачають виконання лабораторної, дослідницької роботи як на уроці, так і в позаурочний час.

- Особлива увага для розвитку здібностей оцінного судження та формування критичного мислення слід приділяти так званим задачам на рецензування. Їх різновидом є біологічні диктанти, під час виконання яких пропонується виправити граматичні помилки в термінах, вставити пропущену літеру або визначити слово, змінивши літери місцями.

- Завдання з некоректно поданою інформацією (якої не вистачає або її дуже багато) сприяють виробленню умінь знаходити потрібну інформацію та переносити її в нову ситуацію. Одним із варіантів, що викликають особливий інтерес у школярів, є завдання на класифікацію організмів.

- Логічні завдання – це завдання на опис явищ, процесів; визначення понять, пояснення, докази, встановлення причинно-слідчих зв'язків. Вони розвивають інтелектуально-логічні здібності учнів.

- Семантичні завдання – визначають роботу з біологічними термінами.

Індивідуальність кожного учня займає визначне місце як у соціальному відношенні, так і в освітньому просторі, тому необхідно створювати сприятливі умови для максимальної реалізації його можливостей.

Державний стандарт базової і повної середньої освіти визначає, що зміст освіти повинен забезпечити індивідуалізацію та диференціацію навчання, запровадження особистісно зорієнтованих педагогічних технологій, і особлива увага при цьому приділяється практичній і творчій складовій навчальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. К.: Українська видавнича спілка, 1997. 441 с.

2. Давиденко А. А. Науково-технічна творчість учнів: навчально-методичний посібник для загальноосвітніх навчальних закладів. Ніжин: ТОВ "Видавництво "Аспект Поліграф", 2010. 176 с.

3. Тихенко Л. В. Формування творчих здібностей старшокласників у процесі дослідницької діяльності в Малій академії наук України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.07 – "Теорія і методика виховання". К., 2008. 20 с.

**СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ**

.....

**SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES
AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION**

Алексеева Г. М.,

УДК 378.147:004.9

канд. пед. наук, доцентка кафедри
комп'ютерних технологій та інформатики,
Бердянський державний педагогічний
університет, м. Запоріжжя

Загребя Т. С.,

здобувачка вищої освіти,
Бердянський державний педагогічний
університет, м. Запоріжжя

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРСОНАЛІЗОВАНОЇ ІТ-ОСВІТИ ЧЕРЕЗ
ІНТЕРАКТИВНІ РЕСУРСИ ТА ВІДКРИТІ ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ**

У сучасному освітньому середовищі персоналізація навчання набуває статусу ключового механізму підвищення якості професійної підготовки майбутніх ІТ-фахівців [2]. Вона полягає у створенні умов, за яких здобувачі освіти можуть не лише отримати доступ до інтерактивних цифрових матеріалів, а й адаптувати їх під власні потреби, інтегруючи нові знання у вже сформовані компетентності. Такий підхід сприяє розвитку цифрової грамотності, гнучкого мислення та навичок самонавчання, що особливо актуально для сфери інформаційних технологій.

У цьому контексті особливої ваги набуває вивчення методів і технологій, які забезпечують персоналізацію освітнього процесу. Традиційні інструменти – опитування, пояснення, демонстрації та моделювання – зберігають свою ефективність, однак вимагають трансформації з урахуванням можливостей цифрового середовища. Інтеграція open source-платформ (GitHub, TinkerCAD, Wokwi) та освітніх сервісів (Moodle, Google Classroom, LearningApps) дозволяє студентам залучатися до колективного створення навчального контенту, здійснювати peer learning та формувати відповідальність за спільний результат.

Актуальність дослідження зумовлюється поєднанням двох чинників: воєнним станом, що вимагає безперервності та інклюзивності освітнього процесу, і глобальними викликами цифрової трансформації, які диктують

необхідність постійного оновлення форм і засобів навчання [1]. Саме інтерактивні ресурси та відкриті платформи дозволяють зберігати гнучкість і сталість навчання, компенсуючи відсутність очних лабораторних занять і створюючи умови для дистанційної співпраці.

Водночас традиційні методи нерідко виявляються недостатніми для задоволення індивідуальних потреб студентів, що призводить до зниження рівня засвоєння матеріалу та зменшення мотивації. Дослідження сучасних підходів до персоналізації навчання дозволяє оцінити потенціал поєднання класичних педагогічних інструментів із новітніми цифровими технологіями, визначити оптимальні стратегії адаптації освітнього процесу до реалій воєнного часу та підготувати студентів до викликів ІТ-ринку [3].

Таким чином, розгляд цієї проблеми є необхідним для удосконалення навчальних програм професійної освіти, підвищення мотивації здобувачів і формування компетентних фахівців, здатних ефективно діяти в умовах як цифрової трансформації, так і соціально-політичних викликів.

Метою цього дослідження є теоретичне обґрунтування та практичне впровадження інтерактивних цифрових ресурсів і open source-платформ для персоналізованого навчання у професійній ІТ-освіті з метою підвищення якості підготовки майбутніх фахівців.

Основний текст дослідження. Персоналізоване навчання розглядається сучасною педагогікою як провідна стратегія підвищення ефективності освітнього процесу у професійній ІТ-освіті. Його сутність полягає у побудові індивідуальної траєкторії здобувача з урахуванням рівня його підготовки, темпу роботи, пізнавальних інтересів та професійних орієнтирів. На відміну від традиційної моделі навчання, персоналізована система не лише передбачає диференціацію завдань, а й створює умови для активної участі студентів у розробці й апробації навчального контенту [4]. У цьому контексті інтерактивні цифрові ресурси та open source-платформи виступають важливим інструментом модернізації освітнього середовища, оскільки вони поєднують гнучкість, доступність і можливості спільної роботи.

В умовах воєнного стану та переміщення закладів вищої освіти, коли фізичний доступ до лабораторій і традиційних аудиторій обмежений, саме цифрові інструменти забезпечують безперервність професійної підготовки. Open source-платформи, як-от GitHub, TinkerCAD, Wokwi чи LearningApps, дозволяють організувати навчання у віртуальних майстернях, створювати симуляції реальних процесів, підтримувати проєктну діяльність навіть у разі відсутності стабільного доступу до інфраструктури університету. Відкриті репозиторії та цифрові середовища надають студентам можливість долучатися до командних проєктів,

ділитися результатами роботи, удосконалювати вже створені ресурси й одночасно формувати власне електронне портфоліо [7]. Таким чином, персоналізація навчання інтегрується з принципами peer learning, колективної відповідальності та волонтерської ініціативи.

Особливу роль у реалізації персоналізованого навчання відіграють інтерактивні дидактичні матеріали. До них належать мультимедійні відеоінструкції, інтерактивні тести, електронні тренажери, симулятори, відкриті освітні курси та гейміфіковані вправи [5, 6]. Їхнє створення на основі open source-платформ дозволяє здобувачам не лише споживати готовий контент, а й брати участь у його кастомізації, оновленні й поширенні. Практика факультету фізико-математичної, комп'ютерної та технологічної освіти БДПУ показала, що студенти активно долучаються до створення власних матеріалів: від міні-курсів у Google Sites до симуляцій у Wokwi та спільних проєктів на GitHub. Такі розробки стають прикладом реальної інтеграції академічних знань у практичні кейси, що особливо цінно для підготовки ІТ-фахівців. Це створює умови для розвитку як цифрових, так і соціальних компетентностей: креативності, критичного мислення, навичок комунікації, управління часом і командної роботи. Проведене анкетування та педагогічний експеримент засвідчили, що використання open source-інструментів сприяє зростанню рівня цифрової грамотності здобувачів, підвищує їхню мотивацію до самостійного навчання й забезпечує ефективність змішаних та дистанційних форматів освітнього процесу.

Таким чином, інтеграція інтерактивних ресурсів і open source-платформ у професійну ІТ-освіту є не лише сучасним трендом, а й необхідністю, продиктованою суспільними умовами та запитамі ринку праці. Це дозволяє забезпечити сталість освітнього процесу в кризових ситуаціях, підвищити гнучкість та індивідуалізацію навчання і водночас формувати у студентів компетентності, які відповідають вимогам цифрової економіки та глобальної співпраці.

Висновок. Проведене дослідження засвідчило, що інтеграція інтерактивних цифрових ресурсів і open source-платформ у професійну ІТ-освіту дозволяє підвищити якість, гнучкість та індивідуалізацію навчального процесу. Персоналізоване навчання на базі GitHub, TinkerCAD, Wokwi, LearningApps, Google Sites та інших інструментів забезпечує студентам можливість обирати власний темп роботи, брати участь у спільних проєктах і створювати власний навчальний контент. Це сприяє розвитку цифрової грамотності, soft skills, а також формуванню професійної відповідальності й креативності. У реаліях воєнного стану та переміщення закладів вищої освіти такі ресурси стають не лише інноваційним, а й адаптаційним механізмом, який гарантує безперервність навчання і дає змогу підтримувати якість підготовки майбутніх ІТ-фахівців. Виявлена динаміка

зростання мотивації та залученості здобувачів освіти підтверджує ефективність інтеграції open source-інструментів у персоналізовану модель навчання. Отримані результати дозволяють стверджувати, що запропонований підхід може бути масштабований у систему професійної освіти України, забезпечуючи підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних працювати в умовах цифрової економіки та глобальної співпраці.

Список використаних джерел

1. Алексеева Г. М. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності: монографія. Бердянськ: БДПУ, 2014. 269 с.
2. Концепція цифрової трансформації освіти і науки України на 2021–2025 роки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-konceptsiyu-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-na-2021-2025-roki> (дата звернення: 23.07.2025).
3. Кравченко Н., Алексеева Г., Горбатюк Л., Хоменко С. Організація виховної роботи закладу освіти під час карантину засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. Наукові записки БДПУ. Сер.: Педагогічні науки. 2022. Вип. 1. С. 177–188.
4. Овдієнко В. Дидактичні основи електронного навчання в системі професійної освіти ЗВО України. The XIII International Scientific and Practical Conference "Innovations in modern education: European and global context", November 25–27, 2024, Krakow, Poland. 2024. С. 196.
5. Семеріков С. О., Ткаченко С. В., Трищун Є. М. Адаптивне навчання у вищій освіті: теорія, методика, інструменти. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2018. Вип. 31. С. 195–204. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2018-31-195-204>.
6. Скрипник Л. М. Педагогічні умови організації інформаційно-консультативного середовища закладу професійної освіти: дис. д-ра філософії 015. Кривий Ріг, 2023. 275 с.
7. Holmes A. Distance learning in higher education: A personal perspective. Open Learning. 2021. Vol. 36, No. 3. P. 239–245. DOI: <https://doi.org/10.1080/02680513.2021.1916415>.

Гумовська І. М.,

УДК 378.147:004.8:37.016

канд. філол. наук, доцент,

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.01>

доцент кафедри іноземних мов та

інформаційно-комунікаційних технологій,

Західноукраїнський національний

університет, м. Тернопіль

Каратнюк-Гумовська А. О.,

здобувачка другого

(магістерського) рівня вищої освіти,

Західноукраїнський національний

університет, м. Тернопіль

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ-ГЕРМАНІСТІВ

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток інформаційного суспільства, цифрових технологій та їх вплив на освітню сферу ставить перед вищою освітою нові виклики. Зокрема, підготовка майбутніх викладачів германістів вимагає залучення сучасних інструментів навчання, серед яких особливе місце займають технології штучного інтелекту (ШІ). Інтеграція ШІ у професійну педагогічну підготовку не лише відповідає вимогам часу, але й забезпечує підвищення рівня професійної комунікативної компетентності, сприяючи формуванню соціальних, культурних і дидактичних навичок, що необхідні для ефективної діяльності викладача-германіста в цифровій епісі [1].

Поява інтелектуальних освітніх платформ, чат-ботів, мовних асистентів, адаптивних систем тестування та автоматичного оцінювання змінює традиційний підхід до підготовки вчителів-германістів, дозволяючи персоналізувати навчання, підвищувати мотивацію студентів і забезпечувати якісний зворотний зв'язок. Особливого значення набувають цифрові ресурси для розвитку міжкультурної комунікативної компетентності у міжмовному й міжкультурному просторі, що є основою професіоналізму сучасного педагога [2].

Швидке поширення інструментів ШІ у вищих навчальних закладах України й світу, відкритість до інновацій, а також необхідність підвищення якості підготовки кадрів в умовах глобалізації актуалізують соціально-філософське осмислення їх впливу на зміст і результати професійної освіти германістів.

Мета дослідження – соціально-філософський аналіз застосування штучного інтелекту у підготовці майбутніх викладачів германістів у площині розвитку їхньої професійної комунікативної компетентності в умовах цифрового суспільства.

Основними завданнями нашого дослідження є такі:

- 1) проаналізувати теоретико-методологічні підходи до вивчення ШІ в освітньому процесі;
- 2) визначити основні функції і потенціал ШІ для формування професійної комунікативної компетентності;
- 3) дослідити специфіку впливу ШІ на комунікативні та міжкультурні навички майбутніх викладачів германістів;
- 4) охарактеризувати переваги й виклики інтеграції ШІ у педагогічну освіту;
- 5) запропонувати рекомендації щодо подальшого упровадження ШІ у навчальні практики закладів вищої освіти.

Об'єктом дослідження є процеси використання штучного інтелекту в професійній підготовці викладачів германістів у цифровому суспільстві. **Предметом** дослідження є вплив технологій штучного інтелекту на формування професійної комунікативної компетентності майбутніх викладачів германістів.

Сучасне навчання германістів дедалі частіше базується на використанні ШІ — різні платформи для вивчення мов, зокрема Duolingo, DeepL; засоби автоматичного контролю мовних знань; інтерактивні тренажери для розвитку комунікативних і міжкультурних навичок. Штучний інтелект дає змогу імітувати професійні педагогічні та життєві ситуації, забезпечуючи відпрацювання автентичної мовної практики в реальному часі, моделювання діалогів, дискусій, вирішення педагогічних кейсів. Адаптивність таких інструментів дозволяє кожному студенту-германісту розвивати свої мовні, соціальні та цифрові компетентності у власному темпі, з урахуванням особистих потреб.

Водночас, застосування ШІ у педагогічній сфері супроводжується низкою викликів: дотримання цифрової етики, захист особистих даних, проблема надмірної автоматизації та дистанціювання від живого спілкування. До того ж рівень цифрової грамотності викладачів часто не відповідає вимогам ефективного використання сучасних інструментів — це вимагає систематичної підготовки кадрів та розвитку медіа- й ІТ-компетентності [4].

Висновок. Використання технологій штучного інтелекту у професійній підготовці майбутніх викладачів германістів відкриває нові можливості для розвитку професійної комунікативної компетентності, сприяє формуванню гнучких, адаптивних, критично мислячих фахівців, готових до викликів цифрової епохи. Однак повноцінна інтеграція інструментів ШІ в освітній процес передбачає подолання низки

організаційних, етичних та методичних бар'єрів. Актуальною є подальша розробка програм підвищення цифрової компетентності та емпіричних досліджень ефективності використання ШІ саме у галузі германістики.

Список використаних джерел

1. Кабацька О., Шамшин О., Подковирофф Н. Використання технологій штучного інтелекту в процесі навчання та викладання у вищій освіті. Вісник науки та освіти. Серія "Педагогіка". 2023. №11 (17). С.719–735. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-719-735](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-719-735).
2. Штучний інтелект як фактор змін у навчанні іноземних мов / [авт. кол.]. Педагогічна академія, 2024. 5 с. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/409> (дата звернення: 21.08.2025).
3. Особливості використання штучного інтелекту як інструменту навчання іноземним мовам. Наукові записки ХНПУ. Випуск 214. 2024. С.133-137. URL: <https://pednauk.cu-su.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1851> (дата звернення: 22.08.2025).
4. Імплементация штучного інтелекту в наукове середовище й освіти: огляд ХНПУ, 2024. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/15096> (дата звернення: 2.08.2025).
5. Chaka, C. Fourth industrial revolution a review of applications, prospects, and challenges for artificial intelligence, robotics and blockchain in higher education. Research and Practice in Technology Enhanced Learning (RPTel), 18(2). 2023. URL: <http://rptel.ap-sce.net/index.php/RPTel/article/view/2023-18002> (дата звернення: 2.09.2025).

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Швець О. В.,

УДК 378.147:004.9

канд. пед. наук, доцент кафедри
дошкільної та початкової освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія імені Тараса
Шевченка, м. Кременець

РОЛЬ SMART-ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В умовах сьогодення бути конкурентоспроможним може та особа, яка постійно зростає в особистісному та професійному плані, ставить амбітні, перспективні цілі та активно досягає їх. Неабияку роль у зазначених видах зростання відводиться цифровій компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти (надалі – ЗДО), яку яскраво представлено у сучасних дослідженнях Т. Бабюк, І. Пукас, Н. Каньоси, Л. Галаманжук [1], А. Грітченко, О. Малишевського [2], В. Шинкарьової [3] та ін.

Цифрова компетентність майбутнього вихователя ЗДО – це "набір знань, умінь та навичок, які необхідні для безпечного та ефективного використання цифрових технологій та ресурсів Інтернету" [4, с. 61]. Складовою цієї компетентності є цифрова грамотність.

Так, Н. Комлева сформулювала найбільш перспективні завдання у напрямі підвищення цифрової грамотності майбутніх вихователів ЗДО: запровадження позитивного зарубіжного досвіду з питання забезпечення цифрової грамотності в освіті в умовах масового швидкого оновлення інформаційних технологій; аналіз набору компетентностей та побудови багаторівневої моделі професійної компетентності для магістрантів з освітніх наук; розробка системи моніторингу й підвищення рівня сформованості цифрової грамотності в освіті; аналіз упровадження відкритих освітніх ресурсів різних університетів світу та використання їх в освітньому процесі; розробка методики використання відкритих освітніх ресурсів [3, с. 66].

Розглядаємо професійну компетентність майбутнього вихователя ЗДО як результат теоретичної та практичної підготовленості особистості до здійснення

педагогічної діяльності, що відображається єдністю загальнопедагогічних, спеціальних, технологічних, комунікативних і рефлексивних компетенцій та зазвичай відображається у результатах навчання та в здатності самостійно, відповідально, якісно, швидко та ефективно виконувати функції, передбачені посадовою інструкцією. У контексті її формування важливо розуміти ключові варіанти її здобуття через специфіку smart-навчання.

Важливими константами професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО за SMART-технологій є: розвиток аналітичного та критичного мислення здобувачів освіти; формування високої мотивації, уміння обирати з інформаційного потоку необхідну інформацію, оцінювати її та засвоювати; встановлення суб'єкт-суб'єктної взаємодії, інтерактивного спілкування між здобувачем вищої освіти і викладачем без забезпечення їхньої безпосередньої зустрічі, самостійне освоєння певного масиву знань і навичок за обраним студентом курсом на основі використання ІКТ, результат взаємодії – отримання нових освітніх результатів [4, с. 66].

Основою Smart-технологій є застосування необхідних наукових джерел без обмежень, інформаційних освітніх матеріалів, мультимедійних ресурсів, котрі легко та швидко можна проєктувати, збирати у комплекти; індивідуалізація освітнього процесу відповідно до особливостей пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Середовищем Smart-навчання є конвергенція інформаційно-комунікаційних технологій та інфраструктури інтернету; створення відкритого й гнучкого освітнього середовища через використання гаджетів, відкритих освітніх ресурсів. Smart-технології забезпечують гнучке навчання в інтерактивному освітньому середовищі на основі контенту з усього світу, котрий знаходиться у вільному доступі та використання можливостей штучного інтелекту [5, с. 65]. Важливим питанням упровадження Smart-технологій є технологічне забезпечення цього процесу. Так, предметом цифрової педагогіки є системна інтеграція, розробка методів застосування в освіті таких засобів Smart-освіти (рис. 1).

Відтак, технічна реалізація Smart-технологій базується на технологіях Web 2.0, Web 3.0, Facebook, YouTube, Twitter, котрі дозволяють створювати власний інтернет-контент. Існують різноманітні технологічні рішення: Smart-підручники, Smart-дошки, Smart-проектори, програмне забезпечення для створення і розповсюдження освітнього контенту, що має інтерактивний характер. Арсенал майбутнього вихователя ЗДО повинен складатися з таких пристроїв, як: смартфон, ноутбук, планшет, котрі мають функціонувати на платформах різних операційних систем, які він зможе використовувати для роботи з дітьми раннього та дошкільного віку, власної методичної роботи та для інших цілей.

Освітні платформи (Learning Management System/ LMS).	Масові відкриті онлайн курси (МВОК).	Електронні підручники (smart book/ e-book).
Електронні бібліотеки (e- library).	Електронні портфоліо й особисті електронні кабінети, відкриті ліцензії (CC ліцензії).	Цифрові відеокommunікації.
Глобальні медіа; мобільне навчання.	Хмарні освітні системи й інтернет-сервіси (Web 3.0).	Автоматизовані системи керування освітніми організаціями ("розумні системи").

Рис. 1. Засоби SMART-освіти для підготовки
майбутнього вихователя ЗДО [1-5]

Не менш важливим є також віртуальне середовище у закладі вищої освіти, яке має можливості для інтерактивного проведення освітнього процесу через відтворення змісту та його поширеної електронної підтримки; особливості педагогічного контролю та аналізу результатів роботи у спільній праці через такі форми роботи, як форуми та дискусії.

Щодо засобів організації освітньої діяльності, то здобувачам вищої освіти варто пропонувати для використання такі форми, як: навігація, глосарій, бібліотека, курс-меню тощо. Такі форми їм до вподоби, стимулюють їх до творчості, креативності, розвивають бажання діяти індивідуально, спільно або в групах та досягати поставлених результатів. Основна мета комунікації полягає в залученні та мотивації учасників до освітнього процесу та активної участі у ньому. Діалог між викладачами і студентами є важливим у ході як письмового, так і усного онлайн-спілкування, щоб студенти відчували належну підтримку та бажання завершити розпочату справу до кінця. При цьому необхідно, щоб здобувачі вищої освіти отримували якісний зворотний зв'язок (фідбек), це додатковий стимул та мотивація.

Використання зворотнього зв'язку з викладачем під час застосування означених технологій – важливий фактор засвоєння знань, бо здобувачі вищої

освіти повинні бачити свої успіхи і вчитися працювати над помилками, про які повідомив викладач. Мотивація досягнення реалізується в успішності освітньої діяльності здобувачів освіти, у прагненні до поставлених цілей і виявленні наполегливості під час дистанційного навчання. Студенти, орієнтовані на успіх, частіше досягають своїх цілей під час навчання і демонструють високі освітні результати. Так працюють і традиційні заклади вищої освіти, однак, в умовах дистанційного навчання особливо важливо здійснювати похвалу студентів, обговорювати їхні досягнення й успіхи, навіть незначні. Дистанційне навчання ґрунтується на принципі гнучкості місця, часу, темпу та траєкторії навчання, і важливо викладачеві вміти використати ці переваги під час підготовки майбутнього вихователя ЗДО.

Можливість впливати на деякі аспекти свого навчання підвищує внутрішню мотивацію студентів, тож варто дати їм вибір у тому, які завдання виконувати (наприклад, 4 з 7 запропонованих), у якому порядку, за яким розкладом (у межах навчального тижня). Важливо пам'ятати, що самостійна відповідальність за власну навчальну траєкторію формується поступово, тому варто нарощувати автономність у процесі навчання. Кожен викладач під час організації освітнього процесу повинен вміти скоригувати власні плани роботи, оптимізувати матеріал та очікувані результати, заплановані на період навчання. Важливо забезпечити досягнення очікуваних результатів навчання, водночас пам'ятаючи, що деякі з них можуть бути недосяжними в нових умовах, деякі – потребуватимуть незначної корекції, а частина – залишаться незмінними.

З іншого боку описані можливості використання SMART та комп'ютерного моделювання не повинні створювати ілюзію легкості розв'язання педагогічних проблем. Використання таких підходів потребує від викладача розробки системи завдань, які будуть направлені на формування високого рівня розвитку освітнього процесу: аналізу, синтезу, узагальнення тощо і відстеження того, чи використовував здобувач вищої освіти штучний інтелект чи працював самостійно над завданням. Робота викладача при цьому не тільки не спрощується, але й ускладнюється і потребує більш високої кваліфікації.

Отож, застосування SMART-технологій у закладах вищої освіти для підготовки майбутніх вихователів ЗДО дає можливість покращити не тільки систему дистанційного навчання, але й організувати якісну та ефективну самостійну роботу здобувачів денної форми навчання, набуття ними професійних компетенцій на основі системного багатовимірного вивчення дисциплін з урахуванням їх взаємозв'язків, стимулювати творчу та наукову діяльність.

Список використаних джерел

1. Бабюк Т.Й., Пукас І.Л., Каньоса Н.Г. Галаманжук Л.Л. Цифрові технології в дошкільній освіті: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс] / авт.-упор. Т.Й. Бабюк, І.Л. Пукас, Н.Г. Каньоса, Л.Л. Галаманжук, Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2024. 122 с.
2. Грітченко А., Малишевський О. SMART-технології в інтелектуальному середовищі сучасної професійної освіти у ЗВО. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2023. № 1. С. 31–37.
3. Розробка і використання дистанційних курсів у навчальному процесі: методичні рекомендації / уклад. Н. М. Лосєва, Л. Б. Ігнатова. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2016. 88 с.
4. Сапогов М. В. Цифрова компетентність викладача як інтегрована здатність у смарт-навчанні. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. *Збірник наукових праць*. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Вип. 73. Т. 2. Київ : Видавничий дім "Гельветика", 2020. С. 61–66.
5. Сапогов Н. М., Гапчук Я. А. Використання Smart-технологій в освітньому просторі педагогічного університету. *Український психолого-педагогічний науковий збірник. Науковий журнал*. Львів : ТО "Львівська педагогічна спільнота". 2020. № 19. С. 65–69.
5. Шинкарьова В. С. Технологія підготовки майбутніх вихователів до формування цифрової грамотності дітей старшого дошкільного віку : монографія. Видавець ФОП Гордієнко Є. І., 2024. 190 с.

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Сібіль О. І.,

УДК 37.01

канд. пед. наук, доцент, доцент
кафедри теорії та методики виховання,
Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної
освіти, м. Запоріжжя

ЦІНІСНО-ЦІЛЬОВІ ОРІЄНТИРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

В Концепції нової української школи виховний процес за розглядається як невід'ємна складова всього освітнього процесу, а виховання ціннісних орієнтацій, сильних рис характеру та чеснот має здійснюватися через наскрізний досвід особистості здобувача освіти [6]. Таким чином, позакласна виховна робота є логічним продовженням процесу навчання і має відповідати ціннісно-цільовим настановам національної системи освіти, яка знайшла своє відображення в Законах України "Про освіту", "Про повну загальну середню освіту", державних стандартах, інших нормативно-правових актах про освіту, покликаних забезпечувати всебічний розвиток, виховання та соціалізацію особистості.

В той же час, аналіз рівня готовності фахівців до позакласної роботи в процесі проходження курсів підвищення кваліфікації (відповідей на заняттях, залікових завдань з педагогічної практики), а також матеріалів виставкових робіт, опису вчителями власного досвіду, розробок виховних заходів, надісланих на електронний ресурс інституту свідчать про наявність невисокого рівня готовності педагогів до реалізації нормативних завдань у позакласній виховній роботі. Серед найбільш розповсюджених проблем фахівців з позакласної роботи можна виділити: вміння визначати компетентнісний потенціал виховного впливу, ставити відповідні цілі та завдання; використовувати сучасні технології, форми (активні та інтерактивні), методи організації та проведення виховної роботи в класі і школі; застарілі (авторитарні) підходи до організації учнівського самоврядування та інше.

Найбільш практичне значення для реформування системи освіти має стати аксіологічний аспект нової парадигми освіти – це нова система цінностей і етичних відносин між педагогом і здобувачем освіти. Центральною цінністю

виступає, особа, особистість, оскільки розвиток саме її потенцій і можливостей, процес творчої само актуалізації є абсолютною метою і суспільного розвитку, і функціонування системи освіти.

У відповідності до аксіологічного підходу педагог має відповісти на запитання: "Які цінності мають бути покладені в основу виховної роботи в сучасному закладі освіти?". Освітній процес, який ґрунтується на цінностях безпосередньо впливає на формування світоглядної позиції особистості, забезпечуючи її самореалізацію та самовизначення [1]. В посібнику МОН України "Ціннісні орієнтири сучасної української школи" (2019) визначено три групи національних цінностей, на які має орієнтуватися виховний процес як невід'ємна складова всього освітнього процесу [7].

У відповідності до компетентнісного підходу педагог має відповісти на запитання: "На які ключові компетентності та наскрізні вміння має орієнтуватися виховний процес в класі, закладі освіти?"

Сьогодні суспільству потрібна компетентна особистості, яка вміє швидко адаптуватися в нестабільних умовах, здатна до самостійного вибору сфер діяльності, поведінки, орієнтованої на успіх, саморегуляцію. Державним стандартом базової середньої освіти визначено ключові компетентності та наскрізні вміння, які формуються засобами предметного, міжпредметного та змісту позакласної виховної взаємодії.

В програмі Інституту проблем виховання НАПН України "Нова українська школа" у поступі до цінностей" (2018) визначено ціннісні ставлення та практичні здатності до кожної з ключових компетентностей [6].

Таким чином, плануючи виховний захід, педагог має чітко розуміти:

- 1) на формування якої компетентності (компетентенцій) орієнтований зміст заходу;
- 2) яка інформація (знання) будуть предметом обговорення;
- 3) які практичні та наскрізні вміння мають розвиватися в межах обраної методики, форми та методів проведення заходу;
- 4) які гуманістичні ставлення вихованців будуть підтримуватися та цінуватися в процесі проведення виховного заходу.

Наскільки чіткими є уявлення та відповіді педагога на ці запитання ми можемо побачити в сформульованих меті та завданнях виховного заходу. Наведемо приклади такого грамотного формулювання цілей.

Приклад. "Кольоровий тиждень толерантності" - виховний захід для здобувачів освіти підлітково віку (Піхота О.А. педагог-організатор Запорізького академічного ліцею "Вибір").

Педагогічною метою проведення кольорового тижня толерантності було визначено - розвиток громадянської, соціальної компетентності та наскрізних вмінь (висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, виявляти ініціативу, співпрацювати з іншими) учнів підліткового віку засобами колективної творчої справи до Міжнародного дня толерантності.

Для досягнення поставленої мети реалізуються наступні завдання:

1) познайомити дітей з поняттями "толерантність", "емпатія", "повага"; надати уявлення про особистісні якості та поведінку толерантної людини; розширити знання дітей щодо особливостей і специфіки кольорів, їх впливу на покращення здоров'я та настрою людини;

2) формувати вміння конструктивно співпрацювати, співпереживати; вміння дотримуватися правил поведінки та спілкування, які ґрунтуються на спільних моральних цінностях;

3) виховання в учнів прагнення до добра, справедливості, милосердя; шанобливого ставлення до гідності інших людей,

Не менш важливим є вміння педагога-вихователя "перевести" педагогічні цільові настанови в мету для дітей як прогнозований (очікуваний) результат їх дій по завершенню колективної справи.

Так, мета для вихованців може бути сформульована наступним чином: "Після проведення кольорового тижня толерантності Ви маєте бути готовими:

1) відповісти на запитання: "Які особистісні якості та поведінка притаманна толерантній людині?", "Чи вважаю я себе людиною толерантною?" (вправа мікрофон);

2) зняти відео, в якому учасники відео діляться своїми думками щодо проведеного кольорового тижня толерантності, які види діяльності найбільше сподобалися і чому;

3) написати вітальну листівку будь-якому учаснику тижня і подякувати йому, зробити комплімент"

Як бачимо, педагог чітко орієнтував вихованців на вирішення завдань в трьох сферах: когнітивній, ціннісній, діяльнісній.

Вміння педагога ставити мету для вихованців як очікуваний результат їх дій є дуже виступає дуже важливим елементом внутрішньої мотивації діяльності дітей в процесі проведення виховного заходу.

Основна ідея діяльнісного підходу у вихованні пов'язана не з самою діяльністю як такою, а з діяльністю як засобом становлення і розвитку суб'єктності дитини. Тобто в процесі і результаті використання форм, прийомів і методів виховної роботи формується людина готова обирати, оцінювати, програмувати, конструювати ті види діяльності, які адекватні її природі,

задовольняють її потреби у саморозвитку, в самореалізації. Організація виховного процесу у діяльнісному аспекті, спрямована на стимулювання активної, продуктивної, самостійної діяльності вихованців, засвоєння ними різних способів дій та поведінки.

Інакше кажучи, педагог має відповісти на запитання: "Як забезпечити особистісне включення школяра у виховний процес, коли проявляється його суб'єктна позиція щодо окремих компонентів діяльності (мета, проектування, організація, реалізація, рефлексія)?"

В науково-методичній літературі представлений широкий спектр сучасних технологій на засадах діяльнісного підходу до організації позакласної виховної роботи: технології формування творчої особистості, розвитку критичного мислення, проблемного виховання, "Створення ситуації успіху", життєвого проектування, колективних творчих справ; а також інтерактивні, інформаційно-комунікаційні, ігрові, проєктні технології [2-4].

Технологія виховного процесу є послідовним розгортанням педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на досягнення конкретної виховної мети у педагогічній системі та її підструктурах. До найбільш ефективних належить особистісно-зорієнтовані, інтерактивні технології, за допомогою яких педагог у ході спілкування з вихованцем, інтерпретує життєві події, впливає на конструювання ним своїх особистісних дій, сприяє активізації діяльності вихованця, вправляє його у самоконтролі та саморегуляції.

Складовими виховних технологій є форми організації (індивідуальні, групові, колективні), методи як способи впливу на дітей та молодь, прийоми та засоби виховання. "Виховні технології ґрунтуються не на механізмах зовнішнього підкріплення, а на рефлексивно-вольових механізмах (співпереживання, позитивне емоційне оцінювання), які апелюють, насамперед, до самосвідомості та творчого ставлення вихованців до суспільних норм і цінностей" [4].

В програмі "Нова українська школа" у поступі до цінностей" визначені основні форми і методи організації виховного процесу для різних вікових груп здобувачів освіти: молодших школярів, підлітків та старшокласників. При цьому автори наголошують що "форми і методи роботи можуть творчо доповнюватись і наповнюватись змістом, актуальним до потреб вікового і морально-духовного розвитку дитини, з урахуванням її індивідуальних особливостей" [6].

Таким чином, готовність вчителя до реалізації виховної роботи в закладі освіти вимагає гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності, глибокого розуміння сучасних підходів до виховання морально-духовної компетентної особистості, а також вміння обирати зміст, технології, форми і методи позакласної

роботи адекватні актуальним потребам розвитку дитини, де ціннісно-цільова складова виступає важливим показником професійної компетентності педагога.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. / І.Д. Бех. – Київ – Чернівці : "Букрек", 2018. – 320 с.
2. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. — Х.: Вид. група "Основа", 2009. — 176 с. — (Серія "Золота педагогічна скарбниця").
3. Інноваційні педагогічні технології : посібник / За ред. О.І. Огієнко; Авт. кол.: О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Ю. С. Красильник, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, К. В. Годлевська, Ю. М. Кобюк. – К., 2015. – 314 с.
4. Кривобок А.С. Сучасні технології виховання в ЗПО: електронний навчальний курс. Біла Церква: БІНПО ДЗВО "УМО" НАПН України, 2024. 43 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 08.09.2025).
6. Програма "Нова українська школа"у поступі до цінностей: Київ, 2018. – 40 с. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (дата звернення: 08.09.2025).
7. Ціннісні орієнтири сучасної української школи: МОН України, 2019. – 33 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/ Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (дата звернення: 08.09.2025).

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

.....

SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Буртова Є. Д.,

УДК 378.147-057.87:159.9

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро

**ПЕДАГОГІКА ТУРБОТИ У ВИКЛАДАННІ
"ВАЖКИХ ТЕМ" МАЙБУТНІМ ПСИХОЛОГАМ**

Підготовка майбутніх психологів у закладах вищої освіти неминуче включає опрацювання "важких тем" – кризи й втрати, насильства, суїцидальності, ПТСР, наслідків війни, професійної етики та меж допомоги. За відсутності продуманих педагогічних умов такі теми можуть провокувати ретравматизацію, знижувати навчальну залученість і формувати хибні професійні установки. Тому доцільним є впровадження підходів педагогіки турботи, яка "є онто-епістемологічним зобов'язанням, очікуваним і від викладачів, і від студентів – бути педагогічно турботливими та бути в полі турботи" [2], що дозволяє підтримувати безпечний навчальний простір і сприяє етичному професійному становленню.

Відтак, педагогіка турботи у поєднанні з травмоінформованим і культурно чутливим підходами пропонує цілісну рамку для створення безпечного, етично вивіреного й ефективного освітнього середовища. Її ядро складають довірливі стосунки "викладач – студент", емпатійна комунікація, повага до автономії здобувача вищої освіти та послідовний доброзичливий контроль за освітнім процесом. Підтвердження знаходимо у А. Коларіча (А. Kolarić) і К. Тачинської (К. Taczynska), які стверджують, що "педагогіки турботи важливі дві ключові речі: врахування потреб студентів та формування в освітньому процесі групи, члени якої (як викладачі, так і студенти) будуть піклуватися одне про одного" [1].

Щоб перевести наведені засади в практику курсів із "важкими темами", пропонуємо інтегровану модель впровадження педагогіки турботи (у поєднанні з травмоінформованим і культурно чутливим підходами). Вона охоплює п'ять взаємопов'язаних компонентів:

1. *Безпечне середовище.* На початку курсу спільно формулюються правила групи (конфіденційність, право на "пас", говорити від "я", ненасильницька

комунікація), завчасно позначаються можливі тригери матеріалів, забезпечується варіативність участі (альтернативні завдання й формати без "штрафів"), а також надається доступ до актуалізованого переліку ресурсів психологічної допомоги.

2. *Дизайн курсу.* Контент структурується на мікромодулі тривалістю 10–15 хв із чергуванням когнітивних і рефлексивних активностей; складні кейси вводяться через сценарії з чіткими межами; кожне заняття має попередній "прогрів" (ознайомлення з матеріалами, тригер-попередження) і завершальний дебрифінг.

3. *Протоколи заняття.* До початку чітко анонсуються очікувані результати й можливі чутливі аспекти; під час – укладається короткий "контракт участі", застосовуються техніки активного слухання, нормалізації типових емоційних реакцій; дискусія рухається від фактів до значень і лише потім – до професійних дій; після – організується короткий дебрифінг, надаються індивідуальні канали зворотного зв'язку та здійснюється маршрутизація "червоних прапорців" (ознаки гострого дистресу, ризик самопошкодження чи насильства).

4. *Формувальне оцінювання й рефлексія.* Прозорі рубрики фіксують не лише предметні знання, а й емпатійність, етичність, обґрунтованість рішень; ведення рефлексивного щоденника або е-портфоліо підтримується структурованими інструкціями ("що в мені відгукнулося", "які межі/ресурси помічено", "які професійні висновки сформульовано").

5. *Підтримка викладачів і студентів.* Передбачаються регулярні супервізійні та інтервізійні зустрічі, короткі стабілізаційні зустрічі після особливо насичених занять (деф'юзинги), а також набір готових інструментів стабілізації "тут-і-зараз" (дихальні практики, заземлення тощо).

Таким чином, педагогіка турботи, інтегрована з травмоінформованим і культурно чутливим підходами, задає методичний каркас, який дозволяє безпечно й результативно викладати "важкі теми" майбутнім психологам в умовах професійної підготовки. Її практична цінність полягає у створенні передбачуваних протоколів взаємодії, підтриманні автономії студента та системній роботі з емоційним навантаженням без втрати академічної якості. Результатом стає підготовка фахівців, здатних поєднувати емпатію, етичність і професійну відповідальність у роботі з клієнтами у складних життєвих ситуаціях, що відповідає сучасним суспільним викликам і стандартам професійної освіти.

Список використаних джерел

1. Kolarić A., Taczyńska K. Pedagogy of care: Building a teaching and learning community. *Slavia Meridionalis*, 2022. No. 22, Article 2890. <https://doi.org/10.11649/sm.2890>.
2. Motta S.C., Bennett A. Pedagogies of care, care-full epistemological practice and 'other' caring subjectivities in enabling education. *Teaching in Higher Education*/ 2018. No. 23 (5). Pp. 631–646. <https://doi.org/10.1080/13562517.2018.1465911>.

Карпенко А. А.,
здобувачка третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет
кораблебудування імені адмірала
Макарова, м. Миколаїв

УДК 378.091.12:159
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.02>

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ "ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА"

Аналіз українських та зарубіжних наукових джерел надав підстави для виокремлення кількох підходів до визначення змісту поняття "професійна підготовка" у науково-теоретичному аспекті.

Так, з точки зору процесуального підходу академік А. Кузьмінський "професійну підготовку" визначає як "систему освітніх, виховних та самостійних дій, спрямованих на опанування знаннями, вміннями, навичками, розвиток професійних якостей" [1].

Академік В. Бондар під професійною підготовкою розуміє "систему організованих навчальних і виховних заходів, спрямованих на формування у здобувачів освіти знань, умінь, навичок і якостей, необхідних для виконання професійних функцій" [2]. Він уперше вказав на керованість та технологічність професійної підготовки, яка вимагає чіткої організації та контролю.

Одним із перших В. Бондар запропонував структурувати поняття "професійна підготовка" і розглядати її як:

- 1) мету і кінцевий результат навчання у закладі освіти;
- 2) процес, завдяки якому відбувається становлення студента як професіонала;
- 3) особливості залучення студента у навчально-виховний процес [3].

Як бачимо, він виокремлює змістовну складову підготовки у двійці понять "мета – результат" та процесуальну складову із акцентом на особливості організації освітнього процесу.

Академік В. Панок пропонує власну трирівневу модель професійної підготовки, яка об'єднує три наскрізні лінії:

- 1) формування професійних умінь і навичок;
- 2) розвиток внутрішньої мотивації та професійної спрямованості;
- 3) виховання професійних і особистісних якостей, необхідних для успіху в професії [4].

За його моделлю на першому рівні відбувається формування базового теоретичного підґрунтя під час вивчення студентами – майбутніми психологами – загальногуманітарних і загальнотеоретичних дисциплін, які викладаються за класичними формами (лекції та семінарські заняття). На другому рівні

вивчаються теоретичні та методичні засади й напрямки в психології, тобто відбувається перше наближення до обраної спеціальності. На третьому рівні має бути синтез різних форм психологічної практики, через що сформується входження у фах (саме на цьому рівні майбутні психологи мають оволодіти спеціальними методами і технологіями в рамках професійного спрямування) [4].

В. Панок у структурі професійної підготовки виокремлює три складові: теоретичну, методологічну та практичну. Ця триєдина модель не лише задає рамки освітнього процесу, а й визначає його стратегічні орієнтири, забезпечуючи баланс між науковим знанням, методологічною культурою та практичною готовністю до професійної діяльності.

На думку автора, теоретична складова передбачає оволодіння майбутніми психологами фундаментальними знаннями з базових і прикладних галузей психології, а також із суміжних гуманітарних і соціальних наук. Вона відповідальна за формування у студентів наукового мислення, здатність аналізувати психічні явища та інтерпретувати їх у контексті сучасних досліджень. Ця частина підготовки виступає основою для подальшої спеціалізації, адже саме ґрунтова теоретична база дозволяє уникати фрагментарності у професійному світогляді та надає можливість майбутньому фахівцеві мислити системно.

Методологічна складова має стратегічне значення, оскільки передбачає оволодіння принципами і методами наукового пізнання та практичної діяльності. Вона відповідальна за вміння обирати адекватні дослідницькі підходи, критично оцінювати наукові джерела та результати експериментів, будувати власні дослідницькі програми. Крім того, методологічний рівень забезпечує майбутнім психологам розуміння місця та ролі психології в міждисциплінарному контексті, формує здатність до адаптації світових наукових досягнень у національну освітню й практичну систему.

Практична складова є завершальним і водночас ключовим етапом професійної підготовки. Вона зосереджена на формуванні прикладних умінь та навичок, необхідних у роботі з різними категоріями клієнтів. Реалізація цієї складової здійснюється через інтерактивні методи навчання – тренінги, практикуми, участь у науково-дослідних проєктах, супервізію, моделювання реальних життєвих і кризових ситуацій. Саме ця складова забезпечує перехід від академічного знання до реальної професійної практики, дозволяючи майбутньому психологу поступово формувати впевненість у власних силах та відповідальність за прийняті рішення [4].

Як бачимо, поняття "професійна підготовка" є складним за структурою, при цьому погляди різних науковців на кількість і зміст його складових частин різняться.

Список використаних джерел

1. Кузьмінський А. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.
2. Цюпак С. Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій: український і зарубіжний досвід : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 340 с.
3. Бондар В. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоман., 2011. 188 с.
4. Панок В. Професійна підготовка практичних психологів до роботи в освітній системі : монографія. Київ : Фенікс, 2008. 210 с.

Кириєнко О. О.,

УДК 37.02

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
асистент кафедри біології, здоров'я
людини та методики навчання,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра
Довженка, м. Глухів

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ А4 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (БІОЛОГІЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ)

Формування професійної компетентності майбутніх учителів спеціальності А4 "Середня освіта (біологія та здоров'я людини)" є пріоритетним завданням педагогічної освіти, що зумовлено оновленням наукових знань, розвитком цифрових технологій і зростанням ролі здоров'язбереження. Науковці (В. Андрущенко, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Савченко, Л. Хомич та ін.) трактують професійну компетентність як інтегративне утворення, що поєднує знання, уміння, навички й цінності. Дослідження (І. Бех, Н. Бібік, О. Овчарук; О. Леонтьєв, В. Давидов; Т. Байбара, Л. Масол, О. Пометун; Л. Волкова, Г. Лозова, В. Ортинський) акцентують значення компетентнісного й діяльнісного підходів, використання інноваційних методів, цифрових технологій і проєктної діяльності, а також формування здоров'язбережувальної компетентності як важливого складника професійної підготовки майбутнього вчителя біології.

Однак, попри значний науковий доробок, досі недостатньо розробленими залишаються питання інтеграції предметної та здоров'язбережувальної компетентностей

у цілісну модель підготовки, удосконалення інструментів діагностики та проведення лонгітюдних досліджень, що відстежують динаміку професійного становлення майбутніх учителів біології. Існує розрив між вимогами, закріпленими у нормативних документах, і фактичним рівнем сформованості професійної компетентності випускників, що особливо проявляється в організації практичної підготовки та оцінюванні її результатів. Це зумовлює потребу у поглибленому теоретичному аналізі сучасного стану дослідження проблеми.

Фахова підготовка бакалаврів за спеціальністю А4 "Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)" в Україні здійснюється на основі законодавчої та нормативної бази, що включає закони України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про повну загальну середню освіту", укази Президента, професійні стандарти, концепції та державні стратегії, а також узгоджується з міжнародними документами, зокрема Болонською декларацією та Рекомендаціями Європейського Парламенту.

Закони України "Про освіту" [6] та "Про вищу освіту" [5] визначають правові засади функціонування освітньої сфери, регламентуючи навчальну, виховну та професійну підготовку громадян і закріплюючи принципи автономії закладів вищої освіти. Важливим напрямом удосконалення підготовки педагогічних кадрів є реалізація Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки [7], що орієнтує на підвищення якості освітніх послуг, упровадження інноваційних методів навчання та посилення співпраці між різними рівнями освіти. У комплексі ці документи створюють підґрунтя для формування високого рівня професійної компетентності майбутніх учителів біології, здатних ефективно діяти в умовах сучасних освітніх викликів.

У проєкті стандарту вищої освіти за спеціальністю 014 "Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)" (2024) [2] визначено структуру освітньої програми, обсяг кредитів ЄКТС для різних категорій вступників, а також систему загальних і фахових компетентностей. Загальний обсяг становить 240 кредитів, половина з яких спрямована на формування ключових компетентностей, тоді як для осіб з попереднім рівнем освіти передбачено часткове зарахування здобутих результатів навчання. У документі окреслено десять загальних компетентностей. Загальні компетентності забезпечують ефективну комунікацію, опанування цифрових технологій, розвиток критичного мислення, дослідницьких умінь та громадянської відповідальності. Спеціальні компетентності спрямовані на застосування наукових знань, організацію та індивідуалізацію освітнього процесу, об'єктивне оцінювання результатів учнів, формування їхніх ключових і предметних

умінь. Сукупність цих компетентностей сприяє створенню сприятливого освітнього середовища, гармонійному розвитку учнів та підготовці конкурентоспроможного вчителя, здатного діяти в умовах сучасних освітніх викликів.

Професійні стандарти 2020 та 2024 рр. [3; 4] відіграють провідну роль у визначенні змісту та орієнтирів підготовки майбутніх учителів біології. Видання 2024 р. уточнює перелік ключових компетентностей, акцентуючи на практичних вміннях (мовно-комунікативних, інформаційно-цифрових, психологічних, інклюзивних, здоров'язбережувальних тощо), що відповідають сучасним освітнім викликам і потребам суспільства. Зміни у структурі стандарту відображають прагнення спростити підходи до визначення професійних компетентностей та підвищити ефективність їхнього формування у процесі педагогічної підготовки.

Вплив Професійного стандарту на формування професійної компетентності майбутніх учителів полягає в окресленні напрямів професійного розвитку, стимулюванні впровадження сучасних технологій та інноваційних методик в освітній процес, підвищенні якості освіти шляхом підготовки педагогів, здатних адекватно реагувати на потреби учнів, а також у забезпеченні цілісного формування ключових компетентностей, що виступає важливим чинником модернізації освітньої системи України.

Формування загальних і професійних компетентностей бакалаврів спеціальності А4 "Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)" здійснюється у межах освітньо-професійних програм ЗВО. Аналіз цих програм показав значну різноманітність у кількості визначених фахових компетентностей – від 9 до 21. Водночас можна виокремити спільне коло ключових предметних компетентностей, характерних для цієї спеціальності. Серед них: опанування сучасної наукової термінології та інтеграція знань із біології й хімії; вміння аналізувати біологічні та хімічні процеси у природних системах і життєдіяльності людини; організація та проведення безпечних лабораторних експериментів; розвиток екологічної свідомості та формування уявлень про принципи сталого розвитку; застосування інноваційних методів і цифрових технологій у навчальному процесі; виховання здоров'язбережувальної компетентності учнів; здійснення оцінювання їхніх навчальних досягнень та аналіз результатів; планування й реалізація дослідницьких і проєктних завдань.

До специфічних компетентностей, що визначають професійний профіль майбутніх учителів біології, належать знання основ біології та їхнє застосування в освітньому процесі, розуміння біорізноманіття та екологічних аспектів, використання

вікової фізіології, а також участь у формуванні здоров'язбережувальних програм. Для бакалаврів за спеціальністю А4 "Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)" ключове значення мають предметно-методична, організаційна, оцінювально-аналітична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, інноваційна та рефлексивна компетентності, а також здатність до навчання впродовж життя. Формування цих компетентностей у межах освітньо-професійних програм здійснюється через розвиток теоретичних знань, практичних умінь та навичок критичного оцінювання, що забезпечує готовність майбутніх учителів до ефективної педагогічної діяльності, стимулює пізнавальну активність учнів і сприяє розвитку їхніх дослідницьких навичок [1].

Аналіз навчальних планів українських ЗВО, що готують бакалаврів за спеціальністю А4 "Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)", показав, що цикл професійної підготовки включає як нормативні, так і вибіркові дисципліни, спрямовані на розвиток професійних компетентностей, проте окремі програми не містять дисциплін, безпосередньо орієнтованих на цю мету. Нормативні курси забезпечують опанування базових знань і формування ключових компетентностей, а практична складова, включаючи педагогічні та навчально-польові практики, сприяє набуттю професійних умінь. Вибіркові дисципліни зазвичай охоплюють методику навчання біології та інтегрованих курсів, проте жодна програма не передбачає окремого курсу для комплексного формування професійної компетентності. Частина дисциплін вільного вибору зосереджена на предметній спеціалізації, що обмежує інтеграційні можливості підготовки.

Огляд професійної підготовки майбутніх учителів біології свідчить, що навчальні плани забезпечують розвиток професійної компетентності через поєднання теоретичних знань, практичних навичок та дослідницької діяльності. Основними напрямками вдосконалення є методична підготовка з використанням інтерактивних та проєктних методів, цифрових технологій і STEM-лабораторій; психолого-педагогічний розвиток комунікативних, соціальних, емоційно-етичних та інклюзивних компетентностей; зміцнення науково-дослідницьких умінь та біоетичних і екологічних компетентностей; а також інтеграція з міжнародним освітнім простором через стажування, англomовні ресурси та програми подвійних дипломів. Водночас частина програм не передбачає окремих дисциплін для комплексного формування професійної компетентності, що потребує подальшого удосконалення освітніх компонентів.

Відтак, професійна підготовка майбутніх учителів біології в Україні забезпечує поєднання теоретичного навчання, практичної діяльності та дослідницьких завдань, що сприяє формуванню ключових професійних компетентностей. Аналіз нормативно-правових документів засвідчив зосередженість на ключових орієнтирах формування професійної компетентності, інтеграції теоретичних знань і практичних умінь, стимулюванні впровадження інноваційних методів навчання й цифрових технологій, забезпечуючи відповідність підготовки сучасним освітнім та ринковим потребам. Оцінка навчальних планів показала високий рівень варіативності освітніх компонентів та акцент на практичну підготовку. Проте відзначено відсутність окремих курсів, спрямованих на комплексне формування професійної компетентності.

Список використаних джерел

1. Кириєнко О.О. Сучасний стан розробленості проблеми формування професійної компетентності майбутніх вчителів спеціальності 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини). *Вісник науки та освіти (Серія "Філологія", Серія "Педагогіка", Серія "Соціологія", Серія "Культура і мистецтво", Серія "Історія та археологія")*, 2025. №8(38). С. 1300–1315.
2. Проект стандарту вищої освіти за предметними спеціальностями першого (бакалаврського рівня) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2024/04/17/НО-projekt.stand.VO-014-serednya.osvita-bakalavr.17.04.2024.1.1.docx>.
3. Про затвердження професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v273691520#Text><https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20>.
4. Професійний стандарт "Вчитель закладу загальної середньої освіти": Наказ Міністерства освіти і науки України №1225/2024. URL: <https://mon.gov.ua/news/informatsiine-povidomlennia>.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
7. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України №286-п/2022. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/strategiya-rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-na-2022-2032-roki>.

Опачко М. В.,

УДК 378+371.11+159.9:378

д-р пед. наук, професор,
професор кафедри загальної
педагогіки та педагогіки вищої школи,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет», м. Ужгород

Петечук А. Р.,

здобувачка третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет», м. Ужгород

Царук Д. В.,

здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»,
Рівненський університет, м. Рівне

УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: АДАПТИВНІ МОДЕЛІ ТА ЕМОЦІЙНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ

Анотація. У статті досліджуються адаптивні моделі управління освітнім процесом у вищій школі в умовах соціальної, технологічної та політичної нестабільності. Автори аналізують інноваційні підходи до планування навчального року, реагування на кризові ситуації та роль емоційного інтелекту в управлінні освітніми командами. Особлива увага приділяється практикам гнучкого менеджменту, які сприяють збереженню якості освіти та психологічного добробуту учасників освітнього процесу.

Ключові слова: управління освітнім процесом, освітній менеджмент, інновації, емоційний інтелект, гнучке планування, кризове реагування.

Вступ. Повномасштабна війна в Україні спричинила багатовимірну кризу у сфері вищої освіти, оголивши як внутрішні слабкі місця освітньої системи, так і її вразливість до зовнішніх факторів. Організаційні та системні кризи проявилися у вигляді неефективного планування, відсутності гнучких механізмів реагування та слабкої координації між управлінськими рівнями. У багатьох ЗВО виникли труднощі з адаптацією навчальних програм до нових реалій, що свідчить про кризу ефективності.

Криза якості освіти загострилася через скорочення фінансування, втрату кадрів, а також невідповідність освітніх послуг до змінених потреб суспільства – зокрема, потреб внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та молоді, яка пережила травматичний досвід. Освітні програми часто не враховують нові соціальні запити, що вимагає перегляду змісту та форм навчання.

Зовнішні чинники – економічна нестабільність, зміна суспільних цінностей, технологічні зрушення – створили додатковий тиск на освітнє середовище. Економічні кризи обмежили доступ до освіти, особливо в регіонах, що постраждали від бойових дій. Соціальні трансформації, зокрема переосмислення ролі освіти в умовах війни, вимагають нових підходів до формування освітньої політики. Традиційні адміністративні моделі управління виявляються недостатніми. Саме тому трансформаційне лідерство набуває особливої актуальності як стратегія, що поєднує бачення змін, мотивацію команди та емоційну підтримку.

У відповідь на ці виклики українські університети продемонстрували здатність адаптуватися до викликів війни та пандемії. Наприклад, у межах міжнародного проекту TURBO (The Universities' Reaction to Big Obstructions), Ужгородський національний університет взяв участь у міжнародному віртуальному проєкті "University Global Challenge", ініційований Університетом Центрального Ланкаширу. Завдяки йому вже вдруге вдалося об'єднати молодь з різних куточків світу, аби знайти шляхи подолання глобальних викликів, пов'язаних з цілями сталого розвитку ООН. Загалом брали участь 4 вищих навчальних заклади з таких країн, як Україна, Китай, Велика Британія та Шрі-Ланка [1].

Інші приклади включають:

- створення кризових координаційних центрів при ЗВО
- перехід на дистанційне навчання з одночасною підтримкою студентів у зоні бойових дій
- впровадження психологічної допомоги через партнерські проєкти з НГО та міжнародними організаціями.

Ці дії свідчать про необхідність стратегічного антикризового планування, яке включає комунікацію, етику рішень та залучення студентського самоврядування.

Проєкт TURBO також сприяє розробці освітніх програм на основі мікрокваліфікацій, що відповідають потребам ринку праці та дозволяють швидко реагувати на зміни [2].

У рамках проєкту "Україна – Норвегія" "Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей в Україні" науковці УЖНУ долучилися до професійної перепідготовки цільової групи на цивільні спеціальності, що

користуються попитом на ринку праці України, сприяння учасникам проекту у правовій та соціальній адаптації до умов життя у громадянському суспільстві [3].

У відповідь на організаційні та зовнішні кризи, спричинені війною, українські університети почали активно впроваджувати гнучкі моделі планування навчального процесу. Це не лише реакція на обставини, а й стратегічний крок до підвищення стійкості освітньої системи.

Аналіз зв'язку між типами криз та адаптивними моделями їх вирішення уможливив акцентування ролі емоційного інтелекту у процесі антикризового протистояння освітнього середовища. Результати подано у таблиці 1.

Таблиця 1

**Взаємозв'язок між типами криз, адаптивними
моделями та емоційно-інтелектуальними стратегіями**

Тип кризи	Причини та прояви	Адаптивні моделі планування	Стратегії емоційного інтелекту (EQ)
Кризи ефективності	Неефективне управління, відсутність контролінгу, слабка координація	Модульне навчання, блокові курси	Емпатійне лідерство, фасилітація командних рішень
Кризи якості освіти	Невідповідність програм потребам, скорочення фінансування	Індивідуальні освітні траєкторії, мікропрограми	Коучинг, рефлексивні практики, підтримка викладачів
Економічні кризи	Зменшення доступу до ресурсів, нерівність у доступі до освіти	Гнучкий графік, дистанційні формати	Психологічна безпека, емоційна підтримка студентів
Соціальні трансформації	Зміна цінностей, технологічні зрушення, нові запити суспільства	Цифрові платформи, адаптація змісту навчання	Створення культури довіри, розвиток емоційної грамотності
Кризи, спричинені війною	Вимушене переміщення, травматичний досвід, втрати	Перенесення сесій, асинхронне навчання	Емпатія, стабілізація команд, робота з травмою через EQ

Серед ефективних моделей адаптивного управління виокремлюють: модульне навчання, блокові курси, цифрові платформи.

Модульне навчання стало одним із ключових інструментів. Воно дозволяє структурувати освітній процес у коротші блоки, що дає змогу оперативно змінювати графік занять, переносити сесії або адаптувати навчання до умов евакуації, переміщення чи дистанційного формату. Наприклад, у Тернопільському

національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка модульний підхід закріплений у методичних рекомендаціях щодо формування навчальних планів.

Блокові курси – ще один адаптивний формат, який дозволяє зосередити навчання на окремих дисциплінах у визначені періоди, зменшуючи навантаження в умовах нестабільного доступу до ресурсів. Це особливо актуально для студентів, які навчаються дистанційно або перебувають у зоні бойових дій.

Цифрові платформи (наприклад, Moodle, Google Classroom, Zoom) стали основою для моніторингу академічного прогресу, формування індивідуальних освітніх траєкторій та забезпечення безперервності навчання. У багатьох ЗВО створено внутрішні системи контролю, які дозволяють студентам самостійно обирати темп навчання, проходити курси асинхронно та отримувати підтримку незалежно від місця перебування.

Ці інструменти не лише відповідають на виклики війни, а й формують нову культуру освітнього менеджменту – гнучку, людиноцентричну та технологічно підкріплену. Як зазначено у публікації про навчання в умовах війни, освітнє середовище трансформується у простір, де потреби студентів стають центральними, а навчання – адаптивним до реальності [4].

Надзвичайно важливе значення в кризових умовах – війна, соціальна нестабільність, емоційне виснаження, – має трансформаційне лідерство. Це не просто адміністрування процесів. Трансформаційний лідер надихає, формує спільне бачення, стимулює інновації та підтримує розвиток кожного члена команди. В умовах кризи це означає здатність:

- переосмислювати освітні цілі відповідно до нових реалій;
- мобілізувати внутрішні ресурси команди;
- формувати культуру довіри, відкритості та співтворчості.

Одним із ключових ресурсів для ефективного освітнього менеджменту є емоційний інтелект (EQ). Якщо гнучке планування дозволяє адаптувати структуру навчального процесу, то EQ – це те, що утримує команду, формує довіру та підтримує мотивацію. Про важливість EQ для формування стійкості та ціннісного вибору в освітньому процесі йдеться у численних публікаціях [5].

Як зазначено у дослідженні науковців [6], трансформаційне, емоційно-інтелектуальне та адаптивне лідерство стали ключовими моделями управління в освітніх закладах України під час війни. Лідери, які поєднують стратегічне бачення з емоційною чутливістю, здатні не лише зберегти життєдіяльність установ, а й трансформувати їх у простори підтримки, розвитку та гуманістичних цінностей.

Керівники освітніх закладів, які практикують емпатійне лідерство, здатні створити атмосферу взаємоповаги, відкритості та підтримки. Це особливо важливо в умовах, коли викладачі та студенти переживають втрати, тривогу чи вимушене переміщення. Саме здатність керівника розуміти емоції інших сприяє командоутворенню та зниженню тривожності. Університети впроваджують фасилітаційні сесії, коучингові підходи та рефлексивні практики для підтримки викладачів. Такі практики допомагають не лише студентам, а й освітнім командам краще адаптуватися до змін. Психологічна безпека – це відчуття, що можна висловлювати думки, ставити запитання та робити помилки без страху осуду. В умовах війни це критично важливо. Команди, де панує довіра, швидше адаптуються до нових форматів навчання, краще співпрацюють і демонструють стійкість.

Висновки. Адаптивне управління освітнім процесом – це не тимчасова реакція, а нова парадигма, яка поєднує стратегічне мислення, емоційну чутливість і технологічну гнучкість. Університети, які здатні трансформувати свої моделі управління, стають не лише місцем знань, а й простором людяності, підтримки та інновацій.

Подальші дослідження можуть зосередитися на вимірюванні довгострокового впливу адаптивних моделей на успішність студентів та їхнє психологічне здоров'я.

Список використаних джерел

1. УЖНУ в проєкті "Глобальні виклики для університетів" <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/uzhnu-v-proyekti-globalni-vikliki-dlya-universitetiv.htm>.
2. Реакція університетів на великі перешкоди: створення стійкої вищої освіти для реагування та управління суспільними кризами <https://international.knu.ua/reakczyia-universytetiv-na-velyki-pereshkody-stvorenniya-stijkoyi-vyshhoyi-osvity-dlya-reaguvannya-ta-upravlinnya-suspilnymy-kryzamy>.
3. Проєкт "Україна – Норвегія": "Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей в Україні". https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/projects-pj_ua_norway.
4. УЖНУ: рік війни. <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/uzhnu-rik-vijni.htm>.
5. Актуальні проблеми психічного здоров'я: Збірник наукових праць [за матеріалами Всеукраїнської студентсько-викладацької науковопрактичної інтернет-конференції] / Ред. колегія: К. Гавриловська, І. Загурська, Г. Пирог, Ю. Дем'янчук / Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2024. 377 с. https://eprints.zu.edu.ua/40899/1/Zbirnyk_2024.pdf.
6. Братко М. В., Сіменик Є. С., Маляр С. А. Лідерство як стратегія управління в освіті в умовах кризи та війни: стилі, ролі, ефективні моделі. *Наукові інновації та передові технології*, 2025. 48 (8). с. 1861-1828. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8\(48\)-1816](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8(48)-1816).

Суховерша М. В.,
здобувачка третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
ВНЗ «Університет імені Альфреда
Нобеля», м. Дніпро

УДК 37.018.43:174(076)

ІНФОРМОВАНА ЗГОДА І КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ У ДИСТАНЦІЙНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ: НАВЧАЛЬНІ КЕЙСИ

Поширення дистанційного консультування висуває підвищені вимоги до етичної підготовки майбутніх психологів, адже у віртуальному середовищі складніше верифікувати особу клієнта, забезпечити приватність, керувати ризиками та дотримуватися меж допомоги; тому інформована згода і конфіденційність розглядаються як педагогічне ядро навчання.

У контексті нашого дослідження ключовим орієнтиром став документ "Поведінка у цифровому просторі: рекомендації щодо етики роботи психолога в цифровому середовищі" (2025), у якому детально регламентовано інформовану згоду та конфіденційність під час онлайн-консультування. У цьому документі зазначено, що "психологи зобов'язуються вживати належних дій для забезпечення приватності і конфіденційності клієнтів в онлайн-середовищі, беручи до уваги обмеження онлайн-середовища загалом і конкретних каналів комунікації (месенджерів, платформ) зокрема" [1].

Крім того, у документі щодо конфіденційності та приватності подано такі вимоги та рекомендації для психологів:

- "... використовувати платформи, що забезпечують наскрізне шифрування даних (наприклад, Signal, WhatsApp), та уникати месенджерів, які можуть зберігати або передавати дані третім сторонам без належного захисту. Для відеоконсультацій перевагу слід давати сервісам із сертифікованими стандартами безпеки (наприклад, Zoom з функцією наскрізного шифрування). ... У разі використання інших платформ психологи мають поінформувати клієнтів про потенційні ризики для безпеки і конфіденційності та дістати згоду на їх використання" [1, п. 2.1.1.1];

- "... розробити чіткий протокол спілкування, якого клієнти мають дотримуватися в разі виникнення будь-яких підозр щодо порушення безпеки або занепокоєння щодо конфіденційності" [1, п. 2.1.1.2];

- інформувати "клієнтів про чинне законодавство щодо захисту даних, записів, передавання інформації та обмежень конфіденційності. ... пояснювати клієнтам, які записи вони зберігають, і права користувача щодо них" [1, п. 2.1.1.3];

- "... дотримуватися права клієнта на приватність; ... утримуватись від цілеспрямованого пошуку та перегляду інформації про клієнтів в цифровому

середовищі... окрім випадків, коли така взаємодія є частиною попередньо погодженого робочого процесу в межах обраного каналу комунікації" [1, п. 2.1.1.4];

- "... слід уважно ставитися до питань конфіденційності, намагаючись уникати розкриття особистих даних або випадкових згадувань про індивідуальні випадки ... окрім як за попередньою згодою клієнта про поширення особистої інформації" [1, п. 2.1.1.4].

Також у документі "Поведінка у цифровому просторі: рекомендації щодо етики роботи психолога в цифровому середовищі" наголошено на важливості інформованої згоди в цифровому форматі. Зокрема:

- "Психологи мають приділяти особливу увагу отриманню інформованої згоди під час роботи в цифровому форматі. Інформована згода поширюється на згоду щодо використання в роботі цифрових інструментів (месенджери, платформи тощо). Психологи зобов'язуються не використовувати цифрові інструменти чи канали зв'язку до того, як дістали інформовану згоду щодо цього від клієнта" [1, п. 2.1.3.1];

- "Інформована згода стосується поширення будь-якої інформації чи матеріалів, отриманих від клієнта: навіть якщо вони поширюються з дотриманням конфіденційності, психолог має отримати від клієнта згоду на поширення (з розумінням мети, аудиторії тощо)" [1, п. 2.1.3.2];

- "Інформована згода спрямована на забезпечення більш повного усвідомлення клієнтом інформації про характер, мету та потенційний вплив діяльності фахівця, можливості використання результатів такої діяльності, а також обмеження відповідальності фахівця" [1, п. 2.1.3.3];

- "Пропонуючи свої інформаційні продукти в онлайн-середовищі, психолог має роз'яснювати своїй цільовій аудиторії принципову відмінність цих послуг від індивідуальних консультацій" [1, п. 2.1.3.];

- "Зазвичай потрібна чітка ідентифікація користувача або клієнта та будь-яких інших залучених осіб" [1, п. 2.1.4.];

- "Анонімність користувача може бути доцільною за певних обставин ... За таких обставин слід проявляти особливу обережність і брати до уваги будь-які додаткові труднощі у визначенні вразливості та правового статусу користувача, особливо дітей" [1, п. 2.1.4.2];

- "Психологи, які працюють з дітьми та іншими вразливими клієнтами, мають бути обережними і подбати про те, щоб гарантії були не меншими, ніж зазвичай (наприклад, щоб дозвіл батьків був чітко наданий і його можна було перевірити)" [1, п. 2.1.4.3];

- "Відгуки можуть бути опубліковані за письмової згоди клієнта і після інформування про всі аспекти їх використання в цифровому просторі" [1, п. 3.2.2].

Щоб операціоналізувати наведені вимоги до інформованої згоди та конфіденційності, далі узагальнено типові навчальні ситуації для відпрацювання майбутніми психологами практичних дій у дистанційному консультуванні. Кожен

кейс поєднує опис ризику та конкретні елементи згоди/конфіденційності, які слід проговорити, зафіксувати й перевірити на дотримання. Деталізацію подано у табл. 1.

Таблиця 1

**Навчальні кейси з інформованої згоди та
конфіденційності у дистанційному консультуванні**

№ п/п	Тема кейсу	Ситуація / ризик	Що відпрацьовується
1.	Неповнолітній у вечірньому чаті	16-річний хлопець повідомляє про самопошкодження; батьки не знають про звернення	Подвійна згода (наприклад, батьки), межі конфіденційності, мінімальний план безпеки з локальними контактами
2.	Постраждала від насильства в спільному просторі	Підозра, що кривдник поруч під час відеосесії	Кодове слово, "аварійне завершення" сесії, заборона записів, асинхронні альтернативи, план безпеки
3.	Ветеран за кордоном	Клієнт у іншій країні; різні правила екстреної допомоги	Уточнення адреси кожної сесії, блок про юрисдикцію, маршрутизація до місцевих служб
4.	Збій платформи посеред сесії	Раптове роз'єднання під час чутливої теми	"План Б" у згоді: резервний канал, часові рамки повторного контакту, мінімізація даних у чаті/телефоні
5.	"Можна я запишу?" – ініціатива клієнта	Клієнт хоче власний запис	Умови/обмеження записів, ризики зберігання, право фахівця відмовити, альтернатива – узгоджені нотатки
6.	Запис для супервізії (навчальна мета)	Студент просить дозвіл на запис сесії для навчання	Додаток до згоди: доступ, анонімізація, терміни зберігання/видалення, право відкликання згоди
7.	"Мама поруч" – третя особа в кімнаті	Під час сесії чутно/видно родича	Перепогодження конфіденційності, ролі/правила участі, за потреби – перехід на індивідуальну сесію
8.	Пара дистанційно: таємниці й межі	Один партнер ділиться "секретом" поза спільною сесією	Політика секретів у парній терапії, оновлення меж згоди, прозорість використання інформації
9.	Клієнт на корпоративному ноутбучі	Пристрій контролюється роботодавцем	Ризики цифрових слідів, безпечніші канали/пристрої, політика зберігання/обміну даних
10.	Запит на довідку/витяг із записів	Клієнт просить офіційний лист для інституції	Мінімально необхідний обсяг даних, письмова згода на передачу, нейтральна форма довідки
11.	"Давайте в Instagram"	Клієнт пропонує спілкування в соцмережах	Професійні межі каналів, відмова від неприйнятних платформ, узгоджені безпечні альтернативи

Продовж. табл. 1

12.	Сторонній увійшов під час сесії	Порушення приватності в реальному часі	Пауза, перевірка безпеки, переукладання правил, за потреби – перенос сесії та нотатка про інцидент
13.	Сесія "на ходу"	Клієнт у публічному місці/авто; відсутня приватність	Критерії прийнятних умов, пропозиція перенести/змінити формат, фіксація вимог у згоді
14.	Клієнт із порушенням слуху	Потрібні субтитри/чат або сурдопереклад	Технічні/людські ресурси, конфіденційність перекладача, політика щодо текстових логів
15.	Помилкова розсилка нотаток	Документ відправлено не тій особі	Протокол реагування: повідомлення клієнта, обмеження шкоди, документування, перегляд політик
16.	"Хочу бути анонімним"	Клієнт відмовляється надавати адресу/контакт для екстрених випадків	Обов'язковий мінімум даних для плану безпеки, варіанти психоедукації без кризових інтервенцій/відмова.

Представлений блок навчальних кейсів (див. табл. 1) операціоналізує вимоги до інформованої згоди та конфіденційності в дистанційному консультуванні й переводить їх із рівня декларацій у конкретні дії майбутніх психологів. Системна робота з такими ситуаціями формує ключові компетентності: коректну ідентифікацію клієнта та врегулювання участі третіх осіб; прозоре отримання та документування інформованої згоди (у т.ч. на цифрові інструменти, записи, супервізію); планування безпеки й ескалації; дотримання меж конфіденційності та мінімізації даних; вибір безпечних каналів комунікації та реагування на інциденти приватності. Інтеграція цих кейсів професійну підготовку майбутніх психологів, доповнена чіткими шаблонами документів, короткими чек-листами й супервізійною підтримкою, знижує ймовірність етичних порушень, підвищує якість і передбачуваність онлайн-взаємодії та зміцнює професійну суб'єктність майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Поведінка у цифровому просторі: рекомендації щодо етики роботи психолога в цифровому середовищі / розроб.: О. Адамова, К. Алексеєнко, О. Бартош, К. Кожевнікова, В. Кузіна-Рудан, І. Меланьїна, О. Сандал, Ю. Ткаченко; за заг. ред.: С. Чуніхіна, М. Жидок, В. Віткалова, Л. Опанасенко, В. Устенко, Є. Чепорнюк. Київ, 2025. 20 с. URL: <https://npa-ua.org/pub/files/3bdc4606b55c24d1.pdf>.

Тютюнник С. В.,

УДК 378.147:159.9:37.018.43

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТРЕНІНГУ "ПСИХОПРОСВІТА ОНЛАЙН" У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Цифровізація освіти та зростання суспільного запиту на достовірну інформацію про психічне здоров'я вимагають від закладів вищої освіти переорієнтації професійної підготовки майбутніх психологів на публічну комунікацію й просвітницьку діяльність в онлайні. У відкритих цифрових середовищах психолог часто має справу з інфодемією, чутливими темами, поляризованими дискусіями та різнорівневою цифровою грамотністю аудиторій. Відповідно, таким фахівцям потрібні не лише глибокі фахові знання, а й медіаграмотність, уміння перекладати науковий зміст "простою мовою", добирати безпечні канали взаємодії та працювати з ризиками. Психопросвіта онлайн у системі професійної підготовки майбутніх психологів розглядається як сфера відповідальної публічної комунікації: це не терапія і не індивідуальне консультування, а доказове інформування, нормалізація переживань, навігація до ресурсів і розвиток навичок самодопомоги в межах етичних і правових норм. З огляду на це, доцільно інтегрувати тренінг "Психопросвіта онлайн" як позааудиторний компонент, що формує здатність студентів відповідально комунікувати на чутливі теми в цифрових середовищах, дотримуючись етичних рамок, працювати з доказами та зворотним зв'язком аудиторій, а також планувати й оцінювати вплив просвітницьких інтервенцій.

Педагогічні засади тренінгу, на нашу думку, мають поєднувати чотири ключові опори:

- турботливе освітнє середовище, де пріоритетами є безпека, взаємоповага й підтримка;
- травмоінформований підхід, що забезпечує передбачуваність процесів, добровільність участі, право вибору та контроль з боку студента;
- мовна й культурна доступність: проста, шаноблива мова без ярликів; короткі пояснення термінів; приклади з повсякденного досвіду цільової групи;
- медіадидактичну грамотність, яка охоплює структурування змісту під різні платформи, валідацію джерел і прозорі застереження.

На нашу думку, тренінг має ґрунтуватися на засадах проєктно-орієнтованого підходу, адже він передбачає організацію навчального процесу в контексті майбутньої професійної діяльності студентів через відтворення у формах і методах навчання реальних професійних ситуацій та розв'язання конкретних професійних завдань [1].

Заплановані результати навчання за програмою тренінгу "Психопросвіта онлайн" такі:

- відрізнити психопросвіту від терапії та індивідуального консультування й визначати межі професійної ролі, відповідальності та приватності в онлайні;
- знати етичні й правові норми публічної комунікації та формулювати коректні застереження і маршрути скерування;
- орієнтуватися в джерелах доказової інформації з психічного здоров'я, здійснювати фактчек і маркувати рівень доказовості;
- розуміти потреби та особливості цільових аудиторій і здійснювати їх сегментацію для цілей психопросвіти;
- уміти перекладати науковий зміст "простою мовою", добирати інклюзивні приклади й коректну термінологію та дотримуватися стандартів доступності (субтитри, читабельність, структурованість тощо);
- конструювати багатоформатні контент-пакети для різних платформ (пости, каруселі, короткі відео тощо), застосовуючи принципи медіадидактики та візуальної грамотності;
- аналізувати, критично оцінювати вплив просвітницьких матеріалів за цілями та індикаторами й ухвалювати рішення щодо поліпшення контенту;
- самостійно організовувати безпечну взаємодію з аудиторією на засадах політики модерації (правила спільноти, шаблони відповідей тощо), протидіяти дезінформації й деескалювати конфліктні ситуації з коректним скеруванням, дотримуючись вимог захисту даних і підтримуючи професійну стійкість.

Методичний інструментарій тренінгу включає короткі лекції з розбором реальних випадків, рольові вправи з типових ситуацій онлайн-спілкування, короткі пояснювальні виступи та взаємну оцінку робіт за чіткими критеріями якості.

До навчальних завдань належать: підготовка стислого опису проєкту з визначенням цільової аудиторії, ключових повідомлень, можливих ризиків і маршрутів скерування; створення серії коротких матеріалів (пости, каруселі, відео з субтитрами і попередженнями про чутливий контент) у супроводі лаконічного довідника чи окремої веб-сторінки; укладання правил модерації з прикладами відповідей і зрозумілим алгоритмом ескалації; оцінювання впливу матеріалів за допомогою опитування "до/після" та змістового аналізу коментарів.

Оцінювання поєднує поточний і підсумковий види контролю. Поточна робота спирається на такі інструменти: списки перевірки фактів, короткі етичні правила для власних матеріалів, чернетки сценаріїв і план-схеми (сторіборди). Підсумок оформлюється як портфоліо: набір готових матеріалів із коректними застереженнями та посиланнями на джерела, короткі правила модерації з прикладами відповідей і зрозумілою схемою ескалації, а також аналітична нотатка з цілями, індикаторами, даними "до/після" та рішеннями щодо поліпшення.

Серед потенційних обмежень і ризиків під час реалізації тренінгу вбачаємо такі: можливість виходу за межі просвітницького формату через надання порад

терапевтичного характеру; імовірність вторинної травматизації під час опрацювання чутливих тем; інформаційне перевантаження учасників; загострення поляризованих дискусій і поява тролінгу. Для їх мінімізації доцільно запровадити чітке розмежування ролей і сценарії відповідей, заборону персональних порад і "діагнозів", завчасні попередження про чутливий контент і правила етичної дискусії, визначені часові ліміти на модерацію та ротацію чергувань, а також регулярні дебрифінги і, за можливості, супервізію.

Отже, запропонований концептуальний опис тренінгу "Психопросвіта онлайн" окреслює педагогічні засади, цілі та очікувані результати, узгоджені з вимогами фахової підготовки, і формує цілісну методичну рамку для відповідальної, доказової та інклюзивної публічної комунікації про психічне здоров'я; водночас він потребує подальшої емпіричної перевірки (пілотування, валідизації індикаторів і рубрик) та розроблення відкритих матеріалів і підготовки викладачів/супервізорів, що створює підґрунтя для наступного етапу проєктування й апробації програми.

Список використаних джерел

1. Бобраков С. Реформування змісту професійної підготовки вчителів у ВНЗ Німеччини: практико-орієнтований підхід. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2012. № 2. С. 161–168.

Шкляр П. С.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро

УДК 378.147:159.9:316.346.2

ІНТЕГРАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВОЇ ДОПОМОГИ У ПІСЛЯВОЄННОМУ СУПРОВОДІ У ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ПСИХОЛОГІЇ

Післявоєнний період актуалізує комплекс проблем психосоціальної підтримки військовослужбовців, їхніх сімей та громад, що пережили травматичний досвід війни. В цьому контексті гендерно чутлива допомога постає як окреме проблемне поле: відмінності у ризиках, доступі до ресурсів, формах переживання втрати, стигмі та безпеці потребують спеціально підготовлених фахівців, здатних діяти етично, безпечно

й доказово. Водночас в освітньо-професійних програмах підготовки бакалаврів з психології ця проблематика представлена фрагментарно, що призводить до розриву між суспільним запитом і реальними компетентностями випускників.

Під проблемою гендерно чутливої допомоги у післявоєнному супроводі розуміємо комплекс теоретичних, методичних, етико-правових та організаційних викликів, пов'язаних із забезпеченням доступної, безпечної, недискримінаційної й доказової психосоціальної підтримки різних груп свідків війни. Така проблематика не розв'язується поодинокими заняттями; необхідна її системна інтеграція у зміст професійної підготовки через міждисциплінарні зв'язки, узгоджені результати навчання та уніфіковані індикатори оцінювання.

Тому, у межах освітньо-професійної програми "Психологічна допомога та корекційно-розвивальна робота" Університету імені Альфреда Нобеля за спеціальністю С4 "Психологія" першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [1] пропонується системно вбудувати проблематику гендерно чутливої допомоги у післявоєнному супроводі в зміст уже наявних обов'язкових і вибіркових дисциплін. Мета інтеграції – сформувати у майбутніх психологів здатність до комунікації без стигми, базового оцінювання ризиків, планування безпеки, етичного документування та конфіденційної маршрутизації різних груп свідків війни з урахуванням вікових і гендерних відмінностей.

Таблиця 1 подає "карту інтеграції" у форматі дисципліна – тема – зміст. Запропоновані мікромодулі можуть бути внесені до силабусів без збільшення годин, через перерозподіл годин і використання практикоорієнтованих форм. Перелік дисциплін відповідає навчальному плану ОПП і демонструє, як забезпечити міждисциплінарну цілісність підготовки майбутніх бакалаврів з психології щодо гендерно чутливої допомоги у післявоєнному контексті.

Таблиця 1

**Карта інтеграції проблеми "гендерно чутлива допомога
у післявоєнному супроводі" в зміст навчальних дисциплін
ОПП "Психологічна допомога та корекційно-розвивальна робота"**

Навчальна дисципліна	Тема інтеграції	Зміст
Соціальна психологія	Гендерні ролі та підтримка у військових спільнотах	Вплив гендерних ролей і стигми на свідків війни; мова без стигми та підтримувальна взаємодія в родинях/громадах
Основи психологічного консультування	Гендерно чутливе первинне інтерв'ю	Безпечне первинне інтерв'ю (згода, конфіденційність); короткий план підтримки й маршрутизація з урахуванням гендерних ризиків

Продовж. табл. 1

Психологія травми. Основи психотерапії	ПТСР, складні втрати з урахуванням гендерних відмін	Гендерні відмінності перебігу травми/втрат; моральна травма; принцип "не нашкодь"
Кризове телефонне консультування	Скрипти гендерно чутливої деескалації	Оцінка ризиків, деескалація, короткий план безпеки; "сліпа" маршрутизація з повагою до гідності
Юридична психологія з методикою експертизи	Документування та захист даних постраждалих	Етична згода й конфіденційність; фіксація свідчень; взаємодія з правоохоронцями без повторної травматизації
Спеціальна психологія. Патопсихологія. Основи психіатрії	Диференційна діагностика з гендерною оптикою	Відмежування депресії, тривоги, ПТСР і залежностей із урахуванням гендерних проявів; показання до направлення
Психодіагностика. Практикум	Гендерна валідність скринінгів	Упередження й валідність тестів; добір інструментів для різних груп; етичний зворотний зв'язок
Теорія та практика СПТ	Тренінг гендерно чутливої комунікації	Емпатія, валідація, антистигма; відпрацювання "важких розмов" і безпечного фідбеку
Психологія кризових та екстремальних ситуацій	Перша допомога і маршрутизація з урахуванням гендерних ризиків	Застосування ППД у притулках/укриттях; оцінка безпеки й практичні маршрути направлення
Соціально- психологічна допомога військовослужбовцям та членам їхніх сімей	Партнерство і батьківство після повернення	Сімейні протоколи підтримки; робота з виною/соромом; план безпеки та безпечна маршрутизація у випадках гендерно зумовленого насильства
	Підтримка постраждалих від гендерно зумовленого насильства	Перша психологічна допомога, план безпеки, конфіденційна маршрутизація до медичних/соціальних/правових сервісів

Запропонована карта інтеграції (див. табл. 1) демонструє практичний спосіб упорядкувати гендерно чутливу допомогу у післявоєнному супроводі як наскрізний зміст професійної підготовки бакалаврів з психології. Вбудування цих тем у наявні дисципліни дозволяє без збільшення годин і кредитів сформувати ключові професійні дії: комунікацію без стигми, базовий скринінг ризиків, планування безпеки, етичне документування та маршрутизацію клієнтів, а також чутливість до вікових і гендерних відмінностей. Перспективи подальших пошуків вбачаємо в інтеграції означеної проблеми в ОПП.

Список використаних джерел

1. Освітньо-професійна програма "Психологічна допомога та корекційно-розвивальна робота" спеціальності "Психологія" першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2025. 21 с.

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

SECTION 6. ADULT EDUCATION

Горденко А. П.,

УДК 378.147:004

заступник директора з навчальної роботи,
ВСП «Технологічно-промисловий фаховий
коледж» Вінницького національного
аграрного університету, м. Вінниця

Паламарчук С. І.,

викладач фізики,
ВСП «Технологічно-промисловий фаховий
коледж» Вінницького національного
аграрного університету, м. Вінниця

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА

В умовах глобальної цифровізації, що ставить у центр людський інтелект і талант, цифрові технології стають не лише потужною індустрією, але й основною платформою для розвитку всіх інших сфер. Освіта, як один із найважливіших соціальних інститутів, не може залишатися осторонь цих змін. Реформування освітньої системи, її цілей та методів є ключовим для формування конкурентоспроможних фахівців.

Наша політика у сфері "цифровізації" ставить у центр усього ЛЮДЕЙ, їх інтелект, талант, природне бажання творити. За визначених умов та спільних зусиль громадськості, влади та бізнесу колосальний людський потенціал України має стати людським капіталом світового значення та впливу. Цифрові технології – це одночасно величезний ринок та індустрія, а також платформа ефективності й конкурентоспроможності всіх інших ринків та індустрій.

Останнім часом дослідники дійшли одностайності у визначенні терміну "компетентність у галузі інформаційних технологій". В країнах зарубіжжя уподобання одержав термін "цифрова компетентність – здатність використовувати цифрові медіа й ЕОР, розуміти і критично оцінювати різні аспекти цифрових медіа і медіа контенту, а також якість, що вказує на рівень кваліфікації практичних використання ЕОР. Відповідно українським вченим В. Биковим сформульовано визначення цього терміну: "цифрова компетентність це – знання, вміння та навички в галузі інформаційних технологій та здатність їх застосування в професійній діяльності". Таке визначення є співзвучним із терміном, окресленим Службою науки та знань Європейської Комісії Наукового центру ЄС відповідно до якого цифрову

компетентність вбачають у свідомому та критичному використанні технологій цифрового суспільства в роботі, вільному часі та спілкуванні.

У епоху цифрового розвитку суспільства реформування системи освіти, її цілі, організація та компоненти мають бути відповідними цьому процесу. Суспільно зумовлений процес вимагає упровадження інноваційних підходів організації освітнього процесу, які в майбутньому забезпечать конкурентоспроможність фахівців. Звідси – важливим, системотвірним компонентом інформатизації суспільства є інформатизація освіти, що спрямована на задоволення освітніх потреб.

Цифрова компетентність педагога передбачає його здатність та вміння систематичного, логічного та системного використання ЕОР, що розкриває доступ до застосування та розроблення сучасних креативних цифрово-орієнтованих педагогічних технологій. Завдяки резервам, які забезпечуються впровадженням ЕОР в освітній процес, система освіти змінює авторитарну педагогіку гуманістичною, де створюються можливості для врахування й розвитку особливостей кожного педагога як особистості зі своїми персональними потребами й якостями. Такі підходи в педагогіці забезпечують педагогам право на унікальність, самобутність, мобільність та конкурентоздатність. Запровадження сучасних цифрових технологій має бути виваженими, доцільними та підпорядкованими меті і змісту освітнього процесу. Одним із креативних мотиваційних засобів оволодіння сучасними знаннями та формування відповідних навичок, як чинників розвитку цифрових компетентностей педагогів, вбачається створення практико-спрямованого інформаційно-освітнього електронного середовища (цифрового середовища) закладу. В його умовах для педагогів необхідно популяризувати раціональне використання ЕОР на заняттях і в позаурочній діяльності, впровадження елементів дистанційного навчання (онлайн та офлайн) тощо. Теоретичну основу оновлення систем освіти в цілому та розроблення цифрового середовища закладу повинні закладати ідеї доступності та неперервності якісної освіти. Зазначене можна обґрунтувати: – значимістю людського фактору; – спрямованістю на особистісні якості та можливості кожного; – інтелектуалізацією і інтеграцією професійної діяльності людей; – першочерговістю гуманістичності педагогічних технологій; – демографічними змінами тощо. Формування цифрових компетентностей передбачає "впевнене, а водночас, критичне застосування ЕОР для створення, пошуку, опрацювання, обміну інформацією".

Цифрові компетентності – це базова річ, без якої неможливо уявити ефективну роботу сучасного педагога. В умовах періодичних локдаунів і карантинів саме цифрові технології дають змогу не зупиняти навчання, а безпечно продовжувати його в дистанційному або змішаному форматі. Тому сьогодні цифрова грамотність для освітянина стає пріоритетом.

У 2021 році Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку цифрових компетентностей до 2025 року, що підкреслює особливу важливість цієї теми.

Мінцифра працює над адаптацією кількох європейських рамок цифрової компетентності. На сьогодні міністерство вже адаптувало рамку цифрової компетентності для громадян, рамки цифрової компетентності для освітян, держслужбовців. Такі рамки цифрової компетентності важливі, тому що завдяки ним учителі чітко розуміють, які саме цифрові навички потрібно покращити. Це не абстрактна "цифрова грамотність" – документ деталізує компетентності, до кожної є опис знань, умінь і навичок.

Проте, недостатньо просто щось знати, важливо використовувати ці компетентності на практиці. Тож Міністерство цифрової трансформації України розробило багато корисних онлайн-продуктів саме для вчителів, які допоможуть отримати цифрові навички. Знайти їх можна на національному порталі з розвитку цифрової грамотності Дія. Цифрова освіта. (<https://osvita.diia.gov.ua/digigram>, https://osvita.diia.gov.ua/digigramtest/teachers/zevKbTRbqJAFPBt_TIMmlWDw19igjKre).

Цифрограм для вчителів створений на основі рамки професійних компетентностей педагогічного працівника, українська адаптація якого, як зазначено вище, ще в процесі.

Запитання тесту покликані оцінити 21 професійну цифрову компетентність, що згруповані в 5 сфер:

- Учитель у цифровому суспільстві
- Професійний розвиток
- Використання та аналіз цифрових освітніх ресурсів
- Навчання та оцінювання учнів із використанням цифрових технологій
- Розвиток цифрової компетентності учнів

Після складання тесту кожен вчитель отримає електронний сертифікат, у якому буде вказуватися рівень оцінки за кожною з цих 5 сфер.

Таким чином, провівши аналіз та пройшовши тести, зазначимо, що цифровий технологічний прогрес вимагає абсолютно іншого рівня компетентності, однією

зі значущих компетентностей є цифрова грамотність, яка поєднує в собі цілий ряд спеціальних умінь та навичок, що сприяють підвищенню ефективності процесу навчання за допомогою "вдалого" застосування цифрових технологій.

Список використаних джерел

1. Розвиток ІТ-компетентності. URL: <https://sites.google.com/site/itkompetentnosti> (дата звернення: 14.09.2022 р.).
2. Концепція розвитку цифрових компетентностей. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p> (дата звернення: 14.09.2022р.).
3. Європейська рамка цифрової компетентності для освітян. URL: https://the.digital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifraoprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf (дата звернення: 14.09.2022 р.).
4. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-oprilyudnyue-ramkutsifrovoikompetentnosti-dlya-gromadyan> (дата звернення: 14.09.2022 р.).

СЕКЦІЯ 7. ТОЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

SECTION 7. EXACT AND NATURAL SCIENCES

Берлов О. В.,

канд. техн. наук, доцент,

доцент кафедри охорони праці,

цивільної та техногенної безпеки,

Український державний університет

науки і технологій, ННІ ПДАБА, м. Дніпро

Біляєва О. М.,

факультет прикладної математики,

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара, м. Дніпро

УДК 519.6:504.3.054

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.03>

АНАЛІЗ ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ МЕТОДОМ CFD МОДЕЛЮВАННЯ

Емісія хімічно небезпечних, радіоактивних речовин на промислових об'єктах створює загрозу забруднення повітря в робочих зонах не тільки на промислових майданчиках але і на значній відстані від джерала емісії. Таким чином в область небезпечного забруднення атмосферного повітря потрапляють селітебні зони.

В доповіді розглядається розробка CFD моделей для оперативного прогнозування забруднення повітря при емісії небезпечних речовин на промислових підприємствах. Розглядаються сценарії неорганізованих викидів (аварії на підприємстві) та організованих викидів з низьких джерел на промисловому майданчику. Відомо, що наслідком неорганізованих викидів токсичних речовин є забруднення повітря в робочих зонах на промислових майданчиках, забруднення атмосферного повітря в селітебних зонах, забруднення підстильної поверхні. При організованих викидах на промислових майданчиках можуть утворюватися також області з підвищеною концентрацією небезпечних речовин. Дуже часто такі ситуації виникають на підприємствах коли є організовані викиди з низьких джерел (викид на даху промислових будівель) та при несприятливих метеоумовах – штиль, інверсія.

Для прогнозування наслідків забруднення навколишнього середовища при екстремальних ситуаціях широко використовується модель Гауса, аналітичні та емпіричні моделі [3, 4]. Але відомо, що ці моделі мають суттєві обмеження: ці моделі не можуть бути використані для аналізу формування областей забруднення

повітря в робочих зонах в умовах забудови та наявності обладнання в приміщеннях. Використання CFD моделей, наприклад, реалізованих в комерційному пакеті ANSYS, потребує потужних комп'ютерів, значного часу на проведення розрахунків.

Для практики важливо мати спеціалізовані математичні моделі, що дозволяють проводити десятки розрахунків протягом робочого дня. Також важливо, щоб ці математичні моделі враховували найбільш важливі фізичні фактори процесу, що впливають на формування областей забруднення.

В роботі розглядаються задачі CFD моделювання забруднення атмосферного повітря хімічними речовинами, пилом або радіоактивними речовинами у різних метеорологічних умовах, включаючи конвекцію, штиль та інверсію.

В доповіді представлені розроблені CFD моделі [1, 2], спрямовані на оцінку інтенсивності забруднення повітря робочих зон на промислових майданчиках, території АЕС, хімічно небезпечних підприємствах.

Для математичного моделювання конвективно-дифузійного руху газоподібних і пилових домішок використовуються рівняння масопереносу. Це рівняння враховує: гравітаційне осадження домішки, геометричну форму джерела забруднення, профіль та напрям вітрового потоку, атмосферну стратифікацію, місце емісії, інтенсивність емісії домішки. Розташування джерела викиду забруднюючих речовин моделюється із застосуванням дельта-функції Дірака. За допомогою цієї функції є можливість задавати як точкові джерела емісії, так і площадні.

Поле швидкості повітряного потоку на промисловому майданчику розраховується на базі моделі потенціального руху. Для моделювання стану штилю та інверсії використовується модель М. Берлянда для розрахунку вертикального коефіцієнту атмосферної дифузії. Чисельне інтегрування рівняння конвективно-дифузійного переносу домішки здійснюється за допомогою кінцево-різницевого схем розщеплення. Розроблені чисельні моделі використовувалися для розрахунків областей хімічного та пилового забруднення на промислових майданчиках та всередині приміщень на Придніпровській ТЕС за умов штилю, інверсії та конвекції, а також при емісії радіоактивних речовин на території ЗАЕС.

Висновки: 1. Запропановані 2D та 3D CFD моделі, оперативного аналізу динамік формування областей забруднення атмосфери, підстильної поверхні при емісії хімічно небезпечних та радіоактивних речовин при аварійних викидах на підприємствах, ТЕС, АЕС.

2. Запропановані CFD моделі можуть бути використані, як для визначення інтенсивності та розмірів областей забруднення, так і для аналізу ефективності використання бар'єрів для зменшення рівня забруднення робочих зон на підприємствах. Розрахунок здійснюється в реальному часі.

Список використаних джерел

1. Біляєв М. М., Берлов О. В., Кіріченко П. С. Математичне моделювання в задачах промислової безпеки та охорони праці : монографія. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2017. 130 с.
2. Біляєв М. М., Біляєва В. В., Берлов О. В., Козачина В. А. CFD моделювання в аналізі ефективності систем захисту довкілля та працівників на робочих місцях : монографія. Дніпро : Журфонд, 2022. 268 с.
3. Anthony Michael Barret. Mathematical Modeling and Decision Analysis for Terrorism Defense: Assessing Chlorine Truck Attack Consequence and Countermeasure Cost Effectiveness : Dissertation. Pittsburg, 2009. 123 p.
4. Ilic P., Ilic S., Stojanovic Bjelic L. Hazard modelling of accidental release chlorine gas using modern tool – ALOHA Software, Quality of Life, 9, 2018. PP. 38–45.

Біляєв М. М.,

д-р техн. наук, професор,
завідувач кафедри гідравліки,
водопостачання та фізики,
Український державний університет науки
і технологій, ННІ «Дніпровський інститут
інфраструктури і транспорту», м. Дніпро

Семененко П. В.,

канд. техн. наук,
старший науковий співробітник,
Державне підприємство «Конструкторське
бюро «Південне» імені М. К. Янгеля», м. Дніпро

УДК 656.2.013:[504.6:519.87]

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.04>

КОМПЛЕКС ПРОГРАМ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧ ТЕПЛОМАСОПЕРЕНОСУ

Розроблено комплекс прикладних програм для проведення практичних занять з механіки рідини, газу та плазми. Комплекс програм орієнтований на вирішення сучасних задач в області проектування ракетно-космічної техніки.

Найважливішим питанням є прогнозована оцінка теплових полів навколо космічного апарату. Частину конструкції ракети-носія, яка призначена для

створення спеціальних умов для космічного апарата називають головним аеродинамічним обтічником. Він, забезпечує "мікроклімат" для космічного апарата на передстартових операціях. Сучасні конструкції головних аеродинамічних обтічників потребують обов'язково примусово вентилують повітряний об'єм. Ця конструкція є виробом, який має поєднувати мінімально можливу вагу з високою міцністю. Для її виготовлення використовують алюмінієві сплави та композитні матеріали [1, 2]. Температурний режим під час наземних операцій може бути в досить великому температурному діапазоні від +40 С* до -40*. Під час наземних операцій деякі прилади космічного апарата є джерелом тепловиділення. З'являється завдання забезпечення недопущення перегріву цих приладів [3]. При цьому інтенсивна зміна повітряних мас в об'ємі головного аеродинамічного обтічника не повинна викликати перевищення допустимих швидкостей повітря. При накладенні таких взаємовиключних умов виникає необхідність у чисельному моделюванні утворенні та поширенні теплових полів у повітряному об'ємі головного аеродинамічного обтічника.

Аналіз наукових статей показав актуальність вивчення питань тепломасопереносу як процесу. Так у статтях [4] моделюються процес примусової конвекції в прямокутному корпусі з постійним джерелом тепла. Повітряний об'єм примусово продувався повітряним потоком, який забезпечував взаємодію з нагрітими поверхнями. Дослідження проводилися з використанням комерційного програмного забезпечення Fluent®. У статтях [5, 6] проведено експериментальне дослідження для визначення впливу швидкості на конвекційну теплопередачу. Актуальним було забезпечення необхідних теплових режимів із мінімально можливими швидкостями повітряних мас.

Важлива задача – прогнозування рівня теплових полів навколо особливо "чутливих" поверхонь. Для рішення даної задачі розроблена швидкорозрахункова чисельна модель що прогнозує теплові поля в об'ємі обтічника на етапі передстартової підготовки. Моделюючи рівняння включають в себе рівняння енергії та рівняння руху нев'язкого газу. За допомогою розробленої чисельної моделі проведено обчислювальний експеримент, що підтвердив прогнозування надлишкового нагріву біля космічного апарату. Витрати комп'ютерного часу на проведення обчислювального експерименту дорівнюють 3 с. Це дає можливість проводити значну кількість розрахунків протягом практичних занять. Наукову новизну, як таку можна вважати, розроблену багатофакторну чисельну модель для аналізу теплових полів навколо окремих елементів космічного апарату при примусовому його вентилуванні. Модель дає можливість здійснювати рішення задачі масопереносу

в областях, що мають складну геометричну форму. Для чисельного інтегрування моделюючих рівнянь використані кінцево-різницеві схеми.

Розробка математичних моделей і комплекс прикладних програм дають можливість ознайомити студентів з сучасними методами вирішення задач аеродинаміки та теплопереносу

Список використаних джерел

1. A. Potapov. Payload fairings comparison of existing and prospective launch vehicles and their foreign counterparts. A. Potapov, V. Kovalenko, A. Kondratiev. Авиационно-космическая техника и технология научно-технический журнал. 2015, № 1 (118). ISSN 1727-7337.
2. Кашанов, А.Э., Дегтярев, А.В., Гладкий, Э.Г., Баранов, Е.Ю. 2012. Оценка технических рисков при пуске ракеты-носителя "Днепр", Авиационно-космическая техника и технология 5 (92): 113–117. (in Russian).
3. Groves, C. E. 2014. Computational Fluid Dynamics Uncertainty Analysis for Payload Fairing Spacecraft Environmental Control Systems. Doctoral dissertation, University of Central Florida, 160 p. <https://ntrs.nasa.gov/api/citations/20140008549/downloads/20140008549.pdf>.
4. M.T. Pamuk. Numerical simulation of forced convection in an enclosure. JP Journal of Heat and Mass Transfer. Volume 18, Issue 1, Pages 133 - 144 (October 2019). <http://dx.doi.org/10.17654/HM018010133>.
5. M. Dutra. Cooling of an object by forced convection. M. Dutra, M. Monteiro, A. C. Marti. Physics Education. Submitted on 12 Apr 2024 (v1), last revised 15 Apr 2024 (this version, v2). <https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.08587>.
6. A. Riaz. Convection Heat Transfer from Heated Thin Cylinders Inside a Ventilated Enclosure A. Riaz. A. Ibrahim. M. Sohail Bashir. M. Abdullah. A. Shah. A. Quddus. Semiconductor Science and Information Devices. Volume 04. Issue 02. October 2022. <https://doi.org/10.30564/ssid.v4i2.4719>.

Бондаренко О. Ю.,

УДК 581.9(477.74)

канд. біол. наук, доцент

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.05>

кафедри ботаніки, фізіології рослин

та садово-паркового господарства,

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова, м. Одеса

Бондаренко М. Є.,

здобувач першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова, м. Одеса

ROSA PENDULINA L., ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕНДЕМ У ФЛОРИ ПОНИЗЗЯ МЕЖИРІЧЧЯ ДНІСТЕР – ТИЛІГУЛ

Як вид, що на території України представлений на обмеженій території, *Rosa pendulina* L. (шипшина повисла) внесена у декілька переліків раритетних видів рослин, зокрема, до переліку созофітів Львівської обл. (категорія "рідкісний"). Також, наукова цінність виду в тому, що це – Європейський ендем [5, с. 74; 8, с. 244–248]. Додатково, ш. повисла, як вид природної флори України, є у базі даних IUCN (Міжнародного Союзу охорони природи) та має категорію – "вид, який викликає найменше занепокоєння" (Least Concern, категорія "LC"). Таких видів у флорі України – 167 [3, с. 42–47].

Rosa pendulina – монтанний вид з центрально- та південно-європейським розірваним ареалом (4 частини: Піренеї, Альпи, Апенніни та ін. гори; Судети та Карпати; гори Болгарії). Вид притаманний гірським лісам та чагарниковим заростям до висоти 2630 м над рівнем моря (Альпи). Субстрат – гранітний, рідше – вапняковий. Поширення виду у Карпатах – нерівномірне. Популяції інколи розміщуються поряд, проте трапляються й ізольовано [9, с. 15–17].

Шипшина повисла – у фокусі сучасних фітогеографічних досліджень. Так, за допомогою вивчення варіацій гаплотипів ДНК хлоропластів виявлено дві групи генотипів AFLP, на основі яких встановлено шляхи міграції *R. pendulina* у Ц. Європі. Одна група поєднує популяції Альп, Балкан, Апеннін. Друга – це популяції Карпат, Богемського масиву, частини Альп. Припускають різну здатність до поширення насіння та пилку рослин цих двох груп (виділено і підгрупи). Н. Daneck, Т. Fér, К. Marhold [с. 704–718] зробили висновки про льодовикове "виживання" у регіонах північної частини Альп.

Близькі результати отримано при вивченні гаплотипів *R. pendulina* для виявлення зв'язків між рефугіумами на різних територіях, з огляду на рухи льодовиків узбережжя Адріатичного моря. Відтак, домінує ідея (на основі даних хмДНК), що *R. pendulina* вижила у Ц. Європі під час останнього зледеніння. Але цікавою є і думка, що міграція з Альп була більш повільною, ніж поширення з карпатського напрямку. Проте нинішні центральноєвропейські популяції пішли з двох льодовикових рефугіумів і популяції на північ від Альп (Шумава), можливо мають карпатське походження [12, с. 367–376].

У складі рослинних угруповань флори України, *R. pendulina* – характерний вид для низки біотопів: для "Ч1.1. Гірськососнове криволісся (жерепняки)" з категорії "Ч1. Криволісся хвойних видів". Жерепняки приурочені до схилів різної експозиції, на плато та ін., у субальпійському поясі Карпат. Також *R. pendulina* є "характерним видом" для біотопів "Ч2.1. Зеленовільхове криволісся (лелич)" з категорії "Ч2. Криволісся широколистяних лісів". Такі біотопи представлені у глибоких, холодних, мезофітизованих западинах і улоговинах, переважно північної експозиції; вони є і у субальпійському поясі Карпат. Шипшина повисла є і у біотах "Ч2.2. Вербове криволісся", де є одним з домінантів чагарникового ярусу, як і *Duschekia alnobetula*, *Sorbus aucuparia* та ін. Ці біотопи мають складну структуру; відносяться до групи "Ч2. Криволісся широколистяних лісів" та розташовані вздовж водотоків. Загалом, категорії біотопів Ч1 та Ч2 у природному стані представлені виключно в Карпатах [4].

Rosa pendulina має темно-рожеві квітки, дещо вигнуті гілки, подовжені плоди [10, с. 463–466]. Збільшення кількості пелюсток (махровість), звичайно,

підвищує декоративну цінність окремих видів. Часто це ознака культивованих видів, проте інколи вона є і у дикорослих видів, зокрема – *R. pendulina* L. (*R. cinnamomea* L.), що свідчить про високу пластичність елементів квітки [7, с. 364–374]. Також, серед несталих ознак: ступінь розвитку колючок, форма, опушення, наявність зубчиків на листочках; доволі варіативна ознака форми та розмірів оплодня. На цій підставі у *R. pendulina* виділено низку сортів та форм, які мають систематичне значення. Крім того, ш. повисла доволі часто утворює гібриди з іншими видами *Rosa*, особливо *R. tomentosa* Sm. [9, с. 15–17]. В цілому ж, при вивченні морфології пилкових зерен 16 видів роду *Rosa*, які відібрано

із аборигенних місцезростань на території Польщі, підтверджено, що секція

Caninae, до якої відносять і *R. pendulina* – є найбільш поліморфною групою у роді *Rosa* L., додатково формуючи низку гібридів [15, с. 221–232].

Шипшину повислу, як високодекоративну рослину, рекомендують, зокрема, для альпійських садів. Додатково, презентують і для ділянок зелених зон загального доступу. Відтак вивчення питань оптимізації розмноження та вирощування рослин цього виду – є актуальними. Зокрема, вивчали можливість укорінювати живці цієї троянди на різних субстратах: перспективним є (85% укорінення живців *R. pendulina*) субстрат торф та пісок (як 1:1) [10, с. 463–466].

Rosa pendulina також є цінною вітаміноносною рослиною [6]. Зазначено, що вона є перспективним, по доступності, джерелом вітаміну "С" для укріплення імунної системи [13, с. 669]. Встановлено, що цінність плодів залежить від кількості аскорбінової кислоти і ній та флавоноїдів. Цікаво, що автохтонний (із Західної Словенії, 2020 р.) гібрид (*R. pendulina* × *spinosissima*), порівняно із вихідним *R. pendulina* має більший вміст біологічно активних речовин. Такі результати пов'язують із явищем гетерозису [13, с. 669].

За літературними даними [14], для Півдня України, *R. pendulina* як і *R. cinnamomea* L. вказана лише для північно-західної частини Херсонської губернії, у вигляді var. *vulgaris* C.A.M. (раніш зазначено тим же автором як *R. vulgaris* C.A.M., *R. glabrifolia* C.A.M., *R. pinnatifida* Lind. – "Fl. Elisabethgrad...", 1867, II). У колекціях MSUD (акронім гербарію ОНУ імені І.І. Мечникова) – екземпляри виду відсутні. Авторами фіксовано локації виду *R. pendulina* у пониззі межириччя Дністер – Тилігул. Всі вони знаходяться в Одеському районі.

1. Координати: 46.401997, 30.296776. Обабіч бетонної дороги місцевого значення. Кількість пагонів – більше 50. Висота – до 170 см. Діаметр куртини – більш ніж 1 м². Дата знахідки 08.2024 р.

2. Координати: 46.392673, 30.312419. Поблизу с. Надлиманське. Зниження поблизу автомобільного шосе (поєднує шосе Е87 з м. Овідіюпіль та розміщеними вздовж дороги селами). Кількість пагонів – більше 10. Висота – до 200 см.

3. Координати: 46.392419, 30.313497. Локація на протилежній стороні дороги (пункт 2). Кількість пагонів – більше 10. Висота – до 170 см.

4. Координати: 46.436064, 30.261514. Спонтанне селище "Меліоратор". На межі занедбаної дачної ділянки, спонтанне зростання куртини діаметром більше 4 м². Висота рослин більше 200 см. Кількість пагонів – більше 50. Дата – 08.2024.

Рослини *R. pendulina* часто є підщепою для культивованих рослин; плоди рослин, вочевидь, переносять птахи – екземпляри ш. повислої відмічено у різних за екологічними характеристиками екотопах, проте, ознак пригнічення рослин – не відмічено у жодній з локацій. Шипшина повисла є цікавим та рідкісним видом, проте, слід зважати, що за деяких умов культивовані види здатні, в залежності від своїх адаптивних властивостей, впливати на рослини оточуючих екотопів [1, с. 26–37; 2, с. 42–50].

* – фото *R. pendulina* є авторським (координати: 46.392673, 30.312419).

Список використаних джерел

1. Бондаренко О. Ю., Назарчук Ю. С. Перспективи та особливості існування видів роду *Oenothera* L. поза місць культивування в Одеській обл. *Агроекологічний журнал*. 2024. № 1. С. 26–37. URL: <http://journalagroeco.org.ua/issue/view/17820> (дата звернення: 01.09.2025).
2. Бондаренко О. Ю., Назарчук Ю. С., Бондаренко М. Є. Культивовані види рослин у флорі узбіч доріг державного значення (околиці м. Одеса). *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Агрономія і біологія"*. 2025. Вип. 1 (59). С. 42–50. <https://doi.org/10.32782/agrobio.2025.1.6>.
3. Коротченко І. А., Мосякін С. Л. Види флори України в базі даних Міжнародного Союзу Охорони Природи (МСОП – IUCN). *Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин* : матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 4–7 червня 2014 р.). Львів, 2014. С. 42–47. URL: https://www.botany.kiev.ua/doc/ch_kn_konf_2014.pdf (дата звернення: 01.09.2025).
4. Національний каталог біотопів України / за ред. А. А. Куземко, Я. П. Дідуха, В. А. Онищенко, Я. Шеффера. Київ : ФОП Клименко Ю.Я., 2018. 442 с.
5. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / укладачі : докт. біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко, канд. біол. наук М. М. Перегрим. Київ : Альтерпрес, 2012. С. 74.
6. Рубцова О. Л. Рід Роза в Україні: генофонд, історія, напрямки досліджень, досягнення та перспективи : монографія. Київ : Фенікс, 2009. 375 с.
7. Рубцова О. Л., Вакуленко Т. Б., Чижанькова В. І. Тератогенез генеративних органів культиварів *Rosa* (*Rosaceae*) у колекції Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України. *Ukrainian Botanical Journal*. 2023. Vol. 80 (4). P. 364–374.
8. Ткачук О. Л. Рідкісні і зникаючі види *Rosa* L. флори України у ботанічному саду ім. акад. О. В. Фоміна. *Рослинний світ у Червоній книзі України : впровадження Глобальної стратегії збереження рослин* : матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 4–7 червня 2014 р.). Львів, 2014. С. 244–248. URL: https://www.botany.kiev.ua/doc/ch_kn_konf_2014.pdf (дата звернення: 01.09.2025).
9. Kazimierz B. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 7. Poznań : Maria. Państwowe Wydawnictwo Naukowe – Oddział w Poznaniu, 1968. С. 15–17. URL: <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/151328/edition/164591/content?&meta-lang=pl> (дата звернення: 01.09.2025).
10. Avdic J., Becic B., Sarajlic N., Turalija A., Murtic S. The effect of substrates on rooting of semi-ripe cuttings of alpine rose (*Rosa pendulina* L.). *Proceedings – 24th International Scientific-Expert Conference of Agriculture and Food Industry*. Sarajevo, 2013. С. 463–466. URL: <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/pdf/10.5555/20143264066> (дата звернення: 01.09.2025).
11. Daneck H., Fér T., Marhold K. Glacial survival in northern refugia? Phylogeography of the temperate shrub *Rosa pendulina* L. (*Rosaceae*): AFLP vs. chloroplast DNA variation. *Biological Journal of the Linnean Society*. 2016. Vol. 119 (3). P. 704–718. <https://doi.org/10.1111/bij.12619>.

12. Fer T., Vašák P., Vojta J., Marhold K. Out of the Alps or Carpathians? Origin of Central European populations of *Rosa pendulina*. *Preslia*. 2007. Vol. 79. P. 367–376. URL: https://www.researchgate.net/publication/231520298_Out_of_the_Alps_or_Carpathians_Origin_of_Central_European_populations_of_Rosa_pendulina (дата звернення: 01.09.2025).

13. Kunc N., Mikulič-Petkovšek M., Hudina M., Bavcon J., Vreš B., Osterc G., ad Ravnjak B. Autochthonous Rose Hybrid *Rosa pendulina* × *spinosissima* Overshines Main Genotype *Rosa pendulina* in the Biochemical Characteristics of Their Hips. *Horticulturae*. 2022. Vol. 8 (8). P. 669. URL: <https://www.mdpi.com/2311-7524/8/8/669> (дата звернення: 01.09.2025).

14. Paczoski J. Flora Chersonszczyzny. Tom II. Rósliny dwuliścienne. Poznań, 2008. 505 s.

15. Wrońska-Pilarek D.. Pollen morphology of Polish native species of the *Rosa* genus (Rosaceae) and its relation to systematics. *Acta Soc Bot Pol*. Vol. 80 (3). P. 221–232. <https://doi.org/10.5586/asbp.2011.031>.

Kadurina, A. O.,

Ph.D. in Biological Sciences,
Associate Professor, Department
of Botany, Plant Physiology
and Landscape Gardening,
Odesa I. I. Mechnikov
National University, Odesa

Saranchuk, K. A.,

Bachelor,
Odesa I. I. Mechnikov
National University, Odesa

УДК 581.9(477.74)

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.06>

ASSORTMENT OF PLANT SPECIES ON AREAS WITH AMATEUR GREENING (ODESA)

In modern scientific works on urban greening, both direct and indirect features and functions of green plantings are often outlined [6, p. 33–36; 5, p. 37; 1, p. 182–184, etc.]. Greening, including amateur planting, in particular, serves as a habitat for pests and fungal diseases, and requires comprehensive analysis [7, p. 161–163].

Recently, due to the expansion of the range of plant species available to the general public, as well as the need to adjust certain parameters of agriculture and landscape gardening in connection with climate change, the study of greening aspects has been directed along several lines. This also has indirect significance for regional flora, since some of these species actively spread through logistics routes [4, p. 42–50].

According to some data, amateur greening may account for up to 30,00% of the total landscaping of household plots [5, p. 37].

Systematic analysis and identification of the life forms of species were carried out using literary sources [8, p. 90–100; 3]. Latin species names are given according to S. L. Mosyakin & M. M. Fedoronchuk [9].

Amateur greening differs somewhat from that on plots with specialized, regular care. Even modern drip irrigation systems are absent here (we did not observe them at any of the studied sites). Areas with amateur planting near houses were at different stages of maintenance: from those with high diversity of ornamental plants under regular care, to those where spontaneous spread of certain species and loss of decorativeness – or even plant death (most often due to lack of watering) – had begun.

Based on primary data on the species of amateur greening in Odesa (Kyivskiy District), obtained during the vegetation period of 2025, 117 species from 104 genera and 62 families were recorded. In terms of the range of amateur greening, in particular for some summer cottage settlements (populated areas with periodic residence and thus active land use) in the Odesa region, 66 species from 36 families were reported [2, c. 173–177]. Sometimes such species may acquire synanthropic traits, spreading to neighboring plots or remaining as “residual” elements on abandoned plots [1, p. 182–184].

The majority of species are concentrated in the families *Rosaceae* (13; 11,11% of the total species) and *Asteraceae* (12; 10,26%). These families also lead in the number of genera: 10 genera (9,62%) and 11 genera (10,58%), respectively. The third largest is *Lamiaceae* with eight species (6,84%) and eight genera (7,69%). Other leading families include: *Cupressaceae* – 5 species (4,27%) and 5 genera (4,81%); *Caryophyllaceae* – 4 species (3,42%) and 4 genera (3,85%); *Oleaceae* – 4 species (3,42%) and 4 genera (3,85%); *Hydrangeaceae* – 3 species (2,56%) and 2 genera (1,92%); *Liliaceae* – 3 species (2,56%) and 2 genera (1,92%); *Malvaceae* – 3 species (2,56%) and 3 genera (2,88%); *Paeoniaceae* – 3 species (2,56%) and 1 genus (0,96%). Seven families are represented by two species each. The remaining 29 families (46,77%) are represented by one species each, accounting for 24,65%.

The largest number of species (three; 2,56%) was recorded in the genus *Paeonia*. Eleven other genera (*Acer*, *Aster*, *Cerasus*, *Hosta*, *Hydrangea*, *Iris*, *Lilium*, *Populus*, *Rosa*, *Spiraea*, *Vinca*) contain two species each (1,71%); in total, 11,97%. All other genera are represented by a single species.

A relevant issue is the analysis of life forms of the identified ornamental species. Woody and shrubby forms are represented by 24 (20,51%) phanerophytes from 19 families (30,65% of the total number of families). These include: *Acer platanoides* L., *A. pseudoplatanus* L., *Aesculus hippocastanum* L., *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle, *Betula pendula* Roth, *Cerasus avium* (L.) Moench, *Cerasus vulgaris* Mill., *Elaeagnus angustifolia* L., *Fraxinus excelsior* L., *Ginkgo biloba* L., *Gleditsia triacanthos* L., *Juglans regia* L., *Koelreuteria paniculata* Laxm., *Morus nigra* L., *Paulownia tomentosa* (Thunb.)

Steud., *Persica vulgaris* Mill., *Picea pungens* Engelm., *Platanus occidentalis* L., *Platycladus orientalis* (L.) Franco, *Populus bolleana* Lauche, *P. deltoides* Marshall, *Robinia pseudoacacia* L., *Sorbus domestica* L., *Tilia cordata* Mill.

Additionally, 25 (21,37%) chamaephyte species from 12 families (19,36%) were identified. These include: *Buxus sempervirens* L., *Chamaecyparis lawsoniana* (A.Murray) Parl., *Cotoneaster fontanesii* Spach., *Cupressocyparis leylandii* Gold Rider, *Euonymus fortunei* (Turcz.) Hand.-Mazz., *Forsythia viridissima* Lindl., *Hibiscus syriacus* L., *Hydrangea hortensis* DC., *H. macrophylla* (Thunb.) Ser., *Juniperus sabina* L., *Kerria japonica* (L.) DC., *Laurocerasus officinalis* M.Roem., *Lavandula angustifolia* Mill., *Ligustrum vulgare* L., *Mahonia aquifolium* (Pursh) Nutt., *Paeonia suffruticosa* Andrews, *Philadelphus coronarius* L., *Rosa × hybrida* hort., *R. chinensis* Jasq., *Sambucus nigra* L., *Spiraea × vanhouttei* (Briot) Zabel, *S. japonica* L.f., *Swida alba* (L.) Opiz, *Syringa vulgaris* L., *Thuja occidentalis* L.

Thus, woody and shrubby forms comprise 49 species (41,88%).

Another four species (3,42%) of lianas from three families (4,84%) were recorded: *Campsis radicans* (L.) Seem., *Hedera helix* L., *Vitis vinifera* L., *Wisteria sinensis* (Sims) Sweet. They also have woody stems.

In second place is the group of perennial herbaceous plants (hemicryptophytes) – 46 species (39,32%), from 26 families (41,94%). These include: *Ajuga reptans* L., *Alcea rosea* L., *Antirrhinum majus* L., *Aquilegia vulgaris* L., *Aster novae-anghae* L., *A. novae-belgii* L., *Bergenia crassifolia* (L.) Frisch, *Centaurea dealbata* W., *Cerastium biebersteinii* DC., *Commelina communis* L., *Coreopsis tinctoria* Nutt., *Coronaria coriacea* (Moench) Schischk. & Gorschk., *Dendranthema indicum* (L.) Des Moul., *Dianthus borbasii* Wandas., *Duchesnea indica* (Andrews) Focke, *Geranium macrorrhizum* L., *Glechoma hederacea* L., *Hosta albomarginata* (Hook.) Ohwi, *H. plantaginea* (Lam.) Asch., *Humulus lupulus* L., *Lysimachia nummularia* L., *Malope trifida* Cav., *Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod., *Melissa officinalis* L., *Mentha longifolia* (L.) Huds., *Oenothera biennis* L., *Opuntia humifusa* Raf., *Paeonia hortorum*, *P. lactiflora* Pall., *Phalaroides arundinacea* (L.) Rausch, *Phlox paniculata* L., *Pulmonaria officinalis* L., *Pyrethrum parthenium* (L.) Smith, *Rudbeckia triloba* L., *Santolina virens* Mill., *Saponaria officinalis* L., *Sedum lydium* Boiss, *Senecio cineraria* DC., *Solidago canadensis* L., *Stachys germanica* L., *Vinca major* L., *V. minor* L., *Viola suavis* M.Bieb., *Xanthoxalis corniculata* (L.) Small, *Yucca smalliana* Fernald.

Separately, a group of geophytes – perennial herbaceous plants with underground modifications – was identified. These include nine species (7,69%) from six families (9,68%): *Convallaria majalis* L., *Helianthus tuberosus* L., *Hemerocallis fulva* (L.) L., *Iris germanica* L., *I. sibirica* L., *Lilium candidum* L., *L. maculatum* Thunb., *Narcissus poeticus* L., *Tulipa gesneriana* L.

Annual plants (therophytes), which complete their life cycle from seed to seed within one year, were represented by eight species (6,84%) from 8 families (12,90%):

Impatiens balsamina L., *Lamium maculatum* (L.) L., *Lunaria annua* L., *Mirabilis jalapa* L., *Nicotiana glauca* Link & Otto, *Phalacrolobos annuum* (L.) Dumort., *Salvia splendens* Ker Gawl., *Tropaeolum majus* L. It should be noted that *Phalacrolobos annuum* is not a typical ornamental greening species. It is a synanthropic plant of North American origin, commonly considered a weed [3]. However, it is sometimes left on flower beds in amateur plantings due to its rather attractive numerous flower heads.

Several plants of the genus *Rubus* could not be identified to the species level, due to complex hybridization and unknown origin (these characteristic forms the basis of species determination).

According to our observations, characteristics of modern amateur greening may include species diversity from families dominant in Ukraine's flora (Lamiaceae, Asteraceae, Rosaceae) as well as monotypic families. However, it is possible that the pool of species from these families can be significantly expanded.

Список використаних джерел

1. Бондаренко М. Є., Назарчук Ю. С. Культивовані види рослин як елементи спонтанної фракції у флорі селища дачного типу (околиці м. Одеса). *Сучасний стан та тенденції розвитку науки та освіти* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Дніпро, 10 лютого 2025 р). Research Europe, 2025. С. 182–184. URL: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2025/02/re-10.02.25.pdf> (дата звернення: 01.09.2025).

2. Бондаренко М. Є., Назарчук Ю. С. Систематичний розподіл видів рослин аматорського озеленення сезонно функціонуючих селітебних територій півдня Одеської області. *Сучасні досягнення та перспективи науки та освіти* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Житомир, 4 жовтня 2024 р). Research Europe, 2024. С. 173–177. URL: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2024/10/re-04.10.2024.pdf> (дата звернення: 01.09.2025).

3. Бондаренко О. Ю. Конспект флори пониззя межиріччя Дністер – Тилігул. Київ : Фітосоціоцентр, 2009. 332 с. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/35a87815-e893-42a2-94ad-f6de638483cd> (дата звернення: 01.09.2025).

4. Бондаренко О. Ю., Назарчук Ю. С., Бондаренко М. Є. Культивовані види рослин у флорі узбіч доріг державного значення (околиці м. Одеса). *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Агрономія і біологія"*. 2025. Вип. 1 (59). С. 42–50. <https://doi.org/10.32782/agrobio.2025.1.6>.

5. Величко Ю. А., Пушка І. М. Проблеми в озелененні присадибних ділянок та шляхи їх вирішення. *Інтенсивні технології в садово-парковому господарстві* : тези доповідей учасників наук.-практ. інтернет-конф. (м. Умань, 28 квіт. 2020 р.). Умань, 2020. С. 37–40.

6. Гудим М. Г., Кудряченко О. П., Гринь С. О. Озеленення міських територій. Альтернативне озеленення. *"Молодий вчений"*. 2016. № 12 (39). С. 33–36. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/8.pdf> (дата звернення: 01.09.2025).
7. Сус Н., Орловський А., Діденко П. Фітосанітарне обстеження фітоценозів Волинської, Рівненської та Житомирської областей на наявність *Metcalfa pruinosa* (Say, 1830). *Інноваційні екологобезпечні технології рослинництва в умовах воєнного стану* : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 31 серпня 2023 р.). 2023. С. 161–163. URL: https://www.agroeco.org.ua/wp-content/uploads/Publications/zbirnyky_conferentsii/zbirnik%20konf%2031.08.2023.pdf (дата звернення: 01.09.2025).
8. Тищенко О. В. Флора України : навч. посіб. Київ : 2021. С. 90–100. URL: <https://drive.google.com/file/d/1QPuHV7jqwVY-yCVFWaulolmx3DTo3RpH/view> (дата звернення: 01.09.2025).
9. Mosyakin S. L., Fedoronchuk M. M. Vascular Plants of Ukraine. A nomenclature Checklist. Kyiv, 1999.

Саранчук К. А.,

здобувач першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

Якуба І. П.,

канд. біол. наук, доцент

кафедри ботаніки, фізіології рослин

та садово-паркового господарства,

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова, м. Одеса

УДК 581.9(477.74)

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.07>

АМАТОРСЬКЕ ОЗЕЛЕНЕННЯ М. ОДЕСИ (КИЇВСЬКИЙ РАЙОН): СТАН ТА ОПТИМІЗАЦІЯ УМОВ ВИРОЩУВАННЯ РОСЛИН У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ УКОРІНЕННЯМ ІНВАЗІЙНИХ ВИДІВ

Розглядаючи питання оптимізації вирощування видів рослин, які використовують в озелененні населених пунктів, звичайно актуальним є чітке розуміння відповідної інформації з окремого питання чи наукового напрямку. Зараз спостерігається інтерес до поліпшення умов існування людини в урбосередовищі не лише на державному рівні, але й викликає інтерес на аматорському рівні.

Зокрема в Одеському регіоні актуальним було проведення акції "За чисте довкілля", яка спонукала громади до створення зелених насаджень у тому числі й формування квітників [8, с. 87].

Аматорське озеленення наразі часто відіграє важливу роль у поліпшенні декоративної (а відтак, частково – і психологічної) складової буття людини біля місць проживання, де вона проводить значну кількість свого життя, особливо зважаючи на певні вікові категорії (пенсіонери). Місто Одеса має давню історію озеленення із цікавими науковими аспектами [2, с. 47–50].

Для росту і розвитку рослин дуже важливим моментом є якість ґрунтів. Якщо це велике індустріальне та логістичне місто – то ґрунти (їх фауна та мікроорганізми) тут перенесенні, трансформовані. Це потребує додаткових елементів їх поліпшення для нормального росту і розвитку рослин. На професійному рівні здійснюються відповідні корекції, проте, у аматорському озелененні, професійні навички виконавців, як правило відсутні.

Якість ґрунтів визначається, крім того, і якістю повітря. На рослини все це також має безпосередній вплив. Так, для м. Одеси припадає більше половини від всіх викидів для області (21,72 тис. т) [8, с. 21] і їх кількість щороку зростає.

Класифікаційні межі для визначення категорії урбанізованих ґрунтів – вузькі. Вони можуть бути віднесені до групи типів "Техногенні ґрунти". Для міста Одеса є ідея класифікації ґрунтів урбосередовища. На нашу думку, ділянки аматорського озеленення не можуть бути віднесені до підтипу "культуроземи", оскільки, як правило, формуються безпосередньо на вільних від асфальту ділянках і не містять гумусового горизонту. Навіть, якщо раніше на таких ділянках і було поліпшення ґрунтосумішей, то зараз це ніяк не виявляється. Відповідно до деяких авторів [10], ґрунти з обстежених нами ділянок слід відносити до "техноземів", які мають різний якісний склад, розрізняються властивостями та штучно сформовані людиною.

Всього, на даний час, за результатами весняно-осіннього періоду 2024-2025 року відмічено, порівняно невелику кількість видів на ділянках з аматорським озелененням: 150 видів (і декоративних, і бур'янових) з 72 родин.

На ділянках з аматорським озелененням знайдено 17 інвазійних видів. Проте, деякі з них – представляють безпосередню загрозу для оточуючого середовища та людей. Це види з 8 родин, переважно, бур'янові рослини (*Amaranthus powellii* S.Watson – щириця Повелії; *A. retroflexus* L. – щ. загнута; *Ambrosia artemisiifolia* L. – амброзія полинолиста; *Artemisia annua* L. – полин однорічний; *Conyza canadensis* (L.) Cronq. – злинка канадська; *Lactuca serriola* L. – латук дикий; *Sonchus asper* (L.) Hill – жовтий осот шорсткий; *Atriplex tatarica* L. – лутига татарська; *Bromus*

squarrosus L. – бромус розчепірений; *Echinochloa crusgalli* (L.) P.Beauv. – плоскуха звичайна; *Hordeum leporinum* Link – ячмінь заячий; *Setaria glauca* (L.) P.Beauv. – мишій сизий), проте, серед них є й такі, які цілеспрямовано культивують (*Helianthus tuberosus* L. – соняшник бульбистий; *Opuntia humifusa* Raf. – опунція; *Saponaria officinalis* L. – мильнянка лікарська; *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle – айлант найвищий). Вивчення різних аспектів сучасного стану спонтанної та культивованої компонент флори м. Одеси нині знаходиться у тренді [3, с. 21–27; 9, с. 62–64; 11, с. 76–79]. Проте все це, на сучасному етапі, – роботи доволі роздрібненої тематики, що потребують поєднання та узагальнення.

Всього віднайдено, за життєвими формами, 12 видів, що є терофітами; три – гемікриптофіти; два фанерофіти. Однорічні рослини розмножуються і поширюються насінням; *Helianthus tuberosus* та *Saponaria officinalis* розмножуються, крім насіннєвого способу, ще й вегетативно (столонами з бульбами та метаморфізованими підземними кореневищами), утворюючи "куртини". Вони не поширюються на великі ділянки, проте, інколи було фіксовано "куртини" до 1 м² і дещо більше, з великою кількістю особин. Рослини *Opuntia humifusa* також формують куртини, втім за рахунок наростання нових вегетативних стебел пласкої форми, що зрідка можуть укорінюватися.

Обидва фанерофіти – активно розмножуються насіннєво. *Elaeagnus angustifolia* дуже швидко нарощує вегетативну масу і за рахунок цього є конкурентними, затінюючи інші види. Рослини *Ailanthus altissima*, за нашими спостереженнями, в умовах Одеси та Одеської області – дуже небезпечна рослина, оскільки крім значного насіннєвого потенціалу (летючки, що поширюються вітром на значні відстані) – часто, особливо за умов поливу – постійно продукують підземні метаморфізовані пагони. Осередок такого виду має дуже багато рослин різних вікових категорій: від генеративних до проростків. Свого часу для вивчення насіннєвого розмноження (для вирощування рослин цього виду з декоративною метою) проводили спеціальні дослідження [5; 6, с. 115–120].

Серед знайдених видів – є чотири дуже небезпечні види-трансформери (*Ambrosia artemisiifolia*, *Conyza canadensis*, *Elaeagnus angustifolia*, *Setaria glauca*). Це рослини, які активно змінюють умови ділянок, де вони зростають: мікрокліматичні особливості (через перерозподіл опадів та світла), ґрунтові (через активне вилучення мікро- та макроелементів живлення), ценотичні (пригнічення, у т.ч. й алелопатичне, аборигенних видів рослин) [7]. Цікаво, що рослини *Elaeagnus angustifolia* здатні симбіотично співіснувати із азотфіксуючими бактеріями та поліпшувати умови ґрунту [4, с. 142]. *Ambrosia artemisiifolia*, продукуючи надзвичайно велику кількість насіння, та після косіння дуже швидко відновлюючи вегетативну масу – додатково, є небезпечною рослиною, що викликає алергію [1].

Безумовно, у зв'язку з умовами урбосередовища, які постійно змінюються, виникає необхідність постійно вивчати біоценози населених пунктів, особливо великих міст, які мають зони із різним впливом людини. Аматорське квітникарство, його сучасний стан та перспективи – є однією з флористичних компонент урбосередовища і потребують моніторингових досліджень. Проте, вже на даний час можемо зробити декілька висновків:

1. Бажано проводити широку просвітницьку діяльність щодо аматорського озеленення. Звісно, що є зацікавлені люди, проте є і доля людей, які не можуть собі цього дозволити через відсутність коштів, або фізичну особливість (пенсіонери). Є сегмент, який не зацікавлений у поліпшенні асортименту видів рослин, оскільки професійно цим не займається. Тому є аматорське озеленення з елементами професійного спрямування, а є варіанти озеленення, коли асортимент вирощуваних рослин – вузький, а агротехніка знаходиться на низькому рівні.

2. Доречне докорінне винищення видів з високою інвазійною спроможністю; особливо слід монітори локації видів-трансформерів.

3. Зменшувати кількість бур'янів, оскільки вони, не маючи декоративного ефекту – не поліпшують декоративний вигляд ділянки, а лише виснажують ґрунти.

Список використаних джерел

1. Амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia* L.): систематика, біологія, адаптивний потенціал та стратегія контролю : монографія / М. М. Неїлик, Я. Г. Цицюра. Вінниця : ТОВ "Друк плюс", 2020. 700 с. URL: <https://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/25841.pdf> (дата звернення: 01.09.2025).

2. Бондаренко О. Ю., Назарчук Ю. С. Види рослин школи садівництва м. Одеси (XIX-XX ст.) (за матеріалами MSUD). *Агроекологічний журнал*. 2023. № 1. С. 47–57. <https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2023.276727>.

3. Вендель А. О., Бондаренко О. Ю. Синантропна компонента об'єктів внутрішньоквартального озеленення (м. Одеса). *Priority directions of science and technology development* : Abstracts of the 7th International scientific and practical conference. Kyiv, 2021. Р. 21–27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-priority-directions-of-science-and-technology-development-21-23-marta-2021-goda-kiev-ukraina-arhiv> (дата звернення: 01.09.2025).

4. Інноваційні підходи до фіторе mediaції та фіторекультивациї у сучасних системах землеробства : монографія / Я. Г. Цицюра, Ю. М. Шкатула, Т. А. Забарна, Л. В. Пелех. Вінниця : ТОВ "Друк", 2022. 142 с. URL: <https://repository.vsau.org/getfile.php/31038.pdf> (дата звернення: 01.09.2025).

5. Корольова О. В. Особливості насінного розмноження *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle в умовах Миколаївської області. *Наукові доповіді НУБіП України. Біологія, біотехнологія, екологія*. 2023. № 3/103. [https://doi.org/10.31548/dopovid13\(103\).2023.005](https://doi.org/10.31548/dopovid13(103).2023.005).
6. Мамчур В. В. Насіннєве розмноження *Ailanthus altissima* Mill. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.7. С. 115–120. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2016/26_7/20.pdf (дата звернення: 01.09.2025).
7. Протопопова В. В., Шевера М. В., Мосякін С. Л., Соломаха В. А., Соломаха Т. Д., Васильєва Т. В., Петрик С. П. Види–трансформери у флорі Північного Причорномор'я. *Укр. ботан. журн*. 2009. Т. 66, № 6. С. 770–782. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/27f081e4-1208-4344-9cd9-88764c92a0a8/content> (дата звернення: 01.09.2025).
8. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2021 році. Одеса, 2022. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Regionalna-dopovid-Odeska-ODA-2021.pdf> (дата звернення: 01.09.2025).
9. Степаненко О. С., Бондаренко О. Ю. Асортимент квітково-декоративних рослин клумб Київського району м. Одеса. *Актуальні питання біологічної науки : збірник статей VIII Міжнародної заочної наукової-практичної конференції*. Ніжин : НДУ імені Миколи Гоголя, 2022. С. 62–64.
10. Хохрякова А. І., Михайлюк В. І. Ґрунти міста Одеси : монографія. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2021. 146 с. URL: <http://lib.osau.edu.ua/jspui/handle/123456789/3361> (дата звернення: 01.09.2025).
11. Stepanenko O. S., Bondarenko O. Yu. On the state of clubs of some school and preschool institutions of the Kyiv district of Odessa. *Рослини та урбанізація : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 100-річному ювілею ДДАЕУ (Дніпро, 3 березня 2022 р.)*. Дніпро, 2022. С. 76–79. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/7023/1/6.pdf> (дата звернення: 01.09.2025).

СЕКЦІЯ 8. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

.....

SECTION 8. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Губарева Д. В.,

канд. пед. наук, старший

викладач кафедри початкової

освіти та інноваційної педагогіки,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова, м. Київ

Бибик Д. Д.,

доктор філософії з соціальної

роботи, доцент, доцент кафедри

соціальної освіти та соціальної роботи,

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 378.091.3:159.9-051:[159.98-057.87:35501]

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.08>

**ПСИХОЛОГІЧНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ
ПРИ РОБОТІ З ДІТЬМИ, ТРАВМОВАНИМИ ВІЙНОЮ**

Сучасні виклики, пов'язані з війною, ставлять перед фахівцями у сфері психології надзвичайно складні завдання. Робота з дітьми, які пережили травматичний досвід, вимагає від психолога не лише глибоких знань і професійних навичок, але й високого рівня особистісної стійкості. Феномен психологічної резильєнтності, або здатності адаптуватися та відновлюватися після стресових подій, стає ключовим чинником ефективності та збереження професійного здоров'я майбутніх психологів. Ці тези присвячені аналізу основних аспектів формування та розвитку психологічної резильєнтності у студентів-психологів, що готуються до роботи з дитячими травмами війни.

Психологічна резильєнтність є динамічним процесом, а не статичною рисою особистості. Вона включає в себе здатність до гнучкості, емоційної регуляції, пошуку підтримки та використання внутрішніх ресурсів для подолання стресових ситуацій. Ключовими компонентами резильєнтності є:

- **Когнітивна гнучкість:** здатність переосмислювати негативні події, шукати нові шляхи вирішення проблем і бачити можливості для зростання.

- **Емоційна регуляція:** вміння усвідомлювати та управляти власними емоціями, не піддаючись деструктивним реакціям.

- **Соціальна компетентність**: здатність будувати підтримуючі стосунки, звертатися по допомогу і надавати її іншим.

- **Смисложиттєві орієнтації**: наявність мети, цінностей та віри в майбутнє, що допомагає витримувати випробування [2].

Дослідження світових вчених підтверджують, що резильєнтність може бути сформована і розвинена. Так, Masten [5] у своїх роботах наголошує на тому, що резильєнтність є "звичайним явищем" і залежить від звичайних захисних факторів, таких як сімейна підтримка, наявність значущих дорослих та позитивне шкільне середовище. В контексті підготовки майбутніх психологів, ці фактори можуть бути заміщені або доповнені академічним середовищем, науковим керівником та професійною спільнотою.

Травматичний досвід війни має руйнівний вплив на психіку дитини. Він може проявлятися у вигляді посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожних станів, депресії, порушень сну, агресії, регресії в розвитку, а також втрати базового почуття безпеки. Робота з такими дітьми вимагає від психолога особливої чутливості та готовності стикатися з сильними емоційними реакціями: страхом, гнівом, горем, безпорадністю.

Herman у своїй фундаментальній праці "Травма і одужання" підкреслює, що травма є не лише індивідуальним, але й соціальним досвідом [4]. Психолог, працюючи з травмованою дитиною, часто стикається з відлунням власних травм або переживає вторинну травматизацію (вікаріатну травму). Це може призвести до емоційного вигорання, цинізму, втрати емпатії та професійної деформації. В той же час дослідження Stamm [6], присвячені проблемі вторинної травматизації, показують, що психотерапевти, які працюють з травмованими клієнтами, часто відчувають подібні симптоми, що й їхні пацієнти. Це підкреслює критичну важливість профілактики вторинної травматизації та формування резильєнтності у фахівців.

Досліджуючи практичні аспекти роботи з травмованими дітьми, науковці Українського державного університету провели анкетування серед 101 діючого психолога, які спеціалізуються на цьому напрямі. Метою було виявити, з якими особистісними проблемами вони зіткнулися і що допомагає їм підтримувати ресурсний стан.

Результати дослідження. Особистісні та професійні виклики:

- Синдром емоційного вигорання (78%): переважна більшість фахівців вказали на постійне відчуття емоційного та фізичного виснаження. Це проявляється у зниженні мотивації, продуктивності та, як наслідок, у зростанні цинічного ставлення до роботи.

- Вторинна травматизація (65%): більше половини опитаних зізналися, що регулярно відчувають симптоми, схожі на ті, що переживають їхні клієнти. Це можуть бути нав'язливі думки про травматичні події, підвищена тривожність або порушення сну. Це підкреслює ризик вікарної травми, згадуваний у працях Stamm.

- Відчуття безпорадності та некомпетентності (42%): значна частина психологів, попри свій досвід, відзначає, що їхні зусилля іноді здаються недостатніми. Це відчуття безпорадності особливо сильне, коли клієнти продовжують перебувати в небезпечних обставинах, що не дозволяє повністю задовольнити базову потребу в безпеці.

- Порушення особистих кордонів (37%): майже кожен третій фахівець повідомив про труднощі з відділенням робочих проблем від особистого життя, що призводить до хронічного стресу та напруження в особистих стосунках.

Проте і надали відповіді стосовно факторів резильєнтності та ресурсності:

- Професійна супервізія (88%): абсолютна більшість психологів вважає регулярну супервізію ключовим інструментом для опрацювання складних випадків, запобігання вигоранню та отримання емоційної підтримки. Це є потужним інструментом профілактики вторинної травматизації.

- Особиста терапія (74%): три чверті опитаних наголошують, що регулярна особиста терапія є життєво необхідним ресурсом для опрацювання власних переживань та збереження психологічної стійкості.

- Підтримка від колег (61%): регулярний обмін досвідом та взаємодопомога в професійній спільноті значно знижують відчуття самотності та ізоляції, посилюючи почуття приналежності та взаєморозуміння.

- Фізична активність та хобі (53%): більше половини фахівців використовують спорт, медитацію або творчість як ефективний спосіб перемикання уваги та відновлення сил.

- Відчуття сенсу та місії (47%): майже половина психологів відзначає, що усвідомлення важливості своєї роботи та відчуття, що вони роблять свій внесок у перемогу України, є потужним внутрішнім ресурсом, що допомагає витримувати надзвичайно високі навантаження.

Результати опитування наочно демонструють, що професія психолога в умовах війни вимагає не лише знань, але й неабиякої особистісної стійкості. Підготовка до роботи з травмованими дітьми має включати цілеспрямовані заходи для розвитку резильєнтності. Ключовими напрямками такої підготовки є:

- **Теоретична підготовка:** глибоке вивчення психології травми, особливостей дитячого розвитку та специфіки роботи з дітьми-жертвами війни.

- **Практична підготовка:** включення у навчальні програми тренінгів з розвитку емоційної регуляції, навичок самодопомоги та супервізійного аналізу випадків.

- **Особистісний розвиток:** заохочення до самопізнання, рефлексії, звернення по особисту терапію та формування власної системи цінностей.

- **Супервізія та інтервізія:** регулярні зустрічі з досвідченими колегами для обговорення складних випадків, отримання зворотного зв'язку та емоційної підтримки. Це один з найважливіших інструментів профілактики вигорання.

Українські дослідники активно вивчають феномен резильєнтності в контексті війни. Зокрема, дослідження Карамушки [1], присвячені психологічній допомозі населенню в умовах військової агресії, наголошують на необхідності розвитку професійної компетентності психологів, що включає не лише знання, але й навички стресостійкості та саморегуляції. Роботи Повалій [6], що аналізують досвід українських психологів під час війни, підкреслюють, що ключовим фактором стійкості є наявність особистісних ресурсів, таких як оптимізм, почуття гумору, пошук смислу та соціальна підтримка. Ці дані свідчать про те, що розвиток резильєнтності є пріоритетним завданням для системи освіти психологів в Україні.

Формування психологічної резильєнтності у майбутніх психологів є невід'ємною частиною їх професійної підготовки. Це допомагає не лише ефективно допомагати дітям, травмованим війною, але й захищає самого фахівця від емоційного вигорання та вторинної травматизації. Комплексний підхід до навчання, що поєднує теоретичні знання, практичні навички, супервізію та особистісний розвиток, дозволить підготувати кваліфікованих і стійких спеціалістів, здатних витримувати виклики сучасності та ефективно виконувати свою місію.

Список використаних джерела

1. Карамушка Л. М. Психологічна допомога населенню в умовах військової агресії: виклики та можливості.. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. 2022. Т. 15 : "Психологія". С. 5–10.
2. Мерзлякова О. Л. Резильєнтність або психологічна стійкість: концепт, вимірювання, розвиток (аналітичний огляд). *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки*. 2023. Т. 18. С. 96–120.
3. Повалій Л. Психологічна резильєнтність як фактор професійного становлення практичного психолога в умовах війни.. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*.. 2023. Т. рія "Психологія", 26 : Серія "Психологія", 26. С. 85–91.
4. Herman J. L. *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence—From Domestic Abuse to Political Terror*.. 1992.
5. Masten A. S. *Ordinary magic: Resilience in development*.. *Resilience and adversity: Implications for research, policy, and practice*., Cambridge University Press. 2014.
6. Stamm B. H. *Secondary Traumatic Stress: An Overview of the Phenomenon and a Theoretical Model of How It Affects Helpers* / Sidran Press.

Марченко О. Г.,

УДК 378.147

д-р пед. наук, професор, професор
кафедри соціології та психології,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

За сучасних умов організація повноцінного освітнього процесу, забезпечення студентів навчально-методичним комплексом навчальних дисциплін можливо завдяки змішаному навчанню, яке полягає у сполученні off-line та on-line навчання [1], що організоване на кафедрі соціології та психології навчально-наукового інституту № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ.

Методичне забезпечення освітнього процесу в умовах дистанційного навчання вможливорює комп'ютерно-дидактичне середовище MOODLE (від. англ. Module object orient dynamic learning environment – модульне об'єктно орієнтоване динамічне навчальне середовище). MOODLE є багатовимірним мультисередовищем, ефективним освітнім мережевим співтовариством, яке здатне до самоналагодження та самовдосконалення. Саме самоналагоджуваність MOODLE забезпечує гнучке коригування, перебудову поведінки, дій викладача та здобувачів освіти в динамічному контексті ситуації (швидкість, стиль, етика спілкування). Здобувачі освіти мають можливість мати повне уявлення про навчальну дисципліну, її роль і місце у структурно-логічній схемі підготовки за освітньою програмою відповідного рівня, її значення для практичного психолога, в MOODLE, як правило, розміщений навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни: програма, робоча програма, рекомендована література (основна, додаткова, Інтернет-ресурси). Для організації освітньої діяльності студентів розроблені та розміщені тексти лекцій, презентації, відеолекції, методичні матеріали для підготовки до семінарських занять, теми для реферування, питання для самостійного опрацювання за темами, а також для самоконтролю. Для забезпечення поточного та підсумкового контролю знань розроблені тематичні та екзаменаційні (залікові) розгалужені тести.

Платформа Zoom Video Communications забезпечує проведення віддалених відеоконференцій з використанням хмарових оболонок, on-line-зустрічі, чат, мобільну співпрацю.

Для прикладу наведемо навчально-методичні комплекси навчальних дисциплін "Етнопсихологія" і "Соціально-політичні конфлікти", які викладаються здобувачам вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю 053 "Психологія (практична психологія)". Зазначені навчальні дисципліни інтегровані

у блок обов'язкових компонент освітньої програми, оскільки актуальність соціально-психологічних і етнопсихологічних знань для формування професійної компетентності практичних психологів не викликає сумніву. У сучасних реаліях це стосується насамперед вирішення соціально-політичних і міжетнічних конфліктів, проблем євроінтеграції, евакуації біженців, вивчення психологічних особливостей у спілкуванні представників різних націй, консультування інтернаціональних подружніх пар, відродження національних традицій у вихованні, запобіганню дій міжнародного криміналітету.

Зміст навчальної інформації охоплює питання щодо визначення предмету, методології та завдань конфліктології та етнічної психології, їх становлення та історичного розвитку як самостійних наукових дисциплін, психологічних характеристик різних етнічних спільнот як великих соціальних груп, етнічного світу особистості, сутності, структури, своєрідності психологічної природи нації, міжгрупового сприйняття в міжетнічних відносинах, соціально-психологічного аналізу міжетнічних конфліктів.

Зазначена інформація транслюється студентам під час Zoom-лекцій, URL-посилання на які розміщені в MOODLE. Розглянуті на лекціях теоретичні питання обговорюються на семінарських заняттях, які також проводяться в on-line-форматі, що забезпечує живе спілкування викладача і магістрантів у процесі набуття та поглиблення знань теоретичних і методологічних засад етнічної психології, формування відповідних умінь і навичок практичних психологів. На семінарах, як правило, заслуховуються цільові виступи магістрантів, їхні реферати, есе, повідомлення.

Завдяки роботі на платформі MOODLE здійснюється оперативний поточний і підсумковий тестовий контроль знань магістрантів. В основному тести побудовані за принципом "вибір правильної відповіді з множини", кількість правильних відповідей підраховується, оцінки накопичуються [2].

Тож, цифровізація освітньої діяльності в порівнянні з класичними аудиторними заняттями забезпечує максимальну інформативність, чітку структурованість навчального матеріалу, доступну формі його подачі, можливість багаторазового "прокручування" та повернення до незрозумілого місця. Недоліками, на наш погляд, є відсутність зворотного зв'язку з викладачем, нестача безпосереднього, живого міжособистісного спілкування.

Список використаних джерел

1. Теорія і практика змішаного навчання : монографія / В. М. Кухаренко, С. М. Березанська, К. Л. Бугайчук, Н. Ю. Олійник та ін.; за ред. В. М. Кухаренко. Харків: "Міськдрукарня", НТУ ХПІ, 2016. 284 с.
2. Цехмістрова Г. С., Фоменко Н. А. Управління в освіті та педагогічна діагностика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий Дім "Слово", 2005. 280 с.

Semigina, T.,
Dr. in Political Sciences,
Professor, Kyiv

УДК 364.378

BRIDGING STANDARDS AND TRANSFORMATION: DEVELOPING SOCIAL WORK COMPETENCES GLOBALLY AND LOCALLY

Introduction. Contemporary social work operates in a context of constant transformation shaped by both global and local challenges. Key issues driving the demand for advanced professional competences among social workers include HIV, gender inequality, domestic violence, population ageing, and the marginalization of vulnerable groups [5; 10]. Notwithstanding, professional approaches and competence development remain heavily dependent on standards, including global standards of social work.

The aim of this paper is to discuss the development of social workers' competences through the lens of both global frameworks and Ukrainian practices. It adopts a critical perspective, highlighting the need to adapt international standards to local contexts and to integrate transformative strategies in social work education and practice. Artificial intelligence (ChatGPT) was employed to enhance the clarity and readability of the English-language text.

Key results. Standardization and classification of social services provide a necessary framework for the development of professional competences and identity. Clear standards regulate the content and quality of services, define expectations for social workers, and help align educational curricula with professional requirements. They ensure comparability across regions and institutions and support accountability in practice [7].

At the same time, international organizations of social workers often propose non-obligatory, visionary standards that guide practice and set aspirational benchmarks for competencies, ethical conduct, and systemic impact, encouraging national frameworks to align local practices with global visions of social justice and professional excellence. Based on documents of such organisations, five core areas of social work education are particularly essential:

- 1) human behavior and the social environment (theoretical foundations for understanding human behavior, life-span development, cultural diversity, person–environment interactions, risk and protective factors, and integration of ethics and critical thinking);
- 2) social welfare policy and services (history, structure, and functioning of social policies; advocacy; community organizing; policy analysis; and promotion of social and economic justice);
- 3) social work practice (theoretical frameworks, professional values, ethical principles, interpersonal skills, and application of theory in real-world practice);
- 4) social work research (research design, data collection and analysis, evidence-based practice, ethics, and culturally sensitive methodologies);
- 5) field education (integration of classroom learning with supervised practice,

developing professional skills, self-awareness, interdisciplinary collaboration, and reflective practice).

These core courses form the basis for professional competences, integrating knowledge, practical skills, ethical reasoning, and reflective capacities [2]. While Ukrainian higher education standards in social work largely reflect international models and support relevant local competencies, further adaptation is needed. Specifically, curricula should incorporate context-driven, transformative strategies that enable social workers to navigate the ethical dilemmas, social vulnerabilities, and complex challenges arising from the wartime environment, fostering both professional resilience and systemic impact.

The Ukrainian experience demonstrates that integrating international standards into local contexts can enhance the quality of social services while providing opportunities to embed transformative strategies [4]. Using standards as a flexible framework supports both professional identity development and critical, context-sensitive practice, fostering social workers who are competent, reflective, and capable of systemic change.

Anyway, international research [11; 12] and Ukrainian experience [1; 8] demonstrate that traditional training approaches no longer fully meet contemporary needs. Transformative strategies for competence development are therefore essential, combining academic preparation, practical skills, and ethical reasoning. These strategies go beyond the transfer of knowledge to emphasize critical reflection, empowerment, and the ability to challenge structural inequalities.

They integrate experiential learning, participatory methods, and interdisciplinary collaboration, while promoting values of human rights, gender equality, and social justice. Transformative strategies encourage social workers to act not only as service providers but also as advocates, change agents, and co-creators of inclusive social policies [3; 9]. Gender competence, affirmative practice, and the ability to work in multicultural environments are particularly important.

Transformative strategies in social work education are implemented through a set of methods that bridge theory and practice. These include **experiential learning**, such as internships and field placements; **role-playing and simulation exercises**, which allow students to practice interventions in safe environments; **group supervision and peer learning**, fostering reflection, feedback, and collaborative problem-solving; and **participatory case studies**, enabling students to analyze complex social situations and apply ethical, culturally sensitive decision-making [6; 11; 12]. Such methods enhance critical thinking, adaptability, and the ability to respond effectively to diverse client needs, preparing students not only to follow standards but also to innovate and advocate for social justice in complex, real-world settings.

However, balancing standard-based frameworks with transformative approaches presents a key challenge: while standards ensure measurable outcomes, uniform competences, and accountability, transformative strategies emphasize critical

reflection, adaptability, creativity, and responsiveness to complex social realities. Strict adherence to standards may limit innovation and context-sensitive interventions, whereas transformative strategies without a guiding framework may lack consistency and clear benchmarks for professional development. The main differences between the two approaches can be summarized in the table 1.

Table 1

Comparison of Standard-Based and Transformative Approaches in Social Work Education

Parameter	Standard-Based Approach	Transformative Approach
Main Goal	Ensure compliance with clear requirements, measurable outcomes, and uniform competences	Foster critical thinking, adaptability, creativity, and responsiveness to complex social realities
Focus	Measurable knowledge and skills, adherence to professional standards	Reflection, ethical decision-making, social justice, systemic impact
Flexibility	Limited; strict adherence to standards	High; adaptable to context and specific client needs
Teaching Methods	Traditional lectures, exams, outcome assessment	Experiential learning, role-playing, case studies, supervision, group learning
Advantages	Standardization, comparability of competences, accountability	Encourages creativity, adaptability, ability to work in complex situations, leadership in change
Potential Limitations	May restrict innovation, critical thinking, and context-sensitive interventions	Without a guiding framework, may lack consistency, standardization, and objective evaluation criteria

Discussion. The comparison of standard-based and transformative approaches raises critical questions for social work education in Ukraine: How can programs ensure measurable competence while fostering critical reflection and adaptability? Can rigid standards coexist with context-sensitive, innovative practice?

The rapidly evolving professional landscape caused by the ongoing war adds urgency. Emerging social challenges – displacement, trauma, and disruption of services – often outpace existing standards, making adaptive, transformative strategies essential. Competence development must therefore enable social workers to cultivate critical thinking, ethical reasoning, and practical skills that support effective, innovative, and context-sensitive interventions under unprecedented conditions.

Ukrainian higher education institutions can navigate this tension by strategically integrating the two approaches. Standards provide structure, comparability, and accountability, while transformative methods within this framework foster adaptive problem-solving, reflection, and ethical judgment. This integrated model produces graduates who meet measurable benchmarks and are equipped to respond ethically and innovatively to the complex social realities shaped by the war.

Conclusions. The development of social workers' professional competences is essential for effectively addressing complex global social challenges, including inequality,

violence, health crises, and marginalization. Competence development not only equips practitioners with the necessary knowledge, practical skills, and ethical reasoning but also fosters critical reflection, adaptability, and transformative capacities. Integrating international standards with context-sensitive, locally grounded approaches allows Ukrainian social workers to navigate the unique social, ethical, and organizational challenges posed by the wartime environment, while maintaining alignment with global professional expectations. Ultimately, fostering both standardized and transformative competences contributes to the creation of sustainable support models that promote social justice, enhance service quality, and enable positive social change at both local and systemic levels.

References

1. Байдарова О., Семигіна Т. "Нам марафон вже бігти треба": аналіз досвіду проведення тренінгів із соціальної роботи в умовах війни. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. № 2(13). С. 70-82.
2. Семигіна Т. *Міжнародна соціальна робота: пріоритети та стандарти*. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021.
3. Семигіна Т., Ярошенко А. Гендерна компетентність соціальних працівників: науковий дискурс. *Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica* (В. 2). Stuttgart: Europäische Wissenschaftsplattform, 2020. Р. 32-33.
4. Семигіна Т.В., Пожидаєва О.В. Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика. *Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук*. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020. С. 47–63.
5. Семигіна Т. Врятувати світ? Тренди в сучасній соціальній роботі. *Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти: Зб.наукових праць*. Рівне: МЦНД, 202. С.44-46.
6. Семигіна Т. Трансформаційне навчання як основа професійної підготовки соціальних працівників. *Education and science: theory & praxis*. Sherman Oaks: GS Publishing Services 2025. С. 157–164.
7. Семигіна Т., Слозанська Г., Столярик О. Класифікація та стандартизація соціальних послуг: міжнародний та український досвід. Аналітичний матеріал. Київ: ПРООН, 2024.
8. Ярошенко А. А., Семигіна Т. В. Соціальна робота з трансгендерними людьми: впровадження афірмативної практики. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології: матеріали ІХ Всеукр. з міжн. участю наук.-практ.конф.* Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. 2024. С. 176-178).
9. Dvoriak S., Karagodina, O., Semigina, T. Gender competences of social work students: do we need a transformative approach? *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7(3). P. 279-288.
10. HIV, sex, and sexuality in later life /Ed. by M. Henrickson et al. Bristol,: Policy Press. 2022.
11. Mezirow, J., Taylor, E. W., & Associates. Transformative learning in practice: Insights from community, workplace, and higher education (1st ed.). San Francisco: Jossey-Bass. 2009.
12. Munford R., Sanders J. Transformative practice: social work practice with vulnerable young people. *European Journal of Social Work*. 2021. № 24(4). P. 720-731.

Сириця К. С.,

здобувач вищої освіти,
Університет митної справи
та фінансів, м. Дніпро

УДК 347.73:351.88:341.7

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.09>

Фесенко О. С.,

здобувач вищої освіти,
Університет митної справи
та фінансів, м. Дніпро

Науковий керівник:

Ліпинський В. В.,

д-р юрид. наук, професор, професор
кафедри публічного та приватного права,
Університет митної справи
та фінансів, м. Дніпро

ТРАНСФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ КРИЗИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У світлі триваючого військового конфлікту в Україні питання адміністративно-правового регулювання митних процедур набуває надзвичайної актуальності. Війна вплинула на роботу митних органів, вимагаючи адаптації законодавства та митних процесів. В умовах кризи необхідно забезпечити ефективність митного контролю та справедливість адміністративних стягнень.

Військовий конфлікт суттєво змінив функціонування митних органів в Україні. Митний кодекс України регламентує контроль за дотриманням митного законодавства та переміщенням товарів через державний кордон, але в умовах війни існуюча законодавча база потребує термінового перегляду для адекватного реагування на нові виклики. Це включає впровадження спрощених процедур, які можуть знизити адміністративні бар'єри для підприємств та полегшити їхнє фінансове становище [1].

Однією з ключових проблем, що виникають під час адміністрування митних процедур, є питання пропорційності адміністративних стягнень за порушення митних правил. Ліпинський В.В. підкреслює: "Конфіскація як форма адміністративного стягнення часто не відповідає міжнародним стандартам та принципам права" [2]. Це підкреслює необхідність вдосконалення законодавства, щоб забезпечити справедливість у застосуванні адміністративних санкцій, особливо в умовах фінансових труднощів, з якими стикаються підприємства в часи війни.

Дослідження показують, що в умовах війни митний контроль в Україні спростився на користь суб'єктів господарювання. Це дозволяє підприємствам ввозити критично необхідні товари за спрощеною процедурою та знижувати податкові платежі [3]. Однак, це також ставить під загрозу належний контроль за дотриманням митного законодавства.

Нещодавні зміни в Митному кодексі України, зокрема Закон України від 16.11.2022 № 27, вводять корективи в адміністративну відповідальність за порушення митних правил. Наприклад, у деяких випадках розміри штрафів знижуються, що дає митним органам можливість враховувати конкретні обставини при застосуванні санкцій [4]. Це може включати звільнення підприємств, що зазнали збитків від військових дій, від частини штрафів або можливість розстрочки виплат.

Успішна адаптація адміністративно-правового регулювання митних процедур може стати важливим фактором у забезпеченні економічної стабільності в Україні під час кризи. Необхідно не лише модернізувати законодавство, але й запроваджувати нові технології та інноваційні підходи до митного контролю. Це дозволить митним органам оперативно реагувати на виклики, що виникають у сфері безпеки та економіки.

Отже, адаптація адміністративно-правового регулювання митних процедур в умовах військової кризи є надзвичайно важливою. Зміни в законодавстві, гнучкий підхід до застосування санкцій та підтримка підприємств у цей складний час критично важливі для забезпечення не лише митного контролю, але й загальної економічної стабільності країни. Правильна організація митних процесів може суттєво зменшити негативний вплив війни на економіку України.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 28.09.2024).
2. Ліпинський В.В. Перегляд Пропорційність та альтернативність конфіскації за порушення митних правил. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/279960/274513> (дата звернення: 28.09.2024).
3. Резнік, Н., & Боштан, А. (2022). Особливості здійснення митного контролю в Україні у період війни. *Молодий вчений*, 11 (111), 103-107. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-11-111-22>(дата звернення: 28.09.2024).
4. Закон України від 16.11.2022 № 2747-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування благодійної допомоги. *tax.gov.ua*. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovye-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/77842.html> (дата звернення: 28.09.2024).

Халангот Д. О.,

здобувач першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Криворізький національний

університет, м. Кривий Ріг

Науковий керівник:

Приймак Н. С.,

д-р екон. наук, професор,

Криворізький національний

університет, м. Кривий Ріг

УДК 005.44

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.10>

НЕМОЖЛИВІСТЬ СТВОРЕННЯ ЄДИНОЇ СВІТОВОЇ ДЕРЖАВИ

Упродовж історії людства неодноразово виникали ідеї про створення єдиної світової держави. Філософи та політики міркували про те, чи можливий світ без кордонів, де існуватиме одна система влади та одна правова основа. Проте вже на цьому етапі виникає риторичне питання: "Чи здатне людство подолати все різноманіття культур, інтересів та економічних моделей, щоб підкоритися єдиній системі управління"?

Актуальність даного питання зумовлена глобалізаційними процесами, які з одного боку наближають країни одна до одної, а з іншого — кожного разу чіткіше демонструють суперечності між ними. Спроба відповісти на питання, чому світ ніколи не стане єдиною державою, потребує аналізу історичних прикладів, культурних бар'єрів, політичних реалій та економічних дисбалансів, що формують сучасну міжнародну систему.

Насамперед варто звернутися до історії. У різні часи існували спроби створити великі політичні утворення, які прагнули охопити значні території. Давні імперії, такі як Китайська, Монгольська, Римська та інші, мали великий вплив на розвиток світової історії й уособлювали прагнення підкорити світ під єдиним центром влади. Проте жодна з них не змогла зберегтися у довгостроковій перспективі. Причини краху цих імперій полягали у внутрішніх протиріччях, культурних розбіжностях та небажанні підкорених народів втрачати свою ідентичність. Історичний досвід свідчить: навіть якщо держава тимчасово контролює значні території, у майбутньому ця конструкція руйнується під тиском внутрішніх протиріч [4].

Другим чинником є культурно-цивілізаційні бар'єри. Кожна нація формувалася протягом століть, створюючи унікальні мови, традиції, релігії та світоглядні системи. Будь-яка спроба їхньої уніфікації викликає спротив, адже культурна ідентичність є основою самосвідомості народів. Як підкреслював С. Гантінгтон, аналізуючи концепцію "зіткнення цивілізацій", "Суперництво наддержав змінилося

зіткненням цивілізацій. У цьому новому світі найбільш масштабні, важливі та небезпечні конфлікти відбудуться не між соціальними класами, бідними та багатими, а між народами різної культурної ідентифікації... Культурні співтовариства приходять на зміну блокам часів "холодної війни", і лінії розламу між цивілізаціями стають центральними лініями конфліктів у глобальній політиці. У новому світі центральним фактором, що визначає симпатії та антипатії країни, стане культурна ідентичність. Питання "На чий ви стороні?" змінилося більш принциповим : "Хто ви?" Кожна країна повинна мати відповідь. Ця відповідь, культурна ідентичність країни, і визначає її місце у світовій політиці, її друзів і ворогів..." [2]. Сучасні приклади етнічних конфліктів підтверджують, що навіть у глобалізованому світі культурна відмінність не лише не зникає, а й стає ще більш очевидною. Політичний фактор також має вирішальне значення. Держави вважають суверенітет однією з ключових цінностей, за яку вони боролися протягом століть. Добровільна відмова від незалежності на користь єдиного світового уряду видається малоймовірною. Навіть у випадку Європейського Союзу, найуспішнішої форми регіональної інтеграції, трапляються кризи та суперечності. Вихід Великобританії з ЄС яскраво показав, що навіть у межах спільного культурного простору прагнення до автономії часто переважає ідею централізованого управління [3].

Не менш вагомою перешкодою є економічна нерівність. Сучасний світ характеризується колосальними відмінностями у рівнях розвитку. Розвинені країни володіють ресурсами, технологіями та фінансовими можливостями, які недоступні для більшості держав. Створення єдиної держави означало б необхідність перерозподілу багатств, але це суперечить інтересам сильних економік. Вони не готові поступитися своїм становищем заради абстрактної ідеї єдності. Водночас слабші країни не погодяться на модель, у якій їхні інтереси будуть ігноруватися, адже це означало б відтворення колоніальної залежності у новій формі.

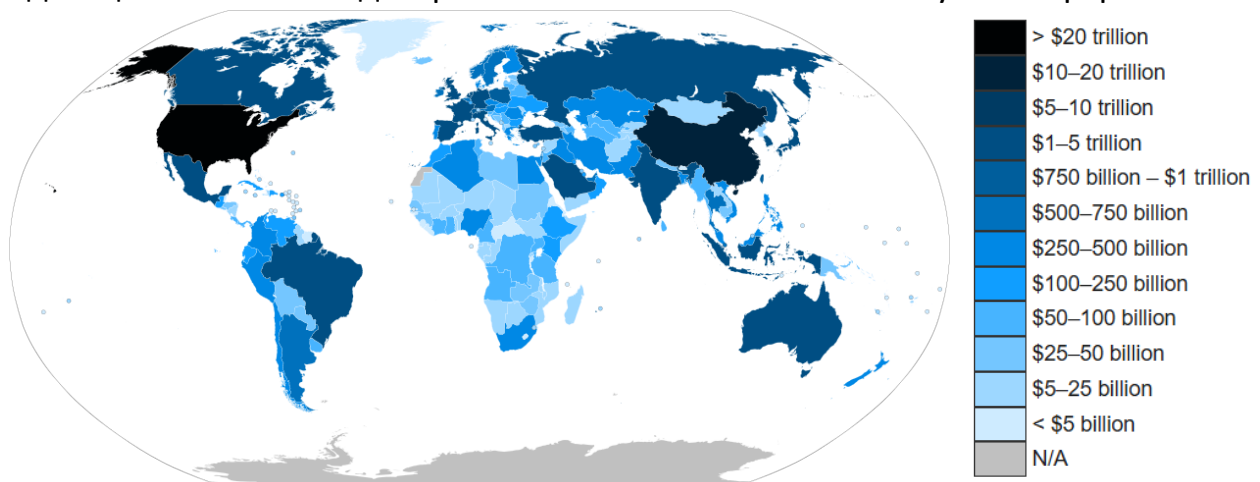

Рис. 1. Номінальний ВВП країн світу у 2024 р.

Джерело: Wikimedia Commons [5].

Окремо слід звернути увагу на технологічний фактор. З одного боку, розвиток інформаційних технологій сприяє комунікації та створює ілюзію глобального села. Проте з іншого — цифрові технології стали інструментом інформаційних війн, маніпуляцій і політичного тиску. Кожна держава прагне контролювати власний інформаційний простір, що робить ідею глобальної єдиної держави ще менш реальною. Яскравим прикладом цього є російська пропаганда. Особливо теми про "один народ", "українці" [1]. Глобальні платформи, такі як соціальні мережі, лише посилюють протистояння, оскільки кожна країна намагається використовувати їх для досягнення власних стратегічних інтересів.

Отже, глобалізація, попри очевидні переваги, не веде до утворення світового уряду. Вона швидше створює нові виклики: загострює конкуренцію, поглиблює нерівність і висвітлює відмінності, ніж сприяє об'єднанню. Сучасна політична система радше рухається у напрямку формування регіональних блоків та союзів, ніж у напрямку утворення єдиного центру влади. Такі союзи можуть бути ефективними для вирішення локальних завдань, але вони не здатні усунути основні суперечності, що заважають створенню єдиної держави.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що світ ніколи не стане єдиною державою через низку фундаментальних причин: культурні відмінності, політичне прагнення до суверенітету, економічну нерівність і суперечливу роль технологій. Ідея глобального уряду залишається утопією, яка не має практичної перспективи у найближчому майбутньому.

Водночас міжнародне співробітництво, інтеграційні об'єднання та міждержавні інституції залишаються важливим інструментом для вирішення глобальних проблем — від зміни клімату до забезпечення міжнародної безпеки. Проте вони завжди співіснуватимуть із прагненням країн зберегти власну ідентичність та незалежність. Тому можна стверджувати, що майбутнє людства полягатиме не в єдиній державі, а в складній мережі партнерств, союзів і компромісів, де баланс інтересів буде головним механізмом співіснування.

Список використаних джерел

1. Олександр Лашенко. Радіо свобода. *Десять заяв Путіна про Україну та українців*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-pro-ukrajintsiv-10-zajav/30881618.html>.
2. Самуель Гантінгтон "Зіткнення цивілізацій". *Хрестоматія для лінивих*. URL: <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/l/samuel-gantington-zitknennya-tsilizatsij>.
3. Brexit: What you need to know about the UK leaving the EU. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>.
4. Richard E. Blanton Gary M. Feinman Stephen A. Kowalewski and Lane F. Fargher-Navarro. Political collapse: lessons from fallen empires. *Popular archaeology*. URL: <https://popular-archaeology.com/article/political-collapse-lessons-from-fallen-empires>.
5. *Wikimedia Commons*. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page.

Шевчук О. Р.,

УДК 351.74:338.45

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Міжрегіональна Академія
управління персоналом, м. Київ

МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ СФЕРОЮ У СИСТЕМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

Об'єктивна необхідність модернізації української економіки диктується, передусім, вимогами виживання за умов дедалі більшого рівня конкуренції та технологічної переваги країн, що інтегрували інноваційний шлях свого розвитку. Саме модернізація економіки, заснована на формуванні сучасних виробничих та технологічних ресурсів у виробничій сфері, реалізації сучасних систем управління промисловістю та ефективному залученні до господарського обігу інноваційних розробок, дозволяє забезпечити економічне зростання в умовах інноваційної економіки та вимоги до системи сталого розвитку територій. Розвинена виробнича сфера є основою сталого розвитку соціально-економічних систем на територіальному рівні. Як матеріальна основа досягнення поставлених соціальних цілей, виробнича сфера забезпечує населення регіону всіма необхідними компонентами: товарами та послугами, робочими місцями, житлом, розвиненими формами економічних відносин. Що рівень розвитку виробничої сфери, то більше вписувалося можливості суспільства щодо реалізації заходів соціальної справедливості та екологічного благополуччя. Тому розвиток виробничої сфери одна із основних пріоритетів соціально-економічної політики на територіальному рівні. У той самий час у багатьох регіонах розвиток виробничої сфери характеризується низкою негативних тенденцій, серед яких значний рівень морального та фізичного зношування основних фондів, недостатня конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках, низький рівень використання інноваційних технологій. Крім того, функціонування більшості об'єктів виробничої сфери пов'язане із значним негативним впливом на навколишнє середовище, що створює перешкоди для реалізації права мешканців на якісне природне середовище.

Як відомо, економіка лише до певної межі може зростати за рахунок споживання ресурсів, незважаючи на стан навколишнього середовища, на потреби майбутніх поколінь. В даний час Україна стоїть перед необхідністю модернізації політичної, економічної та соціальної систем, необхідної з метою її

сталого розвитку. Економічна система регіону базується на виробничій та невиробничій сферах, причому перша відіграє важливу роль, і необхідність її модернізації підтверджується рядом обґрунтованих передумов.

У виробничій сфері створюється валовий суспільний продукт та національний дохід. Про необхідність процесу модернізації виробничої сфери вітчизняні вчені говорять уже не перший рік, проте останнім часом і політична еліта починає змінювати свої погляди щодо подальшої перспективи розвитку країни [1, 2, 3].

Модернізація виробничої сфери регіону у системі сталого розвитку територій має здійснюватися з допомогою запровадження енергоефективних екологічно чистих технологій. Для цього в регіоні має діяти механізм, який би стимулював підприємства до їх впровадження. В основі інструментарного забезпечення такого механізму може бути наступна система інструментів, на основі якої здійснюється регулювання норм впливу та екологічно раціональної поведінки підприємств виробничої сфери регіону за рахунок регулювання їх негативного впливу на навколишнє середовище: встановлення нормативів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря; затвердження нормативів утворення відходів та лімітів на їх розміщення; встановлення нормативів скидів речовин та мікроорганізмів зі стічними водами у поверхневі та підземні водні об'єкти; видача дозволів на викиди та скиди.

Для стимулювання впровадження енергоефективних та екологічно чистих технологій у виробничій сфері регіону необхідне впровадження у вже існуючу систему наступної схеми, що ґрунтується на принципах, що застосовуються в країнах ЄС та зарекомендували себе як ефективні.

Впровадження запропонованої схеми, побудованої на найкращих доступних технологіях, передбачає щільну співпрацю суб'єктів господарювання виробничої сфери регіону та регіональних органів влади, в процесі якого узгоджуються та розробляються фінансово обґрунтовані бізнес-плани енергоефективного та екологічно чистого розвитку підприємств та інфраструктурних об'єктів.

Ключовими елементами представленої схеми, що виділяють її з усього різноманіття існуючих у регіонах схем стимулювання екологізації діяльності суб'єктів господарювання, є: наявність інструменту "найкращих доступних технологій"; використання системи дозволів, що в перспективі замінює існуючі сьогодні об'ємні та неефективні дозволи та ліцензії на викиди в атмосферу, скидання забруднюючих речовин у воду, водокористування, утворення та розміщення відходів.

Показано, що управління кластерної організацією виробничої сфери регіону - це, передусім, діяльність, спрямовану реструктуризацію які у ній процесів, усунення їх хаотичності, зниження невизначеності і приведення в економічно

благополучний стан всіх суб'єктів господарювання регіону з урахуванням тенденцій їх розвитку та зміни середовища (в різних її типів необхідні свої методи управління). У зв'язку з цим пропонується наступна кластерна структура суб'єктно-об'єктної взаємодії учасників модернізації виробничої сфери території на основі впровадження енергоефективних технологій. Основна мета управління кластерною організацією виробничої сфери регіону на сучасному етапі ґрунтується на досягненні високого рівня соціально-економічного розвитку території у напрямі забезпечення зростання якості життя населення. Головними завданнями управління кластерною організацією виробничої сфери території є тактичні (підтримання стійкості функціонування виробничих кластерів регіону та їх елементів); стратегічні (розвиток та переведення економіки регіону в якісно новий стан), що відповідає основним цілям модернізації виробничої сфери у системі сталого розвитку території.

Список використаних джерел

1. Самойленко Л. Я., Драган І. В. Основи модернізації публічного управління: регіональний аспект. Економіка, управління та адміністрування. 2021. № 4 (98). С. 86–90.
2. Станасюк Н. Формування механізму державного управління розвитком промислового потенціалу. Економіка, підприємництво, менеджмент. 2016. Т. 3, № 2. С. 77–82.
3. Ляшенко В. І., Петрова І. П. Стратегічні шляхи модернізації старопромислових регіонів України з позицій сталого розвитку. Економічний вісник Донбасу. 2021. № 3 (65). С. 24–40.

СЕКЦІЯ 9. ЕКОНОМІКА ТА ТЕХНОЛОГІЇ

SECTION 9. ECONOMICS AND TECHNOLOGY

Белий М.,

УДК 338.2

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Державний університет «Київський
авіаційний інститут», м. Київ

**УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА В
МІНЛИВИХ УМОВАХ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

Середовище функціонування підприємства залежно від глобальних і локальних процесів під впливом зміни його домінуючих сил характеризується своєрідною сукупністю властивостей, які вимагають від підприємства пошуку оптимальних та результативних варіантів розвитку. Результативність обраного напрямку розвитку підприємства залежить від ефективної системи управління розвитком, яка вибудована на максимальному врахуванні особливостей середовищ його функціонування. Залежно від зміни середовища розвитку підприємства (глобалізаційні процеси в економіці, дифузія інновацій, зростання технологічності продукції, креативності у прийнятті рішень) трансформації зазнавала система цінностей і поглядів на процес управління, що спричиняло формування відповідної парадигми знань в управлінні розвитком підприємства, адекватну відповідним умовам. Зі змінами парадигми управління розвитком підприємства змінюються й концептуальні основи цього процесу, що вимагає їх постійного удосконалення залежно від особливостей умов функціонування підприємства [1, с. 164].

Розвиток є дуже суперечливим і важко вимірюваним процесом. Він характеризується нерівномірністю, що включає періоди зростання та спаду, призводить до кількісних та якісних змін в діяльності підприємства, створює позитивні та негативні явища та тенденції. Процес розвитку підприємства є циклічним явищем, який включає періоди спаду, пожвавлення та підйому, депресії, і супроводжується піками підйому і спаду. На процес управління підприємством впливає ряд взаємопов'язаних та взаємозалежних факторів. Діяльність підприємства багато в чому залежить від здатності аналізувати, управляти, коригувати та оцінювати ці фактори. З погляду економічного аналізу,

розвиток поділяють на дві групи факторів: екстенсивний та інтенсивний. Екстенсивний розвиток передбачає розширення масштабів діяльності підприємства. Екстенсивний фактор розвитку відображає кількісний бік збільшення обсягів виробництва за рахунок зростання капітальних вкладень, обсягів виробничих ресурсів, сировини та матеріалів. Інтенсивний тип розвитку передбачає ефективне використання засобів виробництва, процесів та технологій, тобто економічне зростання забезпечується за рахунок підвищення ефективності використання факторів виробництва. Інтенсивні чинники розвитку відображають якісну сторону збільшення обсягів виробництва за рахунок ефективного використання виробничих ресурсів (економії коштів, удосконалення технологій та підвищення кваліфікації працівників, тощо) [4, с. 77]. Слід відмітити, що на кожній стадії розвитку підприємство має певні параметри, які характеризують умови його функціонування - поточний стан та перспективи. Успішне досягнення стратегічних цілей підприємства забезпечується за умов чіткої координації діяльності всіх його структурних підрозділів у системі стратегічного управління діяльністю та ефективного використання можливостей підприємства. У зв'язку із цим набуває важливого значення питання систематизації сукупності стратегій, які можуть використовуватись на підприємстві [2, с. 121].

Середовище функціонування підприємства, в тому числі швидкі темпи нарощування цифрових трансформацій, глобальні виклики та загрози спричинили зміну векторів у підходах до управління підприємством у напрямі вирішальної ролі розвитку інтелектуалізації людського капіталу та економіки знань, що має ґрунтуватися на задоволенні економічних інтересів. Такі умови зумовлюють пошук та розробку концептуальних підходів до управління, в тому числі випереджаючим розвитком інноваційного потенціалу, які будуть спрямовані на забезпечення ефективності, стратегічності інноваційних впроваджень та їх доцільності. Управління випереджаючим розвитком інноваційного потенціалу має здійснюватися через використання стратегічних інструментів, на основі стратегічного підходу, який дозволить сформулювати, посилити та реалізувати порівняльні конкурентні переваги як для підприємства чи галузей, так і для національних економік. В основу таких стратегій повинні бути покладені основні аспекти економіки знань, а саме, знання про споживчий попит, прогнозів тенденцій його змін; знання про фактори, умови, середовище та трансформації, що постійно відбуваються у економічному просторі; знання про тенденції розвитку науки, технологій, техніки, цифрових трансформацій, які можуть бути покладені в основу новітньої техніки, технологій, методів управління тощо, які задовольняють прогнозовані потреби та інтереси споживачів; знання про наявний потенціал інноваційного розвитку підприємства, галузі, економіки та

можливостей його реалізації, що характеризує їх спроможність створити, виготовити і комерціалізувати інноваційні розробки, які надають можливість радикально трансформувати існуючі ринки чи створити нові [3, с. 146].

Не менш важливим, а в деяких випадках і основними відображеннями управління випереджувачим розвитком інноваційного потенціалу підприємства є фактори, які на нього впливають, що можуть формуватися як на зовнішньому (державне регулювання інноваційного розвитку, стан ринкового середовища та фінансової системи, стан інноваційного розвитку та знань, а також мікросередовище - споживачі, постачальники, конкуренти, партнери тощо) так і на внутрішньому полі управління потенціалом (рівень виробничого та фінансового потенціалів, рівень компетентнісно-функціонального потенціалу, рівень ринково-відтворювального потенціалу, рівень інновітивно-інтелектуального потенціалу тощо). Представлені фактори мають суб'єктивний та об'єктивний характер та визначають ступінь включеності управління випереджувачим розвитком інноваційного потенціалу підприємств у діяльність підприємства, зокрема вони відображають ефективність економічної інтеграції інноваційного потенціалу [3, с. 150].

У науковій літературі існують різні підходи щодо управління розвитком підприємства, зокрема адаптивний, еволюційний, інноваційний, маркетинговий, комплексний, нормативний, ресурсний, процесний, синергетичний, системний, ситуаційний, функціональний, цільовий, стратегічний, інтеграційний, тощо. Найбільш розповсюдженим до управління розвитком підприємства є системний підхід, який має свої переваги та особливості у порівнянні з іншими та часто пропонується, як базовий для вирішення окреслених завдань [4, с. 80].

Список використаних джерел

1. Залуцька Х. Я. Концептуальні аспекти управління диверсифікаційно-інтеграційним розвитком підприємств в умовах неотехнологічного відтворення. *Журнал "Проблеми економіки"*. 2020. № 4 (46). 164 с.
2. Олійник Л. В., Кузнецова А. П. Методологічні засади формування стратегії розвитку підприємства. *Журнал "Економіка і організація управління"*. 2018. № 3 (31). 118 с. <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2018.3.13>.
3. Ареф'єва О. В., Титикало В. С. Концептуальний підхід до управління випереджувачим розвитком інноваційного потенціалу підприємств. *Економічний вісник НГУ*. 2021. № 3. 145 с. <https://doi.org/10.33271/ebdut/75.145>.
4. Гавловська Н., Закусило В., Рудніченко Є. Брецько Н. Сучасні підходи до управління розвитком підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 3. 75 с. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-11>.

Корягін В. М.,

УДК 338.45:69(477)

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ФІНАНСОВА І ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНТЕГРОВАНИХ КОРПОРАТИВНИХ СИСТЕМ В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Вступ. У питанні досвіду функціонування інтегрованих структур бізнесу в будівельній галузі важливим є фактор організаційно-економічного механізму управління ефективністю господарської діяльності. Отже організаційна та економічна складові організаційно-економічного механізму управління ефективністю господарської діяльності інтегрованих корпоративних систем доповнюють одна одну та утворюють комплексний організаційно-економічний механізм управління ефективністю господарської діяльності інтегрованих корпоративних систем [1], [2], [3]. Тому варто погодитися з позицією науковців [2], [3], [4], [5] стосовно того, що успішне та органічне функціонування розглянутих складових та їх функцій і в цілому організаційно-економічного механізму на практиці сприятиме ефективнішому та результативнішому управлінню господарською діяльністю інтегрованих корпоративних систем.

Мета роботи: розглянути питання підвищення ефективності функціонування і розвитку будівельних корпорацій.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи те, що будівельний комплекс має міжгалузевий і міжрегіональний характер, що свідчить про необхідність ґрунтовного дослідження питань підвищення ефективності функціонування і розвитку будівельних підприємств різних організаційно-правових форм і форм власності. Через наявність специфічних характеристик економіці будівельної галузі властиві істотні відмінності від економіки інших галузей промисловості. Найважливішим напрямком розвитку будівельного виробництва і фактором підвищення його ефективності та інвестиційної активності є кооперація і будівельна інтеграція шляхом корпоратизації [6]. Формування корпоративних структур, що створюються за принципом технологічного ланцюжка, у сучасному будівельному комплексі України досі не набуло кінцевих форм. Утворення і розвиток інтегрованих об'єднань в даній галузі, основаних на поєднанні

технологічно взаємозалежних промислового, будівельного, фінансового і торгового капіталів, є об'єктивно необхідним у ринкових умовах. Інтерес до участі в таких структурах у переробних, промислових і будівельних підприємств значний і зумовлений насамперед їхнім прагненням отримати потрібні інвестиції, ресурси, створити надійні канали для забезпечення сировиною і збуту своєї продукції. Внутрішньокорпоративні відносини та обмін охоплюють фінансові і промислові ресурси та науково-технічну інформацію. В межах об'єднання діє принцип не конкуренції, а спеціалізації на умовах кооперації (коли сфери діяльності підприємств не перетинаються, а доповнюють одна одну). Тому в структурі постачальник-споживач створюються передумови до монополізації. Таким чином, внутрішнє економічне середовище корпорації набуває певних ознак неринкового характеру [6], [7], [8], [9]. Отже будівельне об'єднання (корпорація) – це єдиний спеціалізований виробничо-господарський комплекс, до якого повинні входити суб'єкти економіки з переробки сировини, виробництва будівельних матеріалів та конструкцій, науково-дослідні інститути, конструкторські бюро, технологічні та будівельні організації, які мають виробничі зв'язки і спеціалізоване допоміжне та обслуговуюче господарство. У сучасному виробництві з удосконаленням процесу обробки, поділу технологічного процесу на етапи, розвитком кооперативних відносин між виробниками з'являються можливості поєднання вертикальних зв'язків за технологічним ланцюжком і горизонтальних – за видами діяльності в єдиному господарському циклі.

Корпоративні структури мають певні переваги. Як в виробничо-господарській діяльності, так і в управлінській сфері. Так, зростання ефективності виробництва при створенні корпоративних структур забезпечується за рахунок раціонального використання всіх видів ресурсів, комплексної переробки сировини і матеріалів. Також вказані типи об'єднань надають можливість зниження витрат на управління та маркетинг, удосконалення інформаційного забезпечення виробництва, залучення інвестиційних ресурсів та формування фондів з метою здійснення всіх видів інформаційної діяльності – від модернізації до удосконалення форм і методів організації виробництва [7], [8]. Корпорація призводить не тільки до зростання активів, але й до набуття відповідного досвіду, поліпшення кадрового, управлінського, інноваційного потенціалу, що впливає на результативність функціонування об'єднання. Таким чином, можна констатувати удосконалення координації господарчої діяльності підприємств, якісне перетворення бізнесу і, як наслідок, виникнення синергетичного ефекту [6], [9].

Висновки. Створення промислово-будівельних об'єднань дозволяє не лише більш повно реалізувати консолідований потенціал, але й позитивно покращити фінансовий стан будівельних корпорацій, а також економіку країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Куцик В. І. Інтеграційні форми бізнес-структур та їх ефективне функціонування / В. І. Куцик, О. В. Гатала // Торгівля, комерція, підприємництво. – 2014. – № 16. – С. 73-75. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Torg_2014_16_19.
2. Покорчак С. А. Бізнес-структури – елемент розвитку підприємницької діяльності / С. А. Покорчак, І. Б. Хома // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2023. – № 1. – С. 6-11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2023_1_3.
3. Вакуленко Ю. В. Системна характеристика управління конкурентоспроможністю підприємства / Ю. В. Вакуленко, А. С. Олійник, О. Є. Гевленко // Агросвіт. - 2018. - № 18. - С. 10-15. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2018_18_3.
4. Бондарчук М. К. Механізм моніторингу функціонування бізнес-структури / М. К. Бондарчук // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки. – 2023. – № 11(2). – С. 79-86. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_11\(2\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_11(2)_12).
5. Алексєєв І. В. Вплив інвестування господарських об'єднань на рівень розвитку національної економіки / І. В. Алексєєв, Л. С. Федевич // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 8. – С. 103-112. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_8_14.
6. Ракитська С.О. Формування інтегрованих об'єднань у будівельному комплексі України / С.О.Ракитська, О.М.Жусь // Глобальні та національні проблеми економіки. Серія: Економічні науки. – 2014. – №2. – С. 692-696.
7. Ракитська С.О. Ефективність інтегрованих корпоративних структур будівельного комплексу України / С.О.Ракитська, О.М.Жусь // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – №9 (4).
8. Жусь О.М. Матрична структура корпоративних об'єднань в будівельному комплексі // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: збірник наукових праць, Економіка. – Рівне: НУВГП, 2007. – 2(38). – С. 82-88.
9. Колодяжна Т.В. Інтеграція будівельних підприємств як фактор підвищення їх конкурентоспроможності / Т.В.Колодяжна, О.В.Вінниченко // Економіка та управління підприємствами. – 2023. – №72. – С. 88-93.

Лавошник А. О.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Українська інженерно-педагогічна
академія, м. Харків

УДК 378.091

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.11>

МОТИВАЦІЯ ЯК ОДНА З КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СЛУХАЧІВ КУРСІВ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ З ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ

У сучасних умовах цифрової трансформації економіки та стрімкого розвитку інформаційних технологій однією з ключових вимог до фахівців є здатність швидко адаптуватися до змін ринку, опановувати нові інструменти та приймати ефективні підприємницькі рішення. Це особливо стосується сфери цифрового маркетингу, яка є одним із найбільш динамічних напрямів професійної діяльності. Формування підприємницької компетентності у слухачів курсів підвищення кваліфікації з цифрового маркетингу виступає необхідною умовою підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці та здатності створювати власні бізнес-проекти. Однією з концептуальних засад формування підприємницької компетентності є мотивація, адже саме вона визначає прагнення людини до саморозвитку, ініціативності та впровадження інновацій. Високий рівень внутрішньої та зовнішньої мотивації забезпечує готовність слухачів до пошуку нестандартних рішень, розвитку креативного мислення, подолання професійних труднощів та активного використання знань у практичній діяльності. Актуальність нашого дослідження зумовлена суспільним запитом на підготовку фахівців, здатних ефективно функціонувати в умовах цифрової економіки, започатковувати й розвивати власні підприємницькі ініціативи.

Формування підприємницької компетентності слухачів курсів підвищення кваліфікації вимагає не лише оновлення змісту освіти відповідно до ринку праці, а й створення сприятливих психолого-педагогічних умов, що стимулюють професійний розвиток особистості дорослого здобувача освіти. Як зазначає Н. Кінах – "Слухачі курсів – це, як правило, особи з попереднім досвідом професійної діяльності, власною системою уявлень, очікувань, мотивацій, а відтак – навчальний процес повинен будуватися з урахуванням цих індивідуальних характеристик" [2, с. 197].

Однією із базових психолого-педагогічних умов роботи з дорослими слухачами є визнання їх суб'єктності в освітньому процесі. За визначенням Р. Андерсона, створення умов для особистісного залучення, активного включення у процес

здобуття нових знань і постійного осмислення професійного досвіду є ключовими для формування підприємницької компетентності [1, с. 124]. Саме психологічна відкритість до змін, готовність до ризику, креативність, впевненість у власних силах визначають успішність формування компетентнісної моделі підприємця.

У дослідженнях В. І. Майковської питання мотивації слухачів курсів підвищення кваліфікації розглядається як центральний чинник їхнього професійного самозростання, розвитку компетентностей та формування активної позиції у сфері професійної діяльності [3, с. 289]. Вона наголошує, що мотиваційна сфера дорослих слухачів є складним багатокомпонентним утворенням, яке включає як внутрішні (особистісні) прагнення до самореалізації, самовдосконалення, підвищення статусу чи професійної впевненості, так і зовнішні чинники – соціальні очікування, потреби ринку праці, зміни у професійному середовищі [4, с. 101].

На нашу думку, саме високий рівень внутрішньої мотивації, орієнтованість на досягнення, саморозвиток і усвідомлення практичної значущості отримуваних знань, визначає активність слухача в освітньому процесі та є основою формування стійкої, практично спрямованої компетентності.

З позицій Л. Ніколаєнко – "формування компетентностей у дорослих неможливе без створення педагогічного середовища, що стимулює мотивацію до навчання та забезпечує психологічний комфорт. Вона пропонує низку дидактичних умов, які сприяють активізації мотиваційної сфери" [7, с. 215]. Насамперед це створення ситуацій успіху, які дозволяють слухачам відчувати реальність досягнень, переконатися у власних силах, що, у свою чергу, підвищує самооцінку і бажання просуватися далі. Така практика пов'язана з поетапним ускладненням завдань, підтримкою на початкових етапах і поступовим переходом до самостійності.

Другим важливим компонентом мотиваційного впливу виступає рефлексивне оцінювання власного досвіду. К. Годлевська підкреслює, що "рефлексія є не лише механізмом осмислення власних дій, а й джерелом мотивації: усвідомлення власного професійного зростання через аналіз змін у знаннях, уміннях, ставленнях стимулює подальший рух і дає відчуття особистісного розвитку" [6, с. 57]. Рефлексивна діяльність у навчальному процесі має бути постійною і цілеспрямованою: анкетування, ведення щоденників професійного спостереження, обговорення результатів діяльності в групах – усе це сприяє формуванню у слухачів відповідальності за власне навчання.

Не менш значущим є створення інноваційного, гнучкого освітнього середовища, що відповідає потребам і темпу навчання дорослого. У дослідженні В. Майковської також обґрунтовується доцільність використання інтерактивних методів, які сприяють розвитку критичного мислення, комунікативних навичок, вмінню

ухвалювати рішення в умовах невизначеності [3, с. 43]. Йдеться про кейс-методи, ділові ігри, мозкові штурми, проектну діяльність, що підвищують інтерес до навчання та формують основу підприємницької культури.

Крім того, науковці наголошують на "важливості психоемоційної підтримки слухачів курсів" [5, с. 67]. Адже дорослий учасник освітнього процесу часто переживає невпевненість у зв'язку зі зміною професійних орієнтирів, освоєнням нових цифрових інструментів, перебудовою мислення. В таких умовах необхідним є формування підтримувального середовища, що забезпечує позитивний психологічний клімат, довіру, взаємоповагу та наставництво.

Відтак формування підприємницької компетентності слухачів курсів підвищення кваліфікації у сфері цифрового маркетингу є багатограним процесом, який вимагає не лише оновлення змісту навчання відповідно до вимог сучасного ринку праці, а й створення цілісної системи психолого-педагогічних умов, що стимулюють особистісний і професійний розвиток дорослих здобувачів освіти. Ключовим чинником цього процесу є мотивація, адже саме вона забезпечує прагнення до саморозвитку, професійного вдосконалення, творчого пошуку та здатності ухвалювати рішення в умовах невизначеності. Визнання суб'єктності дорослого слухача, його попереднього досвіду та індивідуальних очікувань визначає підхід до організації освітнього середовища. Успішність формування підприємницької компетентності зумовлена психологічною відкритістю до змін, готовністю до ризику, креативністю та впевненістю у власних силах. Таким чином, мотивація постає не лише рушійною силою освітнього процесу, а й однією з провідних концептуальних засад формування підприємницької компетентності у слухачів курсів підвищення кваліфікації. Вона визначає якість їхнього професійного самозростання, здатність ефективно адаптуватися до викликів цифрової економіки та готовність реалізовувати підприємницький потенціал у сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Андерсон Р. Ефективні техніки маркетингових комунікацій для підвищення підприємницької компетенції у центрах зайнятості. Журнал прикладних досліджень з комунікацій. 2016. №. 44(2). С. 123-140.
2. Кінах Н. Зарубіжний досвід формування професійно-педагогічного підприємництва вчителя в умовах неперервної освіти. Věda a perspektivy 2021. № 7. С. 196-208
3. Майковська В. І. Інтерактивні технології навчання (на прикладі дисципліни "Торговельне підприємництво") : навчально-методичний посібник. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. 97 с.

4. Майковська В. І. Конструювання засобів реалізації моделі формування підприємницької компетентності фахівців. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. 2018. С. 99-120.

5. Маркетинг як інтелектуальна основа продажу : наук.-допом. бібліогр. покажч.; Нац. ун-т харч. технол., Наук.-техн. б-ка. Київ, 2021. 191 с.

6. Неперервна педагогічна освіта в зарубіжних країнах: інформаційно-аналітичні матеріали / Авшенюк Н.М., Годлевська К.В., Дяченко Л.М., Котун К.В., Марусинець М.М., Огієнко О.І., Постригач Н.О., Пилинський Я.М.; за заг. ред. Н.М. Авшенюк. Київ: ТОВ ДКС Центр", 2018. 150 с.

7. Нічуговська Л. І., Ніколенко Л. М. Інноваційна педагогічна діяльність як чинник формування життєтворчої компетентності здобувача освіти. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 484 с.

Malyugin, O. V.,

УДК 338.24:658

Master student of
the Department of Finance,
Banking, Insurance and Stock Market,
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia

Kisilova, I. Yu.,

Associate Professor of
the Department of Finance,
Banking, Insurance and Stock Market,
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia

ECOLOGICAL SECURITY AS A COMPONENT OF THE ECONOMIC SECURITY

Management of the economic security of an enterprise ensures the effectiveness of the enterprise's activities in the current period of operation and in the long term. At the same time, management can be carried out only under the conditions of the formation of its integral system, which is designed to solve the main management tasks. That is why the necessary condition for ensuring the effectiveness of the activities of enterprises is the formation of a system of economic security management.

The content of the economic security of enterprises is revealed through ensuring the implementation of the strategic interests of the enterprise based on the use of

the opportunities of the external environment with the use of productive interaction with the subjects of the external environment [1].

Economic security is a universal category that reflects the security of subjects of socio-economic relations at all levels, starting with the state and ending with each of its citizens. Economic security of an enterprise is the security of its activities from the negative effects of the external environment, as well as the ability to quickly eliminate various threats or adapt to existing conditions that do not negatively affect its activities.

Financial levers for ensuring the economic security of an enterprise are a system of incentives and incentives for employees for making effective management decisions and a system of sanctions for the negative consequences of their actions in the field of economic security. The methodological apparatus for ensuring the economic security of an enterprise may include such methods as: technical and economic calculations, balance sheet, economic and statistical, economic and mathematical, expert assessments, asset depreciation, logistics, audit, taxation optimization, etc.

Analysis of literary sources allows us to identify the following components of the economic security of an enterprise [2]:

1. Financial – is considered leading and decisive for the effective functioning of the enterprise. The financial component of economic security includes the following elements by which the threat status is assessed:

- analysis of the threat of negative actions regarding the political and legal component of economic security;
- assessment of the current level of ensuring the financial component of economic security;
- assessment of the effectiveness of preventing possible damage from negative actions related to anti-crisis phenomena.

2. Intellectual and personnel – determines primarily the intellectual and professional composition of personnel. The program of intellectual and personnel components of economic security should cover both interconnected and independent areas of activity of a particular business entity.

3. Technical and technological – provides for an analysis of the technology market regarding the production of products of a similar profile of a certain enterprise.

4. Political and legal – covers the following elements of organizational and economic direction: analysis of threats of negative impacts; assessment of the current level of provision; planning (program) of complex measures by specialized divisions of the enterprise; implementation of resource planning; planning of the work of the relevant functional divisions of the enterprise.

5. Informational - involves the collection of all types of information related to the activities of the business entity and the analysis of the information obtained in compliance with generally accepted principles.

6. Security - in the anti-crisis management program must:

- ensure the physical and moral safety of employees;
- guarantee the safety of the property and capital of the enterprise;
- guarantee the security of the information environment of the enterprise;
- ensure a favorable external business environment.

7. Environmental - must guarantee the safety of society from business entities engaged in production and commercial activities.

One of the components of the economic security of the enterprise is environmental security, which consists in compliance with the norms of current environmental legislation and reducing costs from environmental pollution.

Inefficient use of natural resources reduces the economic efficiency of enterprises due to overspending of raw materials, and harms the environment due to a large amount of waste. Also, the amount of capital investments and current expenses for environmental protection have a direct positive impact on the financial results of enterprises before taxation. This dependence is a confirmation of the feasibility of introducing environmentally friendly technologies by enterprises, which will ensure an increase in the economic effect of their activities [3,4].

Ensuring the environmental safety of enterprises is the basis of their economic well-being, since enterprises entering international markets of cooperation are forced to obtain an appropriate certificate of environmental safety.

Список використаних джерел

1. Артюх-Пасюта О., Мілька А. Теоретичні аспекти визначення екологічної безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. вип. 25. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-33>.

2. Васюткіна, Н., Ватащук, В. Фактори впливу на формування системи економічної безпеки підприємства в умовах динамічності конкурентного середовища. *Економіка та суспільство*, 2024. Вип. 68. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-39>.

3. Олейник В.В., Скороход І.С. Екологічна складова системи економічної безпеки підприємств України в умовах європейської інтеграції. URL : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4512/4/8459.pdf>.

4. Судакова О.І., Судакова Д.А. Забезпечення екологічної безпеки виробничих підприємств. URL : http://www.confcontact.com/20110629/2_sudakova.php.

Немировський Ф. В.,

УДК 338.2

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського», м. Київ

ОБ'ЄКТИ ТА СУБ'ЄКТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Економічна безпека підприємства є важливим елементом забезпечення стабільності та конкурентоспроможності в умовах глобалізації та цифровізації. Оскільки економічне середовище стає все більш складним і змінним, підприємства змушені активно адаптувати свої системи управління безпекою, зокрема через інтеграцію інформаційних та інноваційних ресурсів. Одним з ключових аспектів є визначення об'єктів та суб'єктів економічної безпеки, адже саме вони безпосередньо впливають на здатність підприємства реагувати на зовнішні та внутрішні загрози. Цей аналіз є важливим для створення ефективної системи управління безпекою, що дозволяє не лише захищати існуючі ресурси, але й активно інвестувати в їх розвиток і модернізацію.

Кухар О., Кравчик Ю., Бречко О. [1] вважають, що "об'єктом економічної безпеки підприємств є стабільний економічний стан бізнес-одиниці, який не перевищує критичних рівнів у галузевому розрізі".

Панченко В. А. [3] під основними об'єктами системи економічної безпеки підприємства розуміє: фінансові ресурси, інформація, персонал, майнові цінності, правове забезпечення діяльності тощо.

У свою чергу Труш М. С., Труш О. В., Радзівілов Г. Д., Толюпа С. В. [4] стверджують, що "об'єктом захисту системи економічної безпеки підприємства в цілому виступає стійкий економічний стан його діяльності в поточному та перспективному періодах".

Більш детальну характеристику наводять Онищенко О. В., Яценко Н. М., Гончаренко Н. О. [2], які вважають, що основними об'єктами захисту системи управління економічною безпекою є: продукція підприємства, персонал, комерційні таємниці та внутрішня інформація, інтелектуальна власність, фінансові ресурси, основні оборотні та виробничі фонди, нематеріальні активи, репутація підприємства.

На основі аналізу підходів до визначення об'єктів економічної безпеки підприємства можна стверджувати, що об'єктами механізму управління економічною безпекою підприємства є всі складові, що безпосередньо або опосередковано впливають на його стабільність та захищеність: фінансові ресурси, інформаційні ресурси, інноваційні ресурси, людські ресурси, матеріальні активи, нематеріальні активи, правове забезпечення. Особливу увагу слід приділяти інформаційним і інноваційним компонентам, які є ключовими в умовах цифровізації бізнес-середовища.

Після визначення об'єктів механізму управління економічною безпекою підприємства, важливо перейти до аналізу суб'єктів, які безпосередньо відповідають за його реалізацію. Саме суб'єкти відіграють ключову роль у забезпеченні ефективної взаємодії між різними елементами системи, що сприяє досягненню цілей економічної безпеки. Розглянемо, хто саме є головними суб'єктами цього процесу.

Онищенко О. В., Яценко Н. М., Гончаренко Н. О. [2] "суб'єкти системи управління економічною безпекою можна поділити на внутрішні (працівники підприємства) та зовнішні (держава та її інститути, банки, конкуренти, посередники, споживачі, постачальники)".

Панченко В. А. [3] виділяє такі суб'єкти економічної безпеки підприємства: "особи, підрозділи, служби, органи, відомства, установи, що безпосередньо займаються забезпеченням його безпеки".

Кухар О., Кравчик Ю., Бречко О. [1] відзначають, що "суб'єктом економічної безпеки підприємств є відповідальна управлінська ланка, що діє в межах компетенції та повноважень, визначених службовими інструкціями".

Хринюк О. С., Корчовна М. Р. [5] вважають, що суб'єктами механізму забезпечення економічної безпеки "виступають держава та її інститути (міністерства, відомства, податкові й митні органи, біржі, фонди і страхові компанії), а також підприємства, установи й організації як державного, так і приватного сектора економіки".

На думку Труш М. С., Труш О. В., Радзівілов Г. Д., Толюпа С. В. [4] суб'єктом системи економічної безпеки підприємства виступають: "внутрішні (фахівці, які безпосередньо долучені до здійснення захисту економічної діяльності підприємства) та зовнішні (суб'єкти інституційного середовища діяльності підприємства, які забезпечують захист відповідного об'єкта) суб'єкти".

Тож, вважаємо, що варто виділяти наступні суб'єкти механізму управління економічною безпекою підприємства:

Внутрішні суб'єкти: працівники підприємства, керівництво, служби безпеки, фінансові та ІТ-департаменти (забезпечують безпосередній захист ресурсів підприємства).

Зовнішні суб'єкти: держава та її інститути, податкові органи, фінансові організації, конкуренти, постачальники та споживачі (впливають на економічний стан підприємства через регуляторне та конкурентне середовище).

Вважаємо, що цей підхід підкреслить важливість інтеграції внутрішніх та зовнішніх суб'єктів у забезпеченні ефективної економічної безпеки, з особливою увагою до їхньої взаємодії у контексті інформаційної та інноваційної складової.

Отже, для ефективного управління економічною безпекою підприємства необхідно чітко ідентифікувати та інтегрувати ці компоненти, особливо з огляду на важливість інформаційних та інноваційних аспектів. Такий комплексний підхід забезпечує стійкість і конкурентоспроможність підприємства у сучасному економічному середовищі.

У результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що ефективне управління економічною безпекою підприємства вимагає чіткої ідентифікації об'єктів та суб'єктів безпеки. Об'єкти економічної безпеки охоплюють фінансові, інформаційні, матеріальні та нематеріальні ресурси, які безпосередньо впливають на стабільність і розвиток підприємства. Водночас інтеграція внутрішніх і зовнішніх суб'єктів, таких як працівники підприємства, державні органи, фінансові установи та конкуренти, є необхідною для забезпечення ефективного захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз. Такий комплексний підхід дозволяє створити систему управління економічною безпекою, що забезпечує підприємству стійкість і конкурентоспроможність в умовах постійних змін у бізнес-середовищі.

Список використаних джерел

1. Kukhar O., Kravchuk Y., Brechko O. Digital transformation as a factor in ensuring economic security of enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. № 9(5). С. 143–152.
2. Онищенко О. В., Яценко Н. М., Гончаренко Н. О. Роль економічної безпеки у стратегічному управлінні промисловим підприємством. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія: "Економічні науки". 2022. № 4.
3. Панченко В. А. Основні елементи системи економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 3.
4. Труш М. С., Труш О. В., Радзівілов Г. Д., Толюпа С. В. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства. *Моделювання та інформаційні системи в економіці*. 2021. № 101. С. 146–161.
5. Хринюк О. С., Корчовна М. Р. Система забезпечення економічної безпеки підприємства: основні елементи. *Ефективна економіка*. 2015. № 3.

Nefedov, K. E.,

УДК 338.24:65.018

Undergraduate of Finance,
Banking, Insurance and Stock Market,
Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya

Kisilova, I. Yu.,

Candidate of Physical and Mathematical
Sciences, Associate Professor, Associate Professor
of Finance, Banking, Insurance and Stock Market,
Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya

PRINCIPLES AND CONCEPT OF FORMING AN ENTERPRISE'S ECONOMIC SECURITY SYSTEM

Management of economic security of the enterprise ensures the effectiveness of the enterprise's activities in the current period of operation and in the long term. At the same time, management can be carried out only under the conditions of forming its integral system, which is designed to solve the main management tasks. That is why a necessary condition for ensuring the effectiveness of the activities of enterprises is the formation of a system of economic security management [1].

Economic security is a universal category that reflects the security of subjects of socio-economic relations at all levels, starting with the state and ending with each of its citizens. Economic security of an enterprise is the security of its activities from the negative effects of the external environment, as well as the ability to quickly eliminate various threats or adapt to existing conditions that do not negatively affect its activities.

The need to form a system of economic security of industrial enterprises is due to the following factors: the constant interaction of industrial enterprises with environmental factors as the main source of threats that can cause a destabilizing effect on their activities; the presence of weaknesses in the activities of industrial enterprises and the possibility of developing measures to eliminate them in a timely manner; economic security management is the main reserve for optimizing the main production processes of industrial products; the requirements of a market economy for ensuring economic security as a factor of sustainable development of enterprises and ensuring their competitiveness. A comprehensive system of economic security of an enterprise is a set of interrelated measures of an organizational and legal nature carried out by special bodies, services, and divisions of a business entity aimed at protecting the vital interests of an individual, enterprise, and the state from unlawful actions by real or potential individuals or legal entities that can lead to significant economic losses and ensure economic growth in the future [2, p. 252-253].

The concept of economic security of an enterprise defines the main goals, principles and methods, subjects and objects, as well as a set of organizational and practical measures for the timely detection and prevention of both external and internal threats to the financial and economic activities of an enterprise, the protection of its interests in interaction with other economic entities, as well as law enforcement and special bodies and justice bodies. The concept is the methodological basis for building an economic security system for an enterprise and is intended for use in planning and implementing appropriate measures. The main goals of ensuring the economic security of an enterprise are the participation of economic security units together with other units in achieving maximum stability of the enterprise's functioning and creating the most favorable conditions for its further development by preventing possible threats and negative impacts on financial and economic activities [3, p. 60-61].

The organization of measures related to the economic security of an enterprise is based on the following basic principles [4, p. 318-319]:

1) systematicity - the creation of a security system that would ensure the protection of the enterprise, its property, personnel, information, various areas of activity from dangers and threats, force majeure circumstances. All employees of the enterprise must participate in ensuring the security of the enterprise. The organizational form of the complex use of forces and means should be the enterprise security program;

2) timeliness - the identification of various destructive factors, the taking of measures to prevent their harmful effects and damage to the enterprise;

3) continuity - the security system must be built so that it operates constantly, protecting the interests of the enterprise in conditions of risk;

4) planning - organization in the functioning of the security system. Activities to ensure security are organized on the basis of a single plan, defined in a comprehensive program and specific plans for individual areas and subtypes of security.

The purpose of forming an enterprise's economic security system is to eliminate or minimize the impact of external and internal threats on the enterprise and personnel, including financial, material, information, and human resources, by applying special economic, legal, and organizational measures. It should be noted that the leading role in ensuring economic security belongs to economic, legal, and organizational measures, and other measures (technical, physical, etc.) are of an auxiliary nature.

The main tasks of the economic security system of an enterprise include [3, p. 63-64; 4, p. 319-320; 5]:

- prevention and timely detection of potential and real threats to the enterprise, taking measures to neutralize them;

- search for ways and means necessary to ensure the economic security of the enterprise;

- organization of interaction with law enforcement and regulatory authorities in order to predict and stop offenses that are directed against the interests of the enterprise;
- creation of the enterprise's own security service.
- ensuring the economic efficiency of the economic activity of the business entity, its financial stability and financial independence;
- protection of the enterprise's employees, its capital, property, legal rights and commercial interests from unlawful encroachments by competitors and criminal groups;
- collection and analysis of the necessary information for the development of effective and efficient management decisions on the strategy and tactics of developing the enterprise's economic security system;
- ensuring high competitiveness of products, goods and services based on effective management and marketing of the company;
- collection, analysis and evaluation of information about partners, competitors, clients, other individuals and legal entities in order to take preventive measures and prevent real and possible threats to economic security;
- ensuring the safety of material assets, funds and information that constitute commercial, business and other secrets protected by law;
- other tasks aimed at ensuring the economic security of the enterprise and its sustainable development.

The effective functioning of the economic security system of the enterprise will make it possible to ensure a high level of economic security, and will also determine the final result of the enterprise's activities - profit. The proposed concept and principles of forming the economic security system of the enterprise will contribute to ensuring the achievement of the goals and fulfillment of the tasks of the system.

References

1. Пристемський О.С. Основи формування економічної безпеки. URL: https://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/86_2013/60.pdf.
2. Витвицька О.Д., Сливінська О.Б. Основи формування системи управління економічною безпекою підприємства. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 3. С. 251-255.
3. Штулер І.Ю., Шевченко Д.В. Сутність економічної безпеки та її система управління. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. №11 (233). С. 59-71.
4. Рудніченко, Є., Яремчук, О., Гайдук, О., Петяк А. Економічна безпека підприємства: теоретичні основи і сучасний погляд. *Development Service Industry Management*, 2024. №4. С.316–320. URL : [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8\(47\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8(47)).
5. Захаров О.І. Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки підприємств. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/zakharov_0001.pdf.

Пархаєва Н. В.,
канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри торговельного
підприємництва та логістики,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

УДК 339.138:004(477)
DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.12>

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОДАЖУ В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

В умовах високого рівня конкуренції перед операторами роздрібного ринку України з особливою актуальністю постає питання пошуку інноваційних і нестандартних інструментів впливу на споживача. За даними NielsenIQ (2024), обсяг українського ринку FMCG у 2023 році зріс на 17% у порівнянні з 2022 роком, що свідчить про його високу динамічність і посилення боротьби за покупця [1].

Між тим, згідно з Future Consumer Index (EY, 2024), підприємствам торгівлі слід забезпечити перехід до нових бізнес-моделей організації продажу з урахуванням більш лояльного відношення до питань конфіденційності. За наведеними у дослідженні даними, 72% українських споживачів вважають важливим отримувати детальну інформацію про походження товару та прозорість ланцюга постачання [2]. Іншими словами, можливість відстежувати шлях товару на споживчому ринку, повна прозорість дій виробників і ритейлерів має стати предметом надбання соціуму та передумовою формування споживчого попиту.

Слід враховувати також той факт, що сучасний споживач більше не керується лише ціною. За даними дослідження Kantar Ukraine (2024):

- 61% клієнтів перед покупкою порівнюють характеристики товарів онлайн;
- 54% споживачів звертають увагу на екологічність і соціальну відповідальність бренду;
- 47% покупців очікують отримати персоналізовані знижки або інклюзивні пропозиції [3].

Отже, на даний час значна частина споживачів в Україні приділяє пильну увагу своїй купівельній поведінці: клієнти підприємств роздрібною торгівлі схильються до переоцінювання цінностей і нічого не приймають як належне. Купуючи товар, вони розглядають не стільки його вартість, а співвідношення "ціна – якість", його походження та користь, що саме і визначає необхідність прозорості усього процесу постачання й продажу. Проте значна частина вітчизняних торговельних компаній продовжує працювати за традиційними підходами, які базуються на агресивній рекламі, нав'язуванні товару та максимальному тиску на клієнта. Така модель уже втрачає ефективність у нинішніх умовах, коли споживач стає більш вимогливим, інформованим та ціннісноорієнтованим.

У зв'язку з чим, необхідність трансформації підходів до організації продажу призводить до вирішення підприємствами роздрібною торгівлі, які орієнтують

свою діяльність на кінцевого споживача, двох важливих завдань: вивчення якісних змін у поведінці аудиторії для оптимізації асортименту товарів і впровадження відповідних нових технологій продажу для забезпечення довгострокових конкурентних переваг. Наприклад, компанія "АТБ-Маркет", яка у 2024 році посіла перше місце серед роздрібних мереж України за обсягами продажів, активно застосовує data-driven підходи: аналізує мільйони чеків і онлайн-поведінку клієнтів для прогнозування попиту та формування персоналізованих пропозицій.

Оператори роздрібного ринку України змінюють підходи до самого продажу – від класичних технік до інноваційних моделей. Відомо, що класична модель продажу, яка й досі поширена на українському ринку, передбачає етапи: підготовка, звернення до клієнта, встановлення контакту, з'ясування потреб, презентація товару, робота із запереченнями, закриття угоди, адміністрування. Хоча ця технологія залишається основою роботи продавців, вона вже не відповідає сучасним вимогам, і сьогодні покупці очікують відкритості, прозорості та персоналізованого сервісу.

Таким чином, при формуванні асортименту та побудові комунікацій підприємства роздрібною торгівлі повинні враховувати цінності покупця: походження товару, його користь для здоров'я, відповідність етичним нормам, а також оптимальне співвідношення "ціна – якість". Це означає, що компанії мають переходити до нових бізнес-моделей, де лояльність формується через довіру, а не через агресивний маркетинг.

Із широкого спектру інноваційних підходів можна виділити та рекомендувати кілька найбільш ефективних моделей продажу для операторів українського роздрібного ринку [4, 5]:

1. Консультативний продаж. Ця техніка базується на розумінні проблем та потреб клієнта. Продавець виступає не як "агент продажу", а як експерт-консультант. Наприклад, у продовольчій торговельній мережі "Сільпо" впроваджено навчальні програми для персоналу, які дозволяють продавцям надавати консультації щодо органічних продуктів і спеціальних дієт, а це, у свою чергу, підвищує довіру клієнтів.

2. Модель активного маркетингу AIDA. Модель AIDA (Attention – Interest – Desire – Action) фокусується на створенні емоційного зв'язку з клієнтом. Вона особливо ефективна у випадках імпульсивних покупок. Наприклад, мережа супермаркетів "Varus" у 2023 році почала активно використовувати AR-технології у своїх мобільних додатках: інтерактивні акції та візуалізація товарів у 3D сприяють формуванню бажання купівлі.

3. Метод аргументації ціни. Суть техніки полягає у демонстрації цінності продукту, що виправдовує його ціну. У цьому контексті важливим є підхід "total cost of ownership" – коли покупцю пояснюють довгострокові вигоди від купівлі. Наприклад, торговельна мережа "Епіцентр К" застосовує цей метод під час продажу побутової техніки, обґрунтовуючи енергоефективність як спосіб економії у майбутньому.

4. SPIN-продажі. Методика SPIN (Situation, Problem, Implication, Need-payoff) є особливо актуальною для продажу товарів із високою ціною. Вона допомагає побудувати діалог, у якому клієнт самостійно доходить до рішення про необхідність купівлі – найбільш поширений підхід у роздрібних магазинах fashion-сегменту.

5. Кредитування та фінансові сервіси. У сучасних умовах війни та зниження купівельної спроможності цей метод набуває особливого значення. Наприклад, маркетплейс "Rozetka" у партнерстві з банками пропонує миттєві онлайн-кредити та розстрочку на товари високої цінової категорії, що стимулює продажі дорогих продуктів.

У підсумку: сучасна роздрібна торгівля в Україні перебуває на етапі глибокої трансформації. Для забезпечення стійких позицій у конкурентному середовищі підприємствам роздрібно́ї торгівлі необхідно:

- відходити від агресивних класичних методів продажу;
- впроваджувати клієнтоорієнтовані технології;
- використовувати інноваційні інструменти персоналізації та цифровізації;
- підвищувати прозорість усіх бізнес-процесів.

В умовах, коли споживач стає більш поінформованим і вибагливим, успіх підприємства визначається не тільки ціною товару, а якістю взаємодії з клієнтом. Саме це дозволяє формувати довгострокову лояльність і створювати унікальні конкурентні переваги.

Список використаних джерел

1. NielsenIQ. (2024). *FMCG Market Overview in Ukraine. Ukrainian Retail Trends 2024*. URL: https://nielseniq.com/global/en/insights/global-markets/ukraine/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 3.09.2025).

2. EY Future Consumer Index. (2024). *Consumer optimism on the rise but connecting with the independent consumer heralds a new challenge for retailers and brands*. URL: https://www.ey.com/en_gl/newsroom/2024/05/ey-future-consumer-index-consumer-optimism-on-the-rise-but-connecting-with-the-independent-consumer-heralds-a-new-challenge-for-retailers-and-brands (дата звернення: 3.09.2025).

3. Kantar Ukraine. (2024). *Digital Transformation in FMCG Retail*. URL: https://cases.media/en/kantar_ukraine/articles?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 3.09.2025).

4. De Borja Dias, Ricardo Garcez. (2024). Consultative Selling Techniques and Coaching for real Estate Brokers: Applying NLP and Leadership Tools to Enhance Team Performance. *Lumen et Virtus, [S. l.]*, v. 15, n. 42, 2024. DOI: 10.56238/levv15n42-082 (дата звернення: 5.09.2025).

5. Жученя К. (2021). Продайте це негайно: основні етапи й техніки продажу. URL: <https://happymonday.ua/osnovni-etapy-j-tehniky-prodazhu> (дата звернення: 3.09.2025).

Сук П. Л.,

УДК 657

д-р екон. наук, професор,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Відокремлений підрозділ Національного
університету біоресурсів і природокористування
України "Ніжинський агротехнічний
інститут", м. Ніжин

DOI: <https://doi.org/10.64076/ihrc250910.13>

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ДОХОДУ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Щоб здійснювати діяльність суб'єкти господарювання повинні використовувати витрати.

Витрати, що відображаються у фінансових результатах не у періоді здійснення, а у наступних періодах, є витратами майбутніх періодів (далі – ВМП).

У Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності визначено, що ВМП – це витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів [1].

Згідно Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій до ВМП включають витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

Обліковують ВМП на рахунку 39 "Витрати майбутніх періодів", за дебетом якого ВМП накопичуються, а за кредитом – вони списуються (розподіляються) та включаються до складу витрат звітного періоду [2; 3].

ВМП показуються в активі Балансу (Звіту про фінансовий стан) (форма № 1) у статті "Витрати майбутніх періодів" (код рядка 1170), у розділі II "Оборотні активи" [1; 4].

У наступні періоди ВМП відраховують за спеціальними методами. Їх є різна кількість. Можна використовувати, наприклад, метод розподілу ВМП на основі чистого доходу від реалізації готової продукції.

Відповідно до НП(С)БО 9 "Запаси" готова продукція – це продукція, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом [5].

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі платежів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів [4; 6].

Чистим доходом (виручкою) від реалізації готової продукції є різниця між доходом від реалізації готової продукції і наданими знижками, доходами, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податками і зборами.

У Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) показується тільки чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (код рядка 2000), а дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), податок на додану вартість, акцизний податок (збір), інші збори або податки з обороту не наводяться [1; 4].

У формі № 2 Звіту про фінансові результати, що використовувалась раніше відображались за окремими статтями "Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" (код рядка 010), "Податок на додану вартість" (код рядка 015), "Акцизний збір" (код рядка 020), вільний рядок застосовувався для інших зборів або податків з обороту (код рядка 025) та "Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" (код рядка 035) [7].

Облік доходу (виручки) від реалізації готової продукції здійснюють на субрахунок 701 "Дохід від реалізації готової продукції" рахунку 70 "Доходи від реалізації".

За кредитом субрахунку 701 (рахунку 70) наводиться збільшення (одержання) доходу від реалізації готової продукції, за дебетом – належна сума непрямих податків (акцизного податку, податку на додану вартість та інших, передбачених законодавством); результат операцій перестрахування (у кореспонденції з субрахунком 705 "Перестрахування"); результат зміни резервів незароблених премій (у страхових організаціях); та списання у порядку закриття на субрахунок 791 "Результат операційної діяльності" або рахунок 79 "Фінансові результати" [2; 3].

Чистий дохід (виручку) від реалізації готової продукції обчислюють за формулою:

$$\text{ЧД(В)РГП} = \text{Д(В)РГП} - \text{НД} - \text{ДДНК(П)} - \text{П} - \text{З}, \quad (1)$$

де: ЧД(В)РГП – чистий дохід (виручка) від реалізації готової продукції; Д(В)РГП – дохід (виручка) від реалізації готової продукції; НД – надані знижки; ДДНК(П) – доходи, що за договорами належать комітентам (принципалам); П – податки; З – збори.

Річна сума розподілу ВМП за методом на основі чистого доходу від реалізації готової продукції визначається як добуток суми розподілу ВМП на

коефіцієнт розподілу ВМП, який підраховується діленням чистого доходу від реалізації готової продукції за відповідні періоди на плановий обсяг чистого доходу від реалізації готової продукції за увесь період.

Розрахунок методу розподілу ВМП на основі чистого доходу від реалізації готової продукції роблять за формулами:

$$PCP_{BMP} = CP_{BMP} \times KPBMP, \quad (2)$$

де: PCP_{BMP} – річна сума розподілу ВМП; CP_{BMP} – сума розподілу ВМП; $KPBMP$ – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$KPBMP = OCHDVRGP : POCHDVRGP, \quad (3)$$

де: $OCHDVRGP$ – плановий або фактичний обсяг чистого доходу (виручки) від реалізації готової продукції за окремі періоди; $POCHDVRGP$ – плановий обсяг чистого доходу (виручки) від реалізації готової продукції за увесь період.

Дистрибуцію (від англ. *distribution* – розподіл) ВМП за методом на основі чистого доходу від реалізації готової продукції можна обраховувати також за іншим варіантом:

$$PCP_{BMP} = OCHDVRGP \times KPBMP, \quad (4)$$

$$KPBMP = CP_{BMP} : POCHDVRGP. \quad (5)$$

Прораховувати розподіл ВМП можна двома способами методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції: 1) із первісної (початкової) суми ВМП; 2) із залишкової (поточної) суми ВМП.

На прикладі розрахуємо метод розподілу ВМП на основі чистого доходу від реалізації готової продукції.

Приклад. Початкова (первісна) сума ВМП – 102000 грн, строк розподілу – 8 років. Протягом цього періоду передбачається отримати 320000 грн чистого доходу від реалізації готової продукції, у тому числі: за 1-й рік – 78000 грн, за 2-й рік – 64000 грн, за 3-й рік – 55000 грн, за 4-й рік – 42000 грн, за 5-й рік – 39000 грн, за 6-й рік – 20000 грн, за 7-й рік – 15000 грн, за 8-й рік – 7000 грн.

Показники коефіцієнтів розподілу ВМП становлять: за 1-й рік – 0,2437 ($78000 : 320000 = 0,2437$), за 2-й рік – 0,2000 ($64000 : 320000 = 0,2000$), за 3-й рік – 0,1718 ($55000 : 320000 = 0,1718$), за 4-й рік – 0,1313 ($42000 : 320000 = 0,1313$), за 5-й рік – 0,1219 ($39000 : 320000 = 0,1219$), за 6-й рік – 0,0625 ($20000 : 320000 = 0,0625$), за 7-й рік – 0,0469 ($15000 : 320000 = 0,0469$), за 8-й рік – 0,0219 ($7000 : 320000 = 0,0219$).

Обрахунок методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Включення ВМП у наступні періоди за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від реалізації готової продукції, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	102000	78000	0,2437	24857
2	102000	64000	0,2000	20400
3	102000	55000	0,1718	17523
4	102000	42000	0,1313	13393
5	102000	39000	0,1219	12434
6	102000	20000	0,0625	6375
7	102000	15000	0,0469	4784
8	102000	7000	0,0219	2234
x	Разом	320000	1	102000

Джерело: авторська розробка.

З таблиці 1 можна зробити висновок, що при застосуванні 1-го способу методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції за вісім років здійснюється повний розподіл ВМП.

В таблиці 2 представлено 2-й спосіб (від залишкової (поточної) суми ВМП) розрахунку методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції.

Таблиця 2

Включення ВМП у наступні періоди за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від реалізації готової продукції, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	102000	78000	0,2437	24857
2	77143	64000	0,2000	15429
3	61714	55000	0,1718	10602
4	51112	42000	0,1313	6711
5	44401	39000	0,1219	5412
6	38989	20000	0,0625	2437
7	36552	15000	0,0469	1714
8	34838	7000	0,0219	34838
x	Разом	320000	1	102000

Джерело: авторська розробка.

Як показують дані таблиці 2, при обрахунку методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми

ВМП) в останньому році (34838 грн) ВМП не розподіляються відповідно до коефіцієнту розподілу ВМП, а списуються у витрати періоду.

Висновки. Рахувати розподіл ВМП можна за методом на основі чистого доходу від реалізації готової продукції.

Чистий дохід (виручка) від реалізації готової продукції прораховується як алгебраїчна сума доходу від реалізації готової продукції і наданих знижок, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів [4; 7].

На основі чистого доходу від реалізації готової продукції можна створювати метод розподілу ВМП.

Ессаймент (від англ. *assignment* – розподіл) ВМП можна вираховувати двома способами методу на основі чистого доходу від реалізації готової продукції: 1) із первісної (початкової) суми ВМП; 2) із залишкової (поточної) суми ВМП.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv>.

2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11>.

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”: Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73. Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси” (Наказ Міністерства фінансів України). № 246. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>.

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід” (Наказ Міністерства фінансів України). № 290. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.

7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати” (Наказ Міністерства фінансів України). № 87. (1999). (втратив чинність на підставі Наказу Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0397-99>.

Шакун Є. Д.,

УДК 338.24:614.2

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська
політехніка», м. Чернігів

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛІ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

У сучасних умовах воєнних загроз, соціально-економічної нестабільності та зростання суспільних ризиків питання забезпечення фінансово-економічної безпеки сфери охорони здоров'я набуває стратегічного значення та постає ключовим напрямом дослідження і практичної діяльності. Медичні заклади є важливою складовою національної економіки і соціально орієнтованими інституціями, що забезпечують збереження людського капіталу, підтримання соціальної стабільності та створення передумов для економічного зростання.

Існуючі наукові підходи до аналізу та оцінки фінансово-економічної безпеки медичних установ залишаються фрагментарними. Більшість із них зосереджуються на окремих аспектах фінансового чи організаційного управління та не враховують комплексності, багаторівневості й специфіки функціонування медичних закладів як суб'єктів господарської та соціальної системи. У цьому контексті особливої актуальності набуває завдання розроблення цілісної моделі фінансово-економічної безпеки, яка б інтегрувала різні її складові – фінансову, інвестиційну, технологічну, кадрову, нормативно-правову та управлінсько-інституційну – та забезпечувала можливість прогнозування впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, підвищуючи адаптивність і стійкість сфери охорони здоров'я в умовах кризових трансформацій.

У науковій літературі [1; 2; 4] поняття фінансово-економічної безпеки трактується як здатність економічної системи зберігати стабільність функціонування, забезпечувати ефективність використання ресурсів та досягати стратегічних цілей розвитку навіть за умов дії внутрішніх і зовнішніх загроз. Такий підхід передбачає не лише захист від негативних факторів, а й створення механізмів адаптації до динамічного середовища. У сфері охорони здоров'я ця проблематика набуває специфічного змісту, оскільки медичні заклади водночас виконують функції суб'єктів господарської діяльності та соціально значущих інституцій, що безпосередньо впливають на якість і тривалість життя населення.

Тому забезпечення фінансово-економічної безпеки в охороні здоров'я потребує інтеграції кількох концептуальних підходів:

- економічної безпеки підприємства, що визначає здатність до стійкого функціонування в умовах конкуренції та ризиків;
- фінансової стабільності, яка акцентує на оптимальності використання ресурсів і збереженні ліквідності;
- соціальної відповідальності, орієнтованої на виконання суспільно значущої місії медичних установ.

Поєднання цих концепцій дозволяє сформувати більш комплексне уявлення про сутність і структуру фінансово-економічної безпеки у сфері охорони здоров'я та визначити напрями її практичного забезпечення.

Провідним інструментом аналізу виступає системний підхід, який дозволяє розглядати заклад охорони здоров'я як цілісну систему з багатьма взаємопов'язаними складовими. Враховуємо, що "система фінансово-економічної безпеки закладу охорони здоров'я – цілісне утворення, якому притаманна мета функціонування, сукупність компонентів, які взаємодіють між собою і в поєднанні формують середовище, в якому медична установа має здатність забезпечити власну стабільну діяльність, захист активів, їх ефективне використання, протидіяти негативному впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, надавати якісні медичні послуги та виконувати соціальну функцію" [1, с.193].

На думку сучасних науковців, "системний підхід в дослідженні об'єктів реалізується за допомогою системного аналізу, який стосовно досліджень в системі охорони здоров'я слід розглядати як сукупність методів і засобів розроблення, прийняття і обґрунтування рішень в процесі досліджень, утворення систем медичних закладів та управління ними" [2, с.44]. Його застосування дає можливість не лише ідентифікувати ризики, а й оцінювати їхній вплив на функціонування всієї системи охорони здоров'я, що є критично важливим в умовах воєнних і поствоєнних трансформацій.

Доповненням до системного підходу в дослідженні фінансово-економічної безпеки сфери охорони здоров'я є структурно-функціональний підхід, який дозволяє глибше зрозуміти, як взаємодіють між собою різні елементи системи медичного закладу та які функції вони виконують. Наприклад, навіть за достатнього фінансування заклад може бути вразливим, якщо кадрова або технологічна підсистема неефективно функціонує. Кожна підсистема виконує свою роль, але її результативність залежить від роботи інших. Зокрема, інвестиційні рішення впливають на технологічне оновлення, технологічні

інновації вимагають належної кваліфікації кадрів, фінансова стабільність залежить від ефективності управлінських процесів тощо.

Структурно-функціональний підхід розглядає заклад охорони здоров'я як цілісну соціально-економічну систему, яка складається з взаємопов'язаних структурних елементів (підсистем) і виконує певні функції для досягнення стратегічної мети – забезпечення якісних медичних послуг при фінансовій стабільності та економічній безпеці. Медичний заклад розглядається як цілісний організм, де ефективність фінансово-економічної безпеки залежить від узгодженої роботи всіх елементів.

Практичне застосування структурно-функціонального підходу дозволяє визначити окремі підсистеми в структурі системи безпеки закладу охорони здоров'я: фінансову, інвестиційну, технологічну, кадрову, нормативно-правову, управлінсько-інституційну. Це уможливлює подальший аналіз функціональних залежностей цих підсистем, виявлення слабких ланок з метою розробки комплексної моделі управління фінансово-економічної безпеки медичного закладу. У підсумку, структурно-функціональний підхід дозволяє розробити комплексну модель управління фінансово-економічною безпекою медичного закладу, оптимізувати розподіл ресурсів, щоб забезпечити стійкість системи, осилити ризик-менеджмент та підвищити ефективність управлінських рішень, інтегруючи всі рівні діяльності – від державної політики до внутрішніх процесів у закладі.

В поєднанні системний та структурно-функціональний підходи забезпечують багатовимірне бачення проблеми, дозволяють розробити більш ефективні моделі управління ризиками та сприяють підвищенню адаптивності й стабільності системи охорони здоров'я в цілому.

Таким чином, у сучасних умовах воєнних викликів, соціально-економічної нестабільності та підвищення суспільних ризиків забезпечення фінансово-економічної безпеки сфери охорони здоров'я є одним із ключових завдань державної політики, управлінських рішень та наукових досліджень. Стійке функціонування медичних закладів визначає не лише ефективність національної економіки, а й рівень соціальної стабільності, якість життя населення та відтворення людського капіталу.

У підсумку, формування комплексної моделі фінансово-економічної безпеки у сфері охорони здоров'я є не лише науковим, а й стратегічним завданням. Її реалізація дозволить зміцнити стійкість медичних установ, забезпечити ефективне управління ризиками, підвищити якість та доступність медичних послуг, сприяти соціально-економічній стабільності та розвитку держави загалом.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку практичних індикаторів оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки, а також створення інноваційних інструментів управління ризиками в умовах воєнних і поствоєнних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Бондарчук, Н., Гуменчук М. (2016). Сутність фінансово-економічної безпеки підприємства та необхідність її забезпечення. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_11_10 (дата звернення 29.08.2025).
2. Дубина М. В., Гонта О. І., Шакун Є. Д. Система фінансово-економічної безпеки закладу охорони здоров'я: сутність та особливості функціонування. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 4(40). С. 187-201.
3. Організація діяльності закладу охорони здоров'я : навч. посібник / за ред. Шкільняка М. М., Желюк Т. Л. Тернопіль : Крок, 2021. 516 с.
4. Повзун, Д. І. (2020). Фінансово-економічна безпека як основна складова соціально-економічного розвитку регіону. *Ефективна економіка*. 2020. №8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8122>. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.8.155> (дата звернення 20.08.2025).

СЕКЦІЯ 10. ІНОЗЕМНІ МОВИ

SECTION 10. FOREIGN LANGUAGES

Бондаренко І. Г.,

УДК 811.111'42

викладач,

Морехідний фаховий коледж імені О. І. Маринеска

Національного університету "Одеська морська

академія", м. Одеса

ДИСКУРС МОДИ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Вивчення інституційно-обумовленої комунікації посідає важливе місце у сучасній лінгвістиці, оскільки дозволяє краще зрозуміти механізми та способи буття певного інституту.

Індустрію моди слід розглядати як феномен, який з одного боку, має знакову (семіотичну) природу, а, з іншого – дискурсивну, де дискурс – обумовлений системою соціокультурних обмежень процес конструювання знання про те чи інше явище культури. За такого підходу мода як сукупність смислів є продуктом дискурсу та простором його втілень.

Мода як дискурсотворчий фактор постає особливим комунікативним середовищем, інформаційні потоки якого впливають тільки на лінгвокультурні, але й на соціальні процеси.

Актуальність дослідження дискурсу моди як різновиду інституційного спілкування викликана інтересом сучасної лінгвістики до опису когнітивно-комунікативної специфіки професійно-обумовленої комунікації.

Мода як феномен характеризується прагматичністю, оскільки передбачає інтенцію впливу, і водночас когнітивністю в силу апеляції до основних концептів свідомості носіїв фешн-культури, про що свідчать фешн-дискурси, фешн-влоги.

Вивчення дискурсу моди в сучасній лінгвістиці потребує застосування лінгвокультурологічного, лінгво-семіотичного, лінгво-аксіологічного, лінгво-когнітивного та структурно-функціонального підходів. Дані напрями розглядають дискурс моди як комунікацію, яка слугує об'єктивації та поширенню культурних феноменів, аксіологічних настанов, семіотичних кодів, та надає певним когнітивним структурам мовну форму.

На думку Я. С. Лисенко, дискурс моди є складним, комунікативним явищем, яке широко застосовує вербальні і невербальні засоби. Дослідниця зосереджується на інтернет-дискурсі моди та виокремлює такі його основні підвиди: інформативний, інструктивний, імідж-визначальний, рекламний [1].

О. М. Шандренко до дискурсивних механізмів моди відносить креативність, жестикуальність, пластичність, співбуттєвість, темпоральність та зазначає, що "дискурсивні практики моди є відображенням інтенції (як свідомого чи підсвідомого наміру), інтуїції культури, доби, часу" [2, с. 136].

У нашому дослідженні під дискурсом моди розуміємо мисленнєво-мовленнєву діяльність людей, занурених у комунікацію про моду, яка відображає реальність і спосіб мислення даного професійного співтовариства. Дискурс моди характеризують інформативність, інституційність, пов'язаність, цілісність, модальність, інтертекстуальність, прецедентність, авторитетність, аксіологічність, жанрова різноманітність.

Потреби та життєві орієнтири, що наві'язуються інститутом моди у вигляді дискурсу моди, втілюються у вигляді концептів FASHION, BEAUTY, ELEGANCE, IDEAL, CONFIDENCE, LOOK, TREND. Подібні компоненти інституційного спілкування слугують підставою для диференціації дискурсу моди від інших типів дискурсів, оскільки включають специфічні для цього інституту ціннісні смисли, орієнтири, правила та норми.

У сучасному дискурсі моди можна виділити чотири основні комунікативні стратегії:

- стратегію презентації, що носить інформативний характер і націлена на поширення актуального для дискурсу моди професійного знання про події світу моди, нові колекції, історію створення та існування брендів тощо;
- стратегію повчання, що втілюється у формі призову, інструкції, рекомендації, та у результаті якої реалізується функція впливу;
- стратегію ідеалізування, що сприяє формуванню ідеї ідеалу як способу існування артефактів моди та окремих особистостей;
- стратегію перетворення, що актуалізує концепти, пов'язані з всілякими перетвореннями людини – зовнішніми, внутрішніми, що стосуються стилю життя.

Для лексичного оформлення англомовних текстів у сфері моди характерним є активне використання термінологічних одиниць (наприклад, назв предметів одягу та його деталей, марок та брендів), а також інтенсифікаторів (really, quite, extremely, gorgeously), розмовних виразів (ahead of the curve, all the rage, dressed to kill, eye for style) та лексичних одиниць з коннотативним (найчастіше, позитивним) значенням (pleasure, luxury, gorgeous, chic, exciting, excellent і т.д.). Крім того, для англомовних влогерів у сфері моди характерним є активне використання запозичень з інших мов, перш за все, з французької, що обумовлено статусом Франції як країни-законодавці моди.

Серед різних факторів, що впливають на продукування дискурсу моди, особливо важливу роль відіграє ціннісний аспект комунікації, який виявляється у формі певних установок, вербалізації оцінних смислів, правил та норм. Не викликає сумнівів, що аксіологія англомовного дискурсу моди визначається

світорозумінням експертів моди та дозволяє виявити ціннісні орієнтири як професійної спільноти загалом, так і кожного її представника. Тому перспективу дослідження бачимо у встановленні мовленнєвих та мультимодальних засобів реалізації оцінки в англomовному дискурсі моди.

Список використаних джерел

1. Лисенко Я.С. Інтернет-дискурс моди: сутність та особливості в сучасному просторі. *Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"*. Додаток 1 до Вип. 5. Том 111 (54). Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". К.: Гнозис, 2014. С. 169 – 174.

2. Шандренко О.М. Інтерпретація моди в контексті дискурсивних практик. *Культура і сучасність*. Київ, 2014. Вип. 2. С. 132-137.

Романов І. І.,

УДК 355.48:378.147=111

канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри мовної підготовки,
Національна академія внутрішніх
справ, м. Київ

Романов І. В.,

канд. військ. наук, старший
науковий співробітник, головний
спеціаліст відділу оборонної роботи,
мобілізаційної підготовки та мобілізації,
Шевченківська районна в місті Києві
державна адміністрація, м. Київ

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: НОВІ ГОРИЗОНТИ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У сучасному світі роль іншомовної підготовки у закладах вищої освіти вже давно вийшла за межі традиційного вивчення. Викладання іноземної мови сьогодні неможливо розглядати без відриву від тих викликів, які з'являються у житті нашої країни та світу. Війна в Україні та загострення міжнародної

безпекової ситуації актуалізували потребу у фахівцях, які володіють не лише загальною, а й спеціалізованою іншомовною лексикою, здатні вести фахову комунікацію за напрямками воєнних злочинів та їх розслідування, військової термінології, міжнародного права, правосуддя тощо. Таким чином, інтеграція даної тематики, а саме "воєнні злочини" й "військова термінологія та основи військової справи", в освітній процес при викладанні іноземної мови набуває неабиякого значення. Така інтеграція відповідає сучасним тенденціям нашого сьогодення, а також дозволяє здобувачам вищої освіти немовних спеціальностей ознайомлюватися із лексичними одиницями та понятійним апаратом з даних тем, працювати із автентичними текстами та джерелами (офіційні звіти ООН, НАТО, ОБСЄ; інші документи військового змісту), брати участь у міжнародних заходах, освітніх програмах, конференціях та вебінарах з даної проблематики. Більше того, з'являється можливість спілкування із закордонними колегами із професійної сфери на відповідні теми.

Також, військова тематика та питання воєнних злочинів має і емоційну значущість для наших здобувачів вищої освіти. В сучасних реаліях, коли наша держава відстоює свою незалежність на полі бою, ми дуже часто стикаємося із даною тематикою. На нашу думку, це в свою чергу формує громадянську позицію, підвищує мотивацію до навчання. Постійна робота із іншомовними джерелами, що стосуються нашої держави та глобальних подій, допомагає здобувачам вищої освіти відчувати практичну цінність здобутих знань.

Військова термінологія є специфічною та багаторівневою системою понять, що охоплює назви військових звань, видів озброєння та техніки, тактичних операцій, структурних підрозділів армії, засобів комунікації, логістичного забезпечення, терміни міжнародних військових місій тощо. Для студентів/курсантів немовних спеціальностей опанування такою лексикою у межах занять з іноземної мови професійного спрямування створює неабияку можливість глибше занурюватися в дану проблематику та ознайомлюватися із іноземними джерелами та читати іноземну літературу. Наразі, інтеграція військової термінології в освітній процес є не лише актуальною, а й необхідною складовою підготовки сучасних фахівців, зокрема сектору безпеки та оборони України. Тому, організація та проведення додаткових факультативних занять за цим напрямком, або введення окремої нової дисципліни "Мовна підготовка" є кроком що сприятиме поглибленому вивченню здобувачами вищої освіти військової термінології та адекватному застосуванню набутих знань.

Окремо, слід звернути увагу на проблематику воєнних злочинів, яка є не менш актуальною ніж військова термінологія. У контексті іншомовної підготовки дана проблематика має не лише освітнє, а й національно-патріотичне, виховне значення. Питання воєнних злочинів стало не лише предметом міжнародно-

правових досліджень та дискусій, а й важливим елементом суспільного діалогу, оскільки, на жаль ми кожен день бачимо систематичні порушення з боку країни агресора по відношенню до наших цивільних громадян, військовослужбовців та військовополонених. Оволодіння здобувачами вищої освіти ключовими термінами та поняттями англійською мовою (e.g. atrocities, casualties, combatant, confinement, cruelty, customs of war, degrading treatment, deprivation, execution, genocide, hostage, humiliation, inhumane treatment, looting, mass killing, mutilation, no quarter, outrage, prisoner of war, recruitment, serious bodily harm, shell-shock, target, torture, tribunal, violation, war crime, warfare тощо) розвиває критичне мислення та правову свідомість майбутніх фахівців немовних спеціальностей. Ознайомлення із міжнародними документами, зокрема Женевськими конвенціями, Римським Статутом Міжнародного кримінального суду, рішеннями міжнародних трибуналів, сприяє формуванню здатності аналізувати та інтерпретувати отриману інформацію розвивати навички критичного аналізу текстів; формувати юридичну культуру та міжкультурну комунікацію; усвідомлювати значення правосуддя і відповідальності у глобальному контексті.

Окрім цього, інтеграція даних тем відкриває нові можливості для міждисциплінарного навчання. Викладачі на заняттях можуть застосовувати кейс-метод, роботу з автентичними матеріалами, моделювання міжнародних судових процесів, дискусії англійською мовою. Це дозволяє створити навчальне середовище, максимально наближене до реальних професійних ситуацій, а також виховати відповідальних громадян, здатних до участі в міжнародному діалозі про безпеку та права людини.

Отже, підводячи підсумки, приходимо до думки, що інтеграція військової термінології та тематики воєнних злочинів в процес вивчення іноземної мови на заняттях у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання має подвійне значення: воно забезпечує формування професійної іншомовної компетентності здобувачів та водночас виховує ціннісне ставлення до проблем миру, справедливості та верховенства права. Такий підхід відкриває нові горизонти для формування іншомовної комунікативної компетентності, а також є основою для розробки спеціалізованих програм, факультативів чи нових дисциплін орієнтованих на підготовку фахівців нового покоління конкурентоспроможних, гнучких і здатних брати участь у міжнародному діалозі щодо безпеки та справедливості.

Список використаних джерел

1. Bondarchuk J. Innovative strategies for learning English during wartime in Ukraine // Reimagining Research in Education & Management (RREM). 2024. – Режим доступу: https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/7085?utm_source.

2. Petrenko S., Zuyenok I., et al. Teaching and learning English at higher educational institutions in Ukraine through pandemics and wartime // збірник ResearchGate. 2023. – Досвід онлайн-та wartime-практик у ЗВО України. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/373612488_teaching_and_learning_english_at_higher_educational_institutions_in_ukraine_through_pandemics_and_wartime.

3. Гриців В.Б. Вивчення іншомовної військової лексики студентами-першокурсниками немовних спеціальностей // Інноваційна педагогіка. Випуск 57. Том 1. 2023. Режим доступу: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/57/part_1/15.pdf.

Стукало О. А.,

УДК 378.14:619

доктор філософії, доцент,
доцент кафедри філології,
Дніпровський державний аграрно-
економічний університет, м. Дніпро

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Глобалізація світової економіки та розширення міжнародних відносин спричиняють зростання ролі іноземних мов у сучасному світі. Протягом останнього десятиліття інтерес до вивчення іноземних мов у нашій країні значно зріс, що підтверджується відкриттям у багатьох вищих навчальних закладах факультетів, де іноземні мови вивчаються як спеціальність, та довгостроковим попитом на цих спеціалістів. Випускники мовних університетів знаходять своє місце у професійному світі як викладачі, лектори, перекладачі тощо. Сьогодні в оголошеннях про роботу спостерігається тенденція запрошувати різних спеціалістів зі знанням однієї-двох іноземних мов. Це свідчить про те, що існує попит на спеціалістів аграрних та технічних спеціальностей з відповідним рівнем знання іноземної мови. У Європі, за інформацією Німецького інституту економічних досліджень, кожен п'ятий працівник використовує знання іноземної мови у професійній діяльності.

Вищезазначене свідчить про те, що знання іноземної мови стає невід'ємною складовою професійної компетентності фахівців з вищою освітою в різних сферах підготовки та робить їх конкурентоспроможними на міжнародному ринку праці. Все це визначає необхідність якісних змін у викладанні іноземних мов студентам нелінгвістичних спеціальностей з метою підвищення рівня їхнього володіння іноземною мовою та можливості її практичного використання в майбутній професійній діяльності.

Існуюча суперечність між зростаючими вимогами до рівня володіння іноземною мовою фахівцями різних спеціальностей та їхнім реальним низьким рівнем знань, неможливістю практично використовувати іноземну мову у професійній сфері доводить необхідність вирішення проблемних питань у іншомовній підготовці студентів та пояснює актуальність цієї проблеми.

Володіння іноземною мовою передбачає не лише опанування словникового запасу, граматики, фонетики, а й культури іноземної мови, яка стає доступною студентам у процесі її вивчення в усіх її аспектах: освітньому, когнітивному, розвивальному та виховному. Іноземна мова для майбутнього спеціаліста є інструментом, за допомогою якого він повинен діяти, переконувати, приймати рішення, створювати сприятливу атмосферу та розуміти культуру іншої країни та менталітет її народу. Оволодіння іноземною культурою означає навчання спілкуванню іноземною мовою. Це спілкування має соціальне, лінгвістичне, педагогічне та психологічне значення.

Основним завданням вивчення іноземної мови є набуття та розвиток мовного спілкування, необхідного для подальшого ефективного спілкування в різних сферах професійної діяльності. Таким чином, іншомовна підготовка студентів має особливе значення, оскільки іноземна мова є не просто засобом спілкування, а водночас і інструментом професійної діяльності.

Важливість спілкування полягає в ефективному спілкуванні, і жодне спілкування неможливе, якщо не мати можливості спілкуватися. Цілком природно, що попит на спілкування високий у цьому постійно мінливому світі. Іноземна мова відіграє вирішальну роль у комунікації та безсумнівно є головним і найважливішим інструментом комунікації в усьому світі. Кожен здобувач вищої освіти повинен докладати зусиль для набуття добрих комунікативних навичок, які є найважливішою передумовою для кар'єрного успіху.

Специфічний внесок іноземної мови в розвиток студента полягає, перш за все, в тому, що в процесі її вивчення він опановує способи формулювання думок та пізнає функціонування мови як засобу комунікації. Іноземна мова впливає на культуру спілкування рідною мовою та є важливим засобом формування різнобічної особистості. Вона наближає середовище освітнього процесу до реальних умов, що створює потребу в знаннях та їх практичному використанні, забезпечує особисту зацікавленість студентів, перехід від пізнавальної мотивації до професійної.

Володіння іноземними мовами відіграє значну роль у формуванні професійного спілкування випускників. Однак слід враховувати, що професійне спілкування не є постійною величиною: воно постійно змінюється під впливом зовнішніх факторів, науково-технічного прогресу тощо.

Вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти вирізняється багаторічними позитивними традиціями, має величезний науково-практичний

потенціал, який постійно розвивається. Донедавна поняття "іноземна мова" як позначення навчальної дисципліни було єдиним загальноприйнятим для всієї системи освіти, незалежно від специфіки цілей навчання іноземним мовам.

Для розвитку професійного спілкування майбутніх, викладач іноземної мови повинен бути не лише особистим взірцем для наслідування, а й вміти організовувати навчальний процес, володіти всім спектром методів, прийомів та засобів навчання, щоб зацікавити студентів предметом та покращити їхні комунікативні навички у цій галузі. Розглянемо деякі аспекти, які повинні бути присутніми в навчальному процесі.

Одним із найважливіших видів навчальної діяльності під час професійно-орієнтованої освіти є читання текстів на професійну тематику. У цьому випадку читання є не лише формою розвитку навичок, а й способом сприйняття інформації про країну, мова якої вивчається, засобом вивчення професійної лексики та термінології.

Отже, спілкування є однією з найважливіших умов існування навчального процесу, а вміло організоване педагогічне спілкування – це шлях до формування всебічно розвиненої творчої особистості, взаємодії спеціалістів сільського господарства, що забезпечує реалізацію процесу обміну знаннями.

Професійно орієнтоване навчання іноземної мови означає навчання, яке базується на врахуванні потреб студентів, що окреслені особливостями майбутньої спеціальності. Володіння студентами іншомовним спілкуванням необхідне для формування професійної іншомовної комунікативної компетенції, рівень розвитку якої має забезпечити успішність процесу комунікації у професійній сфері діяльності майбутнього спеціаліста. У сучасному глобалізованому суспільстві вивчення іноземних мов є нагальною необхідністю, що забезпечить майбутнім спеціалістам можливість відвідувати конференції за кордоном, отримувати гранти, підтримувати міжнародні професійні зв'язки тощо.

Список використаних джерел

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Рада з питань співпраці в галузі культури, Комітет з освіти, Відділ сучасних мов, Страсбург. Київ: Ленвіт, 2007. 262 с.
2. Рощупкина О. А. Професійно орієнтований текст як засіб навчання іноземних студентів. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. 2014. Вип. 24. С. 70–79.
3. Canale M. From communicative competence to communicative language pedagogy. Language and Communication. Ed. By J. Richards & R. Schmidt. England: Longman, 1983. P. 1–48.

СЕКЦІЯ 11. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

SECTION 11. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Гончарук Г. О.,

УДК 37.016:796.011.1

викладач фізичного виховання,
ВСП «Технологічно-промисловий фаховий
коледж» Вінницького національного
аграрного університету, м. Вінниця

Ровінський К. Б.,

викладач фізичного виховання,
ВСП «Технологічно-промисловий фаховий
коледж» Вінницького національного
аграрного університету, м. Вінниця

Галонза О. М.,

викладач фізичного виховання,
ВСП «Технологічно-промисловий фаховий
коледж» Вінницького національного
аграрного університету, м. Вінниця

**ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ФІЗИЧНОМУ
ВИХОВАННІ: ШЛЯХ ДО ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ**

Метою сучасної фахової передвищої освіти є всебічний розвиток особистості, яка здатна до життя в суспільстві, відповідальна та активна. Ця мета досягається через формування ключових компетентностей, що є життєво необхідними для сучасної людини. Серед них — вільне володіння державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, знання у галузі природничих наук, інноваційність, екологічна та інформаційно-комунікаційна компетентності, а також здатність навчатися протягом усього життя. Окрему увагу приділяють громадянським, соціальним, культурним, підприємницьким та фінансовим компетентностям, що включають ідеї демократії, рівності та здорового способу життя. Компетентнісний підхід не заперечує важливості знань, але наголошує на здатності їх практично застосовувати.

Поняття "компетентність" трактується в різних джерелах по-різному, але зазвичай означає здатність використовувати знання та вміння для досягнення певних результатів. Це може бути як психологічна якість, що дає людині впевненість та відчуття успішності, так і досвід, який дозволяє ефективно взаємодіяти з оточенням і вирішувати поставлені завдання.

Фізична культура є невід'ємною складовою освіти, спрямованою на формування фізичного, соціального та духовного здоров'я. Вона готує молодь до активного життя та професійної діяльності, надаючи необхідні знання про зміцнення здоров'я та організацію дозвілля.

Сучасна модернізація освіти вимагає докорінної перебудови фізичного виховання. Діяльність викладача фізичної культури сьогодні зосереджена на вирішенні таких завдань:

- формування системи знань про фізичну культуру та життєво важливих рухових навичок;
- розвиток індивідуальних рухових здібностей;
- виховання цінностей, орієнтованих на фізичне вдосконалення;
- формування потреби в регулярних заняттях спортом;
- виховання моральних і вольових якостей;
- розвиток навичок міжособистісного спілкування.

Саме компетентнісний підхід у галузі фізичної культури допомагає успішно реалізувати ці завдання, сприяючи формуванню ключових компетенцій у студентів. Хоча наразі не існує єдиної думки щодо точної кількості та переліку необхідних компетенцій, цей підхід безперечно є важливим інструментом для підготовки молоді до успішного та здорового життя.

Прояв ключових компетенцій в області фізичної культури:

1. Загальнокультурна - Сфера культурно-історична - Узагальнені види діяльності; здатність привласнювати історичний досвід.

Пізнання культурно-історичних основ фізичної культури, усвідомлення ролі фізичної культури у формуванні здатності до досягнення всебічного фізичного і духовного розвитку, здорового способу життя; збереження здоров'я і високої працездатності; підготовка до праці і захисту Батьківщини.

Визначення значення систематичних занять фізкультурою для поліпшення здоров'я, підвищення рівня фізичної підготовленості та профілактики захворювань; розвиток інтересу і звички до систематичних занять фізичною культурою і спортом.

2. Навчально-пізнавальна - сфера науки, мистецтва - здатність вчитися все життя, володіння знаннями, вміннями і навичками.

Пізнання основ фізичного розвитку і виховання з метою формування духовно багатой і фізично здорової особистості.

Придбання знань, необхідних для занять фізичною культурою і спортом; знання основ особистої і громадської гігієни; володіння знаннями про правила регулювання фізичного навантаження в умовах проведення ранкової зарядки, регулярних занять спортом.

3. Комунікативна - сфера спілкування - володіння усним і письмовим спілкуванням.

Володіння різними видами інформації; вміння вести дискусію з проблем розвитку спорту та занять фізичною культурою; вироблення власної позиції з цих питань.

Уміння аналізувати і оцінювати діяльність друзів, однокласників; вміння давати рекомендації для самостійних занять фізкультурою, спираючись на сучасні фізкультурно-оздоровчі технології.

4. Соціальна - сфера суспільних відносин (політика, праця, релігія, міжнаціональні відносини, екологія, здоров'я) - здатність брати на себе відповідальність брати участь в спільному прийнятті рішень

Розуміння користі занять фізичними вправами для здоров'я людини, підвищення його працездатності і збільшення тривалості життя, а також ролі фізичних вправ у профілактиці професійних захворювань, в боротьбі з виробничим травматизмом.

Уміння використовувати засоби фізичної культури для підготовки до професійної діяльності; володіння сучасними вимогами до наукової організації праці і відпочинку.

5. Особистісна - сфера соціально - культурна - визначення основних життєвих цілей і способів їх досягнення. Активна адаптація до соціокультурного оточення для досягнення основних життєвих цілей.

Володіння прийомами самореалізації; приватне і життєве самовизначення.

Володіння прийомами особистісного самовираження і саморозвитку; вміння контролювати фізичний стан організму.

Формування ключових компетенцій вимагає від викладача певної програми дій:

1. Виховання дбайливого ставлення до власного здоров'я, набуття вмінь та навичок в індивідуальних заняттях фізичною культурою, орієнтованих на підвищення працездатності, попередження захворювань

Комплекси лікувальної фізичної культури.

Надання першої допомоги при травмах.

Визначення індивідуальних особливостей фізичного розвитку і підготовленості.

Розуміння значення здорового способу життя, профілактика шкідливих звичок засобами фізичної культури.

2. Особистісна. Оволодіння технологіями сучасних оздоровчих систем фізичного виховання.

Комплекси професійно-прикладних фізичних вправ.

Найпростіші прийоми аутогенного тренування і релаксації для зняття втоми і підвищення працездатності.

Знання особливостей фізичної працездатності людини, факторів позитивного впливу фізичних вправ на здоров'я та формування здорового способу життя.

3. Соціальна, компетентність в оздоровчо-реабілітаційної діяльності.

Збагачення рухового досвіду професійно-прикладними вправами, орієнтованими на підготовку до майбутньої життєдіяльності.

Загальна і прикладна фізична підготовка.

Володіння способами рухової діяльності.

Уміння виконувати тестові завдання, що визначають індивідуальний рівень фізичної підготовленості.

Навчально-пізнавальна, компетентність в рухової діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей фізичного розвитку і медичних показань.

4. Засвоєння системи знань про заняття фізичною культурою, їх роль і значення в формуванні здорового способу життя і соціальної орієнтації

Знання особливостей індивідуального здоров'я, фізичного розвитку, можливостей їх корекції за допомогою занять фізичними вправами; володіння методикою організації індивідуальних форм занять фізичними вправами; вміння виконувати індивідуальні комплекси вправ, використовувати набуті знання і вміння в практичній діяльності.

Загальнокультурна, особистісна. Впровадження компетентнісного підходу в фізичне виховання школярів допоможе сформувати в студентів:

- здатність працювати без постійного керівництва, брати на себе відповідальність за власною ініціативою;
- вміння виявляти ініціативу, не питаючи інших, чи слід це робити;
- готовність помічати проблеми і шукати шляхи їх вирішення;
- вміння аналізувати нові ситуації і застосовувати в них вже наявні знання;
- вміння уживатися з іншими;
- готовність набувати нових знань з власної ініціативи (з огляду на свій досвід і зворотний зв'язок з оточуючими);
- вміння переймати нове у спортсменів вищого класу.

Отже, орієнтація змісту освіти на розвиток компетентностей, насамперед, передбачає ґрунтовне розроблення системи компетентностей різного рівня. Така система має містити елементи комплексу компетентностей, що пов'язані за змістом і структурою та можуть розвиватися у студентів поступово, залежно від предмета, освітньої галузі, року навчання.

Список використаних джерел

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / О. В. Овчарук. – К. : "К. І. С.", 2004. – 112 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – Вип. 2. – С. 9-22.
3. Омеляненко І. О. Здоров'язберігаюча компетентність вчителя фізичної культури // професійні компетенції та компетентності вчителя (матеріал регіонального науково-практичного семінару). – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – С. 127-130.

Кашуба М. М.,

УДК 796.012:378

викладач фізичного виховання,
ВСП «Технологічно-промисловий фаховий
коледж» Вінницького національного
аграрного університету, м. Вінниця

Салабай О. О.,

викладач фізичного виховання,
ВСП «Технологічно-промисловий фаховий
коледж» Вінницького національного
аграрного університету, м. Вінниця

Гончарук О. Г.,

викладач фізичного виховання,
ВСП «Технологічно-промисловий фаховий
коледж» Вінницького національного
аграрного університету, м. Вінниця

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Найбільш актуальною проблемою у сучасному суспільстві є низький рівень фізичного здоров'я та фізичної підготовленості молоді. Окрім вроджених і набутих захворювань, у молоді часто спостерігається негативне ставлення до покращення власного стану здоров'я. Згідно з багатьма дослідженнями, студенти виражають негативне ставлення до занять фізичною культурою та спортом, що свідчить про несформованість фізичної культури як частини загальної культури особистості. Практика доводить, що не всі студенти основної групи виконують нормативи, частина належить до спеціальних медичних груп, а деякі взагалі звільнені від практичних занять. Все більше студентів сприймають заняття з фізичного виховання як "необов'язковий" предмет, за рахунок якого можна звільнити час.

Теоретичний та практичний аналіз системи фізичного виховання показав, що у сучасній практиці викладання недостатньо розроблені методи оптимізації використання інноваційних технологій. Поняття впровадження фізкультурно-оздоровчих інноваційних технологій повинно поєднувати застосування різноманітних засобів фізичного виховання та інформаційних технологій. Технології у фізичному вихованні — це сукупність оптимальних ефективних засобів і методів, що спрямовані на забезпечення запланованого спортивного результату або показника фізичної підготовленості. На сьогодні це поняття тісно пов'язане з поняттям інновації.

Інноваційні процеси у фізичному вихованні є дуже затребуваними для сучасного суспільства через стійке зменшення фізичних здібностей студентів і їхню відмову від регулярного відвідування занять. Ці процеси знаходяться у прямій залежності від реформування системи освіти в цілому, впровадження комп'ютерних технологій, а також якості спортивних споруд та їхнього оснащення. Завдяки застосуванню інноваційних технологій виховується стійкий інтерес і позитивне емоційно-ціннісне ставлення до занять фізичною культурою. Ці технології дозволяють розширювати функціональні можливості організму, формувати навички у фізкультурно-оздоровчій діяльності, здобувати знання про фізичну культуру і спорт, їхню історію та сучасний розвиток. Вони допомагають усвідомити цінність здорового способу життя та формувати свідоме ставлення до власного здоров'я.

Провідними інноваційними технологіями у фізичному вихованні є: технологія спортивно-орієнтованого виховання, що базується на використанні певного виду спорту, який студенти вільно обирають; технологія олімпійської освіти, що має в основі ідеї олімпізму і впливає на духовний розвиток; та здоров'язберігаюча технологія, націлена на подальше піклування про стан власного здоров'я. Крім того, на даний момент набуває актуальності впровадження мультимедійної технології освіти. Використання мультимедійних технологій активізує пізнавальну сферу, розвиває творчі здібності студентів і дозволяє їм поглибити власні знання та сформувати навички самонавчання. Завдання викладача полягає не тільки в передачі знань, але й у формуванні у студентів здатності використовувати ці знання для власного здоров'я. Впровадження в освітній процес мультимедійної технології дає змогу розвиватися не тільки студентам, а й викладачам, які можуть здобути нові знання та навички при створенні навчального матеріалу.

Для ефективного подолання проблеми низького рівня фізичного здоров'я та відсутності мотивації студентів пропонується впровадження комплексної інноваційної технології, яку можна умовно назвати **"Е-фітнес"**. Ця технологія поєднує в собі елементи мультимедійної освіти, індивідуального підходу та інтерактивного контролю, що дозволяє оптимізувати навчальний процес і зробити його привабливішим для сучасної молоді. Основними компонентами технології "Е-фітнес" є створення інтерактивної онлайн-платформи з відеоуроками, персоналізованими тренувальними програмами та додатковими інформаційними матеріалами. Також пропонується використання мобільних застосунків та фітнес-трекерів, які синхронізуються з навчальною платформою, дозволяючи автоматично відстежувати активність студента, надавати зворотний зв'язок та впроваджувати елементи гейміфікації для підвищення мотивації. Завдяки системі дистанційного контролю та консультацій викладач може

ефективно контролювати прогрес і надавати індивідуальні рекомендації. Перевагами такого підходу є підвищення мотивації, гнучкість навчання та формування свідомого ставлення до власного здоров'я.

Таким чином, сучасна система навчання у вищому навчальному закладі характеризується дуже високою інтенсивністю та інформаційною насиченістю. Студенти багато часу проводять в аудиторіях, що не може не впливати на стан їхнього організму. Саме тому зараз необхідним є пошук нових форм та методів навчання у сфері фізичного виховання, що дозволить оптимізувати процес, викликати інтерес у студентів до обов'язкових занять і посилити мотивацію до ведення здорового способу життя. Проблема впровадження інноваційних технологій потребує подальшого поглибленого вивчення для досягнення максимальної ефективності їхнього використання в освітньому просторі навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Апанасенко Г.Л. Здоровий спосіб життя: головні аспекти здоров'язберігаючих технологій. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2018. № 2. С. 13-18.
2. Бальсевич В.К. Здоровьесберегающие технологии в физическом воспитании. *Теория и практика физической культуры*. 2015. № 7. С. 15-20.
3. Волков Л.В. Здоров'я і фізична культура студентської молоді. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Фізична культура*. 2017. № 1. С. 84-90.
4. Деркач В.А., Конох О.М. Інноваційні технології в системі фізичного виховання студентів. *Науковий вісник Національного університету фізичного виховання і спорту України*. 2019. № 5. С. 11-15.
5. Ігнатенко М.В. Формування культури здорового способу життя у молоді. *Педагогіка і психологія*. 2016. № 3. С. 45-50.
6. Конох О.М. Спортивно-орієнтоване фізичне виховання студентів. *Молода спортивна наука України*. 2020. № 2. С. 60-64.
7. Литвин В.М. Мультимедійні технології у фізичному вихованні студентів. *Проблеми освіти*. 2021. № 1. С. 78-83.
8. Мороз О.С., Іваненко О.І. Олімпійська освіта як засіб формування ціннісних орієнтацій студентів. *Олімпійський спорт і спорт для всіх*. 2018. № 4. С. 34-39.
9. Омеляненко В.М. Теоретико-методичні основи інноваційних технологій в фізичному вихованні. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 1. С. 155-159.
10. Шахова О.В. Мотивація до занять фізичною культурою у студентської молоді. *Фізичне виховання студентів*. 2019. № 6. С. 22-26.

Прохоров О.,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Львівський державний університет
фізичної культури імені Івана
Боберського, м. Львів

Афандієва Л.,

арбітр міжнародної категорії ФІДЕ,
членкиня медіа комісії Федерації
шахів України, м. Львів

НАВЧАННЯ ГРИ В ШАХИ, ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З РІЗНИМИ ВИДАМИ ІНКЛЮЗІЙ

Анотація. Стаття присвячена соціалізації осіб з різними видами інклюзій через навчання гри в шахи. Проблема соціалізації та вплив шахів на психологічні та розумові можливості через навчання гри в шахи.

Ключові слова: шахи, педагогічний вплив, інклюзія, соціалізація, соціальна адаптація.

Вступ. Соціалізація особистості являє собою процес формування особистості в певних соціальних умовах, процес засвоєння людиною соціального досвіду, в ході якого людина перетворює соціальний досвід у власні цінності та орієнтації, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми та шаблони поведінки, які прийняті у суспільстві чи групі. Проблема соціалізації особистості, незважаючи на свою широку представленість у науковій літературі [1,2] залишається актуальною й донині. Особливо часто така проблема виникає осіб з різними видами інклюзій.

Мета дослідження. Найчастіше під осіб з різними видами інклюзій у науковій літературі [1,2] прийнято розуміти людей, які мають ті чи інші обмеження у повсякденній життєдіяльності, пов'язані з фізичними, психічними чи сенсорними дефектами.

Інвалідність є соціальним феноменом. Масштаб інвалідності залежить від багатьох факторів: стану здоров'я нації, розвитку системи охорони здоров'я, соціально-економічного розвитку, історичних і політичних причин, зокрема, участі у війнах та військових конфліктах. В Україні ці фактори мають яскраво виражене негативне забарвлення. На 2025 рік в Україні близько 3,4 млн осіб офіційно визнані людьми з різними формами інвалідності. Дані досліджень показують, що необхідні інноваційні шляхи фізичного та інтелектуального розвитку людей з ослабленим здоров'ям та інвалідністю, розвиток не формальної, а інноваційної профорієнтаційної роботи з такими людьми для побудови їхньої освітньої кар'єри, подальшої соціалізації та інтеграції [1].

Цю проблему соціалізації можна вирішувати, в тому числа, через навчання гри в шахи. Що таке шахи, навіщо вони потрібні та що можуть дати особам з обмеженими можливостями здоров'я? Шахи – це не тільки гра, що приносить багато радості, задоволення, а й ефективний засіб розумового розвитку та адаптації. Слід зазначити, що шахи розвивають інтелект не лише здорових людей. Ще в минулому столітті шахові методики були використані для реабілітації. Навчання шахів дуже впливає на розвиток не тільки розумових здібностей людей, але і їх характеру. Шахи вимагають дисциплінованості, постійного самоконтролю, вчать відповідальності за кожен зроблений під час змагання хід, який неможливо відмінити. Тому, оволодіння цією грою сприятиме розширенню можливостей особистості [2].

Розширення кола спілкування, можливостей повноцінного самовираження, самореалізації дозволяє цим людям подолати замкнутість, сприятиме загальному розвитку особистості, становленню особистісного та професійного самовизначення [1]. Гра дозволяє одночасно задіяти логічне та абстрактне мислення. Гравцю доводиться продумувати кроки наперед, будувати ймовірні варіанти розвитку подій. Під час партії в людини одночасно задіюється оперативна та довготривала пам'ять. Мало яка діяльність здатна викликати дані стану. Граничне навантаження позначається на розумових здібностях найсприятливішим чином. Шахова гра дарує радість творчості та збагачує її духовний світ. Навчання гри в шахи дозволяє найповніше використовувати розвиваючий та творчий потенціал, закладений у давній грі. У процесі мозок візуалізує перебіг пішаків чи інших фігур. Рух шаховими фігурами вперед, назад, праворуч, ліворуч або по діагоналі підсвідомо допомагає у переробці моторних рухів.

Висновки. Таким чином, гра в шахи осіб з різними видами інклюзій зміцнює почуття власної інтелектуальної повноцінності та сприяє відновленню контактів з оточуючими, допомагає й у соціалізації. Гра в шахи розвиває комунікативні навички, розвиває довіру до іншого, задовольняє потребу у визнанні, активізує розумову діяльність, виробляє наполегливість, витримку, волю, спокій, впевненість у своїх силах, стійкий характер.

Список використаних джерел

1. Maggie Salinger, Brian Feltz, Stephanie H Chan, Lisa Iezzoni (2023) Impairment and Disability Identity and Perceptions of Trust, Respect, and Fairness https://www.researchgate.net/publication/374132071_Impairment_and_Disability_Identity_and_Perceptions_of_Trust_Respect_and_Fairness.
2. Storey, K. (2000). Teaching beginning chess skills to students with disabilities. Preventing School Failure, p. 45. https://www.researchgate.net/publication/247523905_Teaching_Beginning_Chess_Skills_to_Students_With_Disabilities.

СЕКЦІЯ 12. ФІЛОСОФІЯ

.....

SECTION 12. PHILOSOPHY

Виливок М. В.,

УДК 37.014:37.091.2]:004

здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

ІНСТРУМЕНТИ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ: E-LEARNIIG

Наразі ми живемо в ті часи, коли в силу різних обставин все більше відчуються освітні втрати. І це змушує задуматися, адже турбулентність сьогодення може виявитися глибокою кризою в майбутньому. "Освітній капітал", у вигляді сукупності знань, навичок чи компетенцій їх носіїв, що повсякчас сприяли моделювання культурного чи професійного полів, поступово витісняється в непрофесійні середовища через економічну кризу, або ж під тиском війни змушений залишати країну. Втрата зростає й у вимірі звецінення вищої освіти (або й в цілому освіти), а відтак наявний диплом визнається не більше як "формальний папірець", при наявності якого немає жодної гарантії подальшого працевлаштування. В сукупності з тими ж таки економічними проблемами крайня втрата посилюється ще й масовою відмовою випускників шкіл від подальшого навчання. Адже вони готові замінити навчання на некваліфіковані безперспективні види робіт, аби лише "марно не витратити час", та "попусту не гаяти" його в університетській аудиторії. Спільно зі всіма хитросплетіннями законодавчого поля, невизначеності ситуації та невідомості щодо завтра площа освіти перетворюється на клубок проблем, який розплутувати стає все далі тяжче.

Ці проблеми сміло можна виносити на перше місце, адже доки ми розмірковуємо про світ глобалізації, технологічний прогрес та неможливість залагодити розрив між новим середовищем та інерційністю старих структур, самі освітні інституції опиняються в ситуації кризи, а культурні цінності, які вони здатні продукувати поступаються місцем прагматичі та ринковим алгоритмам.

За останній час в публічному просторі не лише точилося безліч дискусій щодо виправлення ситуації, але було й чимало обговорюваних заяв щодо факторів які спричинили подібну ситуацію, а також про перспективність кроків

щодо її подолання. Відтак неабияким монстром виступає дистанційне навчання, до якого вдалися ще за часів пандемії, а згодом і в адаптивний період війни. Наразі ж усі негаразди вбачають переважно в дистанційному навчанні, а всілякі намагання повернути звичний "офлайн" не завжди виявляються такими безхмарними. Та чи таким вже монстром виявляється освіта, яку можна набувати завдяки технологіям?

"Електронне навчання (E-learning) належить до великої науковопрактичної галузі, що носить загальну назву автоматизованого навчання. Її розвиток можна поділити на три етапи" [2, с. 189]. В логіці розмірковувань цитованих дослідників сьогодення сягнуло третього етапу. Він розпочався з появою комп'ютерних мереж та ПК і триває й дотепер. "Виключно потужний імпульс у розвитку освітніх технологій надала глобальна мережа Інтернет. Використання спільних та розподілених ресурсів, Web-технології, віддалений доступ до навчального контенту забезпечив суттєве підвищення ефективності професійної підготовки, її доступності та масовості, а також уможливив створення професійних середовищ та систем для надання освітніх послуг і реалізації різних видів формальної і неформальної освіти. Ключовими термінами цього періоду є Інтернет, Web-курси, гіпертекст, віртуальне навчання, віртуальний університет, неперервна освіта, навчання протягом всього життя, дистанційне навчання, електронне навчання, мобільне навчання" [2, с. 189].

Якщо вдумливо подивитися та пропозиційний спектр цього типу навчання, то він дає низку додаткових інструментів навчання, пропонує гнучкість та доступність, сприяє самостійному формуванню траєкторії розвитку тощо. На відміну від жорстко поставлених меж, того ж таки навчання онлайн", e-learning забезпечує швидку реакцію на нові соціальні та технологічні виклики, інтегруючи актуальні знання в освітні курси.

За допомогою того ж таки електронного, мобільного навчання заповнюється прогалина між здобутим суто теоретичним знанням та практичною діяльністю. До прикладу, цифрові платформи дозволяють відразу перевіряти отримані навички на симуляціях, тренувальних проектах тощо. "E-Learning дозволяє змінити суть освіти, підвищити мобільність та креативність навчальних планів та програм, відкриває можливість проектування та конструювання різноманітних інструментів формування професійної компетентності" [1. с. 70]. Та поряд з цими та рядом інших переваг e-learning навчання може бути одним з тих інструментів, що сприяє подоланню освітніх втрат. Людина, яка набуває освіту таким чином має можливість самостійно організовувати навчальне середовище, регулювати свою діяльність в ньому, визначатися з термінами чи й навіть визначати послідовність засвоєння матеріалу тощо.

Зрозуміло, що цей інструмент не можна визначити абсолютною єдиноправильною панацеєю. Адже та ж таки гнучкість, яка з одного боку дозволяє навчатися віддалено, за будь-яким графіком, поєднуючи роботу та навчання все ж може призвести до сегрегації між тими, хто має доступ до якісних цифрових ресурсів, і тими, хто обмежений базовими курсами. Та принаймні забезпечення навчанням тих, хто геть від нього відмовляється чи здатність поєднувати завдяки e-learning формальної та неформальної освіти, з подальшою інтеграцією знання в реальну практику та створення умов для актуалізації освітнього капіталу, все ж варто визнати.

Список використаних джерел

1. Мамон О. Переваги навчання з використанням технологій e-learning у порівнянні з традиційною освітою. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology* Vol. 1, № 1. 2015. С. 68-72.
2. Семеріков С., Стрюк М., Моїсеєнко Н. Мобільне навчання: історико-технологічний вимір. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/77240859.pdf>.

Федорченко І. В.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 165.433:336.74

"МНОЖИННІ ГРОШІ": ЦІЛЬОВИЙ РОЗПОДІЛ ЯК КРИТЕРІЙ РОЗРІЗНЕННЯ

В повсякденному уявленні гроші є, насамперед, засобом обміну чи мірою вартості. Гроші спрощують життя людини, зводячи, до прикладу комунікацію з іншими до універсального акту (ті ж таки купівля-продаж). Вони є чистим інструментом як сказав би Георг Зіммель, оскільки заміщують конкретні цінності та їх абстрактний еквівалент. А ще завдяки їх можна будь-що вимірювати. До прикладу, "в гроші" можна втиснути працю людини, речі, мистецькі твори та й будь-що, що в споживчій культурі набуває ознак товару. Ці уявлення та чимало яких інших формують одновекторне розуміння грошей. Адже все це обов'язково

належать площині економіки. В цьому горизонті індивіди поводять себе як раціональні учасники ринкових транзакцій розрізняючи хіба ціни, кількість (категорія якості під питанням) в цій безпристрасній сфері, де всі гроші однакові.

У творчості Вівіани Зелайзер вектор у розумінні грошей (робота "Соціальний смисл грошей" [2]) зміщується на плюралізм у розумінні та соціальну природу цього ресурсу чи засобу. Соціологиня виходить з думки про те, що необхідно дивитися на гроші не лише з макрорівня, але й звернутися на мікрорівень, тобто до рівня звичайного споживача. Адже саме з цієї позиції можна побачити справжній розподіл грошей та їх необнорідність в житті звичайної людини. "Нас оточує безліч грошей: у нашому повсякденному виборі між різними видами валюти (міжнародною, національною, місцевою, корпоративною, криптовалютою), різними платіжними системами (PayPal, Apple Pay, iZettle) та різними платіжними коштами (готівкою, пластиком, цифровими). Ніхто не стверджує, що грошовий плюралізм – це абсолютно нове: швидше, це "повернення в майбутнє", повернення до ситуації, коли кілька валют циркулюють паралельно" [2, XIV]. Попри цей розподіл дослідниця звертається до так званого "соціального розподілу" чим власне показує, що в реальному житті гроші систематично розмічаються соціальними та моральними маркерами. Заробітня плата, "кишенькові" гроші дітям, "pin money" домогосподарок, "похоронні" та страхові виплати, благодійні внески, весільні "конверти" та ін. Кожен з цих різновидів має власний вимір функціонування, власні норми "дарування" [1], рахунку та контролю, і цим розподілом підтримуються ролі, ієрархічні порядки та зв'язки.

Ключове поняття на яке зважає В. Зелайзер "earmarking" або ж "адресне маркування". Людина не лише рахує гроші, але й пов'язує окремі суми з морально допустимими сценаріями в які вона задяна. Власне цим розмежовуються "чисті" та "заплямовані" гроші, які в свою чергу утримують кордони між турботою, обов'язком, купівлею тощо. Так, сценарії, які людина може собі проектувати можуть бути такі як: "на навчання", "на ЗСУ", "на продукти" чи "на каву з друзями" тощо. Або ж "подарункові" гроші. "Крім того, існують інші види грошових коштів, які циркулюють у вигляді різних подарунків: чек на весілля племінника, різдвяна премія співробітнику, чайові офіціанту" [2, с. 4]. Ці "бюджети" (від сімейних до дитячих заощаджень чи страхування життя, або благочинності демонструють, що монетизація перепрошиває соціальні зв'язки. Через грошове маркування суспільство заново домовляється про пристойність, розподіляє відповідальність, засвідчує право голосу вдома чи на роботі. Таким чином гроші геть не розчиняють культуру, а навпаки стають її носієм. Вони не "поза мораллю", а навпаки вписані

в неї адже виступають її інструментом. Економіка без врахування такого соціального коду надто однобока та позбута реального розуміння циркуляції грошей, а відтак і розуміння сприйняття грошей обивателем.

Так, палітра категорезованих грошей, з огляду на соціальний аспект, різноманітна. "Подумайте, нарешті, про різючу різноманітність винайдених нами грошей, якими ми обмінюємося: продуктові талони для бідних, купони супермаркетів для звичайного споживача, тюремні купони для ув'язнених, терапевтичні жетони для психічно хворих, військові гроші для солдатів, фішки для гравців, талони на обід у лікарняні їдальні, подарункові сертифікати на свята" [2, с. 5]. В цьому розподілі можна побачити, що гроші перетворюються в тип логіки, відношення чи методу. Гроші організовують соціальні зв'язки. Люди винаходять нові види валюти, інтегрують їх в мережі дружби, родинних зв'язків чи державних інститутів. Це дещо суперечить логіці сучасного капіталізму, де гроші дещо "імперіалізують" соціальне життя, зводячи все до банальності "холодного підрахунку кешу". Та замість цього соціальний вимір відкриває те, яким чином людина сприймає та організовує соціальні зв'язки.

Список використаних джерел

1. Derrida J. Given Time: I. Counterfeit Money. Chicago, University of Chicago Press, 1992. 172 p.
2. Zelizer V. The Social Meaning of Money. Pin Money, Paychecks, Poor Relief, and Other Currencies. Princeton University Press, 2021. 320 p.

Хайлак Д. В.,
здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 177:316.3

БІНАРНІСТЬ КОДУ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПІДСИСТЕМ СУСПІЛЬСТВА: СИСТЕМНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ

Підґрунтям до даної розвідки будуть виступати окремі ідеї та твердження, які пропонує німецький філософ та соціолог Ніклас Луман в ході визначення та характеристики типу суспільства, що домінує в ХХІ ст. Насамперед, це ідея "суспільства суспільства". Її сенс полягає в тому, що в нинішніх умовах вже час

прийти до ревізії та нової конструкції в розумінні самого поняття "суспільства" і в залежності від контексту та нинішніх умов почати вбачати в ньому когнітивно відкриту мережу комунікативних актів, в кожному з яких синтезується інформація. Ця багатоскладність в розумінні зводиться до того, що наразі суспільство це потенційно зв'язна ситема світового масштабу, а тому й єдине суспільство, яке існує – це світове. Всі його наявні, а відтак і потенційні комунікаційні зв'язки пов'язані між собою. Все ж що належить рівню окремих суспільств є не чим іншим як регіональною диференціацією всередині єдиної системи. Власне звідси постає другий аспект, який цікавить нас в теорії Н. Лумана, а саме функціональна диференціація.

Так, в роботі "Соціальні системи" [2] Ніклас Луман завдяки поняттю диференціація пояснює перехід від простих до більш складних соціальних форм. Системна диференціація – це, в свою чергу, ключ до розуміння сучасних суспільств. Він розрізняє сегментовану, стратифіковану та функціональну диференціації. Сегментована диференціація ґрунтується на ідеї сприйняття суспільства як набору рівнозначних частин. Рід, клан, локальна община, село тощо, будь-яка з цих частин / сегментів повною мірою відтворює "весь набір" соціальних функцій для всіх його членів. Між різними сегментами частіше за все відсутній взаємозв'язок, що породжує ризики у вигляді конфліктів та ін. Стратифікована диференціація, навпаки, засвідчує, що суспільство складається з ієрархічних шарів. Ранги, класи тощо, які легітимізують доступ до ресурсів чи комунікацій, а базовий код взаємодії знаходиться на межі опозиційних "вище" чи "нижче". За цього типу диференціації суспільство складається з більш тісного ланцюга залежних між собою різнорідних центрів, бюрократичних інстанцій, вертикальних каналів прийняття рішень тощо. В логіці розмірковувань Н.Лумана кожна з цих форм диференціації є історичним рішенням для вирішення однієї й тієї ж проблеми редукування складності системи. Якщо сегментація притлумлює все поділом на співмірні осередки, то стратифікація впорядковує все за рангом. Кожна з них стикається з межами власної логіки та вичерпує сама себе, і тому вони поступаються функціональній диференціації.

Саме крайня є виразником сучасного суспільства, що функціонально диференційоване: складається з низки автономних підсистем, що діють за власним кодом. Право, економіка, політика чи будь-яка інша підсистема, що діє в суспільстві замість одного єдиного центру виконують свою специфічну функцію і комунікують за власним бінарним кодом. Відтак, право дозріває, що законно, а що ні, економіка діє в межах сплати чи несплати, політика виступає з позицій влади чи опозиції, а наука розмежовує, що істинно, а що хибно, тощо. Ці коди вкладаються в щоденне прийняття рішень. І що не менш важливо підсистеми є

автопоетичними, і відтворюють себе не в людях, а в ланцюгах комунікаційних зв'язків, що встановлюються завдяки специфічним "медіумам" (гроші, влада, істина тощо). З приводу цього Н. Луман завважує наступне. "Уявімо, що я перебував в конкретному місці кімнати і хаотично стрибаю, то мені доведеться врахувати можливість того, що я, мабуть, знаходжуся під дією якихось наркотичних засобів і тому більше не здатний реалізувати нормальну безперервність сприйняття, яка підтримує інтерпретацію несподіваних подій. Тут ми маємо справу з двома моментами: перше стосується "самоорганізації" в тому сенсі, що певна структура створюється власними операціями системи, а друге стосується "аутопоезису" в тому сенсі, що стан системи, який служить відправною точкою для багатьох подальших операцій, визначається операціями тієї ж системи" [1, с. 70].

Саме такий підхід можна вважати ефективним в умовах глобалізаційної розпорошеності, турбулентності, невизначеності в суспільствах перехідного типу. Адже будь-яка з функціональних підсистем не має функціонувати за звичаями новозеландських аборигенів, які терлися носами в знак свідчення тісного зв'язку. Так політика не повинна тиснути на економіку, а лише посилювати крайню завдяки правовому врегулюванню, право не надиктовує науці власних засадничих принципів, а наука не втручається в політичні питання, адже для взаємозв'язку та постійного перетину цих кодів існують окремі інстанції, на кшталт, судів, банківських установ, університетів та ін. Саме завдяки існуванню крайнім будь-хто може бути долученим до комунікації будь-якої з підсистем. Таким чином, світове суспільство виявляється єдиним, а внутрішні розрізнення його окремих проявів, що включені в цю структуру як стійкі незмінності, будуть свідченням та підтримкою суспільного різноманіття на рівні країн. "Усі ж додаткові теоретичні інструменти спрямовані на наслідки функціональної диференціації. Це пояснює вартість уваги стилю теорії. Вона має справу з диференціацією системи дій та наслідками подальшої диференціації. Як така, вона значною мірою відповідає традиції поглядів Дюркгейма щодо поділу праці або, власне, соціологічної традиції загалом, яка описує сучасне суспільство як диференційоване суспільство" [2, с. 22]. В такому суспільстві порядок підтримується завдяки паралельній роботі спеціалізованих кодів, що діють завдяки встановленим між ними інституційним місткам. І саме це може надати і підсистемам і суспільній системі в цілому стійкості, яка так важлива в умовах невизначеності та нестабільності сьогодення.

Список використаних джерел

1. Luhmann N. Introduction to Systems Theory. Polity Press, 2002, 273 p.
2. Luhmann N. Social Systems. Stanford, University Press, Stanford, CA, 1995. 627 p.

**Research
Europe.org**